МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШЕВЧЕНКО МИХАЙЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.985:343.346:623.44

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

08 – Право
081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ **М.О. Шевченко**

Науковий керівник: **Кулик Марина Йосипівна,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Шевченко М.О. Розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

У дисертації здійснено комплексне теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробленні теоретичних і практичних засад розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості таких кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, активізацією незаконного обігу зброї, збільшенням ризиків її втрати, викрадення та використання у протиправній діяльності, а також необхідністю вдосконалення криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування.

На підставі аналізу наукових праць, положень кримінального та кримінального процесуального законодавства, матеріалів слідчої та судової практики сформульовано авторське визначення системи криміналістичних положень і практичних рекомендацій щодо організації та здійснення досудового розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Удосконалено криміналістичну характеристику незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Обґрунтовано, що предмет кримінального правопорушення має визначальне значення не лише для його кримінально-правової кваліфікації, а й для побудови криміналістичної методики розслідування. Встановлено, що конструктивні особливості зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв безпосередньо впливають на спосіб незаконного заволодіння, особливості приховування, транспортування, використання та характер слідової картини. Узагальнено найбільш поширені предмети протиправного посягання, серед яких

переважають автомати системи Калашникова різних модифікацій, карабіни, пістолети-кулемети, пістолети, гранатомети, мисливська зброя, бойові припаси та вибухові речовини.

Досліджено типові способи вчинення кримінального правопорушення. Встановлено, що найбільш поширеними є незаконне заволодіння шляхом шахрайства та зловживання службовим становищем. Визначено характерні способи приховування кримінального правопорушення, які охоплюють маскування зброї, бойових припасів і вибухових речовин, їх розукомплектування, приховування у спеціально обладнаних схованках, фальсифікацію службової документації, зміну або знищення маркування, знищення матеріальних слідів, створення неправдивого алібі та інші способи протидії розслідуванню.

Розкрито особливості обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням зброєю. Встановлено, що типовими місцями їх вчинення є військові склади, кімнати зберігання зброї, службові приміщення правоохоронних органів, військових формувань та інших установ, а також житло, транспортні засоби, відкриті ділянки місцевості й інші місця можливого зберігання або переміщення предметів посягання. Доведено, що умови воєнного стану суттєво впливають на механізм кримінального правопорушення, ускладнюють контроль за обігом зброї та обумовлюють необхідність адаптації криміналістичних рекомендацій до сучасних умов.

Значну увагу приділено дослідженню слідової картини кримінального правопорушення. Систематизовано матеріальні та ідеальні сліди, визначено їх доказове значення, охарактеризовано типових носіїв криміналістично значущої інформації. Обґрунтовано, що найбільш інформативними є сліди на предметах озброєння, документах, електронних носіях інформації, біологічні сліди, мікрооб'єкти, а також відомості, що зберігаються у пам'яті свідків, матеріально відповідальних осіб, працівників військових складів, правоохоронних органів та інших осіб, обізнаних з обставинами незаконного заволодіння зброєю.

Узагальнено криміналістично значущі ознаки особи правопорушника та здійснено її типологізацію. Встановлено, що незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами може вчинятися як загальним, так і спеціальним суб'єктом. На підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень визначено соціально-демографічні, професійні та криміналістично значущі характеристики осіб, які найчастіше вчиняють такі кримінальні правопорушення, узагальнено їх мотиви та запропоновано поділ на службовий і корисливий типи залежно від способу незаконного заволодіння предметом посягання.

Розроблено організаційно-тактичні засади початкового етапу розслідування. Визначено типові підстави для початку досудового розслідування, серед яких заяви та повідомлення уповноважених осіб, результати службових перевірок, ревізій та інвентаризацій, матеріали оперативно-розшукової діяльності, а також відомості, отримані під час розслідування інших кримінальних правопорушень. Запропоновано алгоритм першочергових слідчих (розшукових) дій, який передбачає своєчасне внесення відомостей до ЄРДР, проведення огляду місця події, виявлення й вилучення предметів посягання, допити свідків, проведення судових експертиз, проведення обшуків, повідомлення про підозру та здійснення інших процесуальних заходів, спрямованих на повне, всебічне й неупереджене встановлення обставин кримінального правопорушення.

Обґрунтовано доцільність поділу обставин, що підлягають встановленню, на загальні (кримінальні процесуальні) та спеціальні (криміналістичні). До останніх віднесено встановлення виду, технічних характеристик, походження та способу незаконного набуття зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, каналів їх переміщення, умов зберігання, наявності дозвільної документації, а також службового статусу особи, яка мала доступ до предмета посягання.

Систематизовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування залежно від наявності інформації про особу правопорушника, способу вчинення кримінального правопорушення, джерела первинної інформації та можливої

причетності службових осіб або військовослужбовців. Доведено, що правильна оцінка слідчої ситуації забезпечує обґрунтоване висунення слідчих версій, визначення оптимальної послідовності процесуальних дій та ефективну організацію доказування.

Встановлено, що умови воєнного стану істотно впливають на організацію розслідування незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, зумовлюючи необхідність посилення міжвідомчої взаємодії, своєчасного інформаційного обміну та координації діяльності слідчих, оперативних підрозділів, органів військового управління, експертних установ, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Державної прикордонної служби України та інших уповноважених суб'єктів.

Розроблено криміналістичні рекомендації щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Визначено особливості проведення огляду місця події в умовах воєнного стану, обґрунтовано необхідність залучення спеціалістів-криміналістів, використання сучасних техніко-криміналістичних засобів, зокрема відеофіксації, безпілотних літальних апаратів, тривимірного сканування та інших цифрових технологій. Сформовано комплекс тактичних рекомендацій щодо проведення допиту свідків і підозрюваних із урахуванням способу незаконного заволодіння зброєю, особливостей її обліку, зберігання, транспортування та використання. Удосконалено тактичні засади проведення обшуку, спрямованого на відшукання зброї, бойових припасів, вибухових речовин, документації, цифрових носіїв інформації та інших джерел доказів.

Визначено особливості проведення судових експертиз у зазначеній категорії кримінальних проваджень. Обґрунтовано значення експертизи зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічної, трасологічної, дактилоскопічної, молекулярно-генетичної, біологічної, хімічної, матеріалів, речовин та виробів та комплексної експертиз для встановлення належності вилучених предметів до зброї, бойових припасів або вибухових речовин, їх технічного стану, придатності до використання, механізму незаконного заволодіння та зв'язку з особою правопорушника.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання сформульованих теоретичних положень, висновків і криміналістичних рекомендацій у діяльності органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, експертних установ, у нормотворчій діяльності, освітньому процесі закладів вищої освіти, а також під час подальших наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Ключові слова: незаконне заволодіння вогнепальною зброєю; бойові припаси; вибухові речовини; вибухові пристрої; криміналістична методика; криміналістична характеристика; перевищення влади; службові повноваження; досудове розслідування; початковий етап розслідування; слідча ситуація; огляд місця події; допит; обшук; судова експертиза; взаємодія слідчого; воєнний стан; криміналістичне забезпечення; тактика слідчих (розшукових) дій.

ANNOTATION

Shevchenko M. Investigation of the illegal acquisition of firearms, ammunition, and explosive substances.– *Qualifying scientific work on the rights of manuscript.*

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation provides a comprehensive theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem of developing a forensic methodology for investigating the unlawful appropriation of firearms, ammunition, and explosives. The relevance of the study is determined by the growing number of such criminal offenses under martial law, the intensification of illicit arms trafficking, the increased risk of loss, theft, and criminal use of weapons, as well as the need to improve the forensic support of pre-trial investigation bodies.

Based on the analysis of scientific literature, the provisions of criminal and criminal procedure legislation, as well as investigative and judicial practice, the author formulates an original definition of the forensic methodology for investigating the unlawful appropriation of firearms, ammunition, and explosives as a system of scientifically substantiated forensic principles and practical recommendations concerning the organization and conduct of the pre-trial investigation of this category of criminal offenses. It is established that its structural elements include the forensic characteristics of the criminal offense and the organization of the initial stage of the investigation, whose interrelation ensures the formation of an effective system for collecting, verifying, and evaluating evidentiary information.

The forensic characteristics of the unlawful appropriation of firearms, ammunition, and explosives have been improved. It is substantiated that the subject matter of the criminal offense is of decisive importance not only for its criminal law qualification but also for the development of the forensic investigation methodology. It is established that the design features of firearms, ammunition, explosives, and explosive devices directly influence the method of unlawful appropriation, the methods of concealment, transportation, use, and the nature of the trace pattern. The most common objects of criminal encroachment have been summarized, including various

modifications of Kalashnikov assault rifles, carbines, submachine guns, pistols, grenade launchers, hunting firearms, ammunition, and explosives.

Typical methods of committing the criminal offense have been examined. It has been established that the most common methods are appropriation by fraud and abuse of official position. Typical methods of concealment have been identified, including disguising firearms, ammunition, and explosives, disassembling them, concealing them in specially equipped hiding places, falsifying official documentation, altering or destroying identification markings, destroying material traces, creating false alibis, and using other methods to obstruct the investigation.

The specific circumstances under which these criminal offenses are committed have been analyzed. It has been established that the typical locations include military depots, weapons storage facilities, premises of law enforcement agencies, military units and other institutions, as well as residential premises, vehicles, open areas, and other places where weapons may be stored or transported. It has been proved that martial law significantly affects the mechanism of criminal activity, complicates control over the circulation of weapons, and necessitates the adaptation of forensic recommendations to current conditions.

Considerable attention is devoted to the study of the trace pattern of the criminal offense. Material and ideal traces have been systematized, their evidentiary significance has been determined, and the typical carriers of forensically significant information have been characterized. It is substantiated that the most informative traces include those found on weapons, documentation, electronic data carriers, biological traces, micro-objects, as well as information retained in the memory of witnesses, materially responsible persons, employees of military depots, law enforcement agencies, and other individuals possessing knowledge of the circumstances surrounding the unlawful appropriation of weapons.

The forensically significant characteristics of the offender have been generalized and a typology of offenders has been developed. It has been established that the unlawful appropriation of firearms, ammunition, and explosives may be committed by both a general and a special subject of a criminal offense. Based on the analysis of criminal proceedings, the socio-demographic, professional, and forensically significant

characteristics of offenders have been identified, their motives have been summarized, and a distinction has been proposed between the official type and the acquisitive type depending on the method of unlawful appropriation.

Organizational and tactical principles of the initial stage of the investigation have been developed. Typical grounds for initiating a pre-trial investigation have been identified, including statements and reports submitted by authorized persons, the results of official inspections, audits and inventories, operational-search materials, as well as information obtained during the investigation of other criminal offenses. An algorithm of priority investigative (search) actions has been proposed, including the timely registration of information in the Unified Register of Pre-Trial Investigations, crime scene examination, detection and seizure of the objects of criminal encroachment, witness interviews, appointment of forensic examinations, searches, notification of suspicion, and other procedural measures aimed at ensuring a comprehensive, complete, and impartial investigation.

The expediency of distinguishing between general (criminal procedural) and special (forensic) circumstances to be established has been substantiated. The latter include determining the type, technical characteristics, origin, and method of unlawful acquisition of firearms, ammunition, or explosives, the channels of their transportation, storage conditions, the availability of permits, and the official status of the person who had access to the objects of criminal encroachment.

Typical investigative situations at the initial stage of the investigation have been systematized depending on the availability of information about the offender, the method of committing the criminal offense, the source of primary information, and the possible involvement of officials or military personnel. It is proved that the correct assessment of the investigative situation ensures the substantiation of investigative versions, the determination of the optimal sequence of procedural actions, and the effective organization of evidence collection.

It has been established that martial law significantly affects the organization of investigations into the unlawful appropriation of firearms, ammunition, and explosives, requiring enhanced interagency cooperation, prompt information exchange, and effective coordination between investigators, operational units, military authorities,

forensic institutions, the Security Service of Ukraine, the State Bureau of Investigation, the State Border Guard Service of Ukraine, and other authorized entities.

Forensic recommendations concerning individual investigative (search) actions have been developed. The specific features of crime scene examination under martial law have been determined, and the necessity of involving forensic specialists and using modern forensic technologies, including video recording, unmanned aerial vehicles, three-dimensional scanning, and other digital technologies, has been substantiated. A set of tactical recommendations has been developed for interviewing witnesses and suspects, taking into account the methods of unlawful appropriation, storage, transportation, accounting, and use of weapons. The tactical principles of conducting searches aimed at locating firearms, ammunition, explosives, documentation, digital data carriers, and other sources of evidence have also been improved.

The specific features of appointing and conducting forensic examinations in this category of criminal proceedings have been determined. The importance of forensic ballistic, explosive engineering, traceological, fingerprint, molecular genetic, biological, chemical, materials science, and comprehensive forensic examinations has been substantiated for establishing whether seized objects qualify as firearms, ammunition, or explosives, determining their technical condition, suitability for use, the mechanism of unlawful appropriation, and their connection with the offender.

The practical significance of the research findings lies in the possibility of applying the formulated theoretical provisions, conclusions, and forensic recommendations in the activities of pre-trial investigation bodies, operational units, forensic institutions, legislative drafting, the educational process in higher education institutions, as well as in further scientific research into the forensic support of investigations into the unlawful appropriation of firearms, ammunition, and explosives.

Keywords: unlawful appropriation of firearms; ammunition; explosives; explosive devices; forensic methodology; forensic characteristics; abuse of authority; official powers; pre-trial investigation; initial stage of the investigation; investigative situation; crime scene examination; interview; search; forensic examination; investigator interaction; martial law; forensic support; tactics of investigative (search) actions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевченко М.О. Предмет кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. *Право.ua.* № 1. 2026. С. 285–290. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.38

2. Шевченко М.О. Організація взаємодії слідчого з підрозділами національної поліції України та іншими органами в умовах воєнного стану при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 4(46). С. 103–109. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-2317-2328

3. Шевченко М.О. Типові слідчі ситуації та версії, що виникають під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Актуальні питання у сучасній науці.* № 4(70) 2026. С. 1402–1416. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4(70)-1402-1416

4. Шевченко М.О. Тактичні та організаційні особливості огляду при розслідуванні незаконного заволодіння зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами. *Національні інтереси України*. № 4(21) (2026). С. 922–935. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-4(21)-922-935

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шевченко М.О., Кашпуренко А.В. Вплив незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв на зростання злочинності в умовах воєнного стану. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : матеріали XII Міжн. наук.-практ. конф. (Харків 27 жовт. 2023 р.). Харків. Нац. акад. нац. гвар. України. 2024.С. 358–360;

6. Шевченко М.О. Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв та вплив на протиправну діяльність. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 224–227.

7. Шевченко М.О. Обстановка вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями. *Кримінологія і війна: екзистенційні виклики для України* : матеріали Міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 6 листоп. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 272–274.

8. Шевченко М.О. Типова слідова картина незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами: *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали XIV міжвідом. наук.-практ. конференції присвяченій Захисникам України (Київ, 28 листоп. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 577–580.

ЗМІСТ

ВСТУП.....15

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ……..26

1.1. Особливості формування методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами 26

1.2. Предмет посягання та способи вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами 47

1.3. Структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами..... 73

Висновки до розділу 1 93

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ……... 100

2.1. Особливості початку досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню..... 100

2.2. Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування..... 127

2.3. Взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції України та іншими органами в умовах воєнного стану..... 149

Висновки до розділу 2 166

РОЗДІЛ 3. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……171

3.1. Огляд..... 171

3.2. Допит 189

3.3. Обшук 207

3.4. Порядок проведення судових експертиз 218

Висновки до розділу 3 227

ВИСНОВКИ……232

ДОДАТКИ……...262

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Зростання рівня суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, в умовах воєнного стану зумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення проблем їх розслідування. Поширення зброї серед населення, її незаконний обіг, випадки втрати або викрадення зі складів, місць бойових дій чи у військовослужбовців створюють реальну загрозу національній безпеці, громадському порядку та життю і здоров’ю громадян. Додатково ускладнює ситуацію наявність значної кількості неконтрольованих каналів переміщення зброї, а також латентний характер окремих правопорушень цієї категорії.

Особливої гостроти ця проблема набула внаслідок збройної агресії проти України, що супроводжується інтенсивним обігом зброї, її переміщенням поза встановленим контролем, а також залученням до протиправної діяльності як військовослужбовців, так і цивільних осіб. Це, у свою чергу, істотно ускладнює діяльність правоохоронних органів щодо виявлення, документування та розслідування відповідних кримінальних правопорушень, зокрема в частині встановлення джерел походження зброї, ідентифікації причетних осіб та збирання належної доказової бази.

Аналіз статистичних даних за останні роки щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, свідчить про наявність суттєвих проблем у досягненні завдань кримінального провадження та недостатню ефективність досудового розслідування. Так, згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, за ст. 262 Кримінального кодексу України – (далі – КК України) «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства

або зловживанням службовим становищем» протягом 2021/2022/2023/2024/2025 – зареєстровано 41/126/50/50/43 кримінальних правопорушень. Вручено 11/29/18/29/17 повідомлення про підозру, до суду з обвинувальним актом направлено 11/27/16/18/13 кримінальних проваджень. Аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України, свідчить про нестабільну динаміку ефективності досудового розслідування. Частка кримінальних проваджень, у яких особам повідомлено про підозру та провадження направлено до суду, суттєво коливається протягом досліджуваного періоду, що свідчить про недостатню доказову базу, процесуальні труднощі або неефективну роботу слідчих підрозділів.

Такі статистичні показники свідчать про недостатню ефективність чинних механізмів розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Системні труднощі у встановленні джерел походження предметів посягання, збиранні належної доказової бази, ідентифікації причетних осіб, а також недостатній рівень міжвідомчої взаємодії створюють передумови для уникнення відповідальності, що суперечить завданням кримінального провадження, зокрема принципу невідворотності покарання.

У зв’язку з цим розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень зумовлює необхідність вирішення низки проблемних питань та розроблення ефективної криміналістичної методики, яка б ураховувала специфіку незаконного обігу зброї, сучасні виклики безпекового середовища та особливості здійснення кримінального судочинства в умовах воєнного стану.

Проблематиці розроблення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень присвячено значну кількість наукових праць, у яких висвітлено як теоретичні, так і прикладні аспекти цього процесу. Вагомий внесок у дослідження зазначених питань здійснили такі вітчизняні науковці, як Ю. П. Аленін, А. О. Антощук, Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. С. Бондар, Г. П. Власова, А. Ф. Волобуєв, І. В. Гора, В. А. Журавель, А. П. Запотоцький,

А. В. Іщенко, О. В. Ковальова, В. А. Колесник, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, Р. Л. Степанюк, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, В. В. Юсупов та інші.

Разом із тим, наявність окремих сучасних вітчизняних наукових розробок щодо криміналістичних методик розслідування, в яких предметом дослідження виступала зброя А. О. Волобоєв, В. І. Воронін, С. В. Козаченко, С. П. Мельниченко, Р. В. Мовча, Г. А. Назаренко, А. О. Отришко, С. В. Русанівський, О. С. Тарасенко та ін. Водночас, вказані праці не означають остаточного вирішення всіх організаційно-тактичних проблем, що виникають у ході розслідування кримінальних правопорушень. Наявні наукові напрацювання переважно не враховують сучасних безпекових реалій, що зумовлює потребу у формуванні оновлених підходів до організації та тактики розслідування таких кримінальних правопорушень, із урахуванням використання сучасних підходів, цифрових технологій та міжвідомчої взаємодії. Саме тому, обрана тема є не лише актуальною, а й критично важливою для забезпечення національної безпеки, ефективної протидії кримінальній протиправності та формування сучасної криміналістичної методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), а також відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженій наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454. Дисертація виконана відповідно до Основних напрямів наукових досліджень Національної

академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (протокол Вченої ради від 21 грудня 2020 року № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 31 жовтня 2023 року (протокол № 22) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 1195, 2023 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в розроблення науково обґрунтованих теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, з урахуванням сучасних криміногенних викликів та умов здійснення досудового розслідування в період воєнного стану.

Поставлена мета зумовила необхідність реалізації таких *завдань:*

– обґрунтувати особливості формування криміналістичних положень щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами;

– розкрити зміст предмету посягання та способів вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, як основних елементів криміналістичної характеристики вказаної категорії кримінальних проваджень;

– здійснити структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами;

– визначити особливості початку досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню під час розслідування вказаної категорії проваджень;

– проаналізувати типові слідчі ситуації та систематизувати версії, що висуваються суб’єктами досудового розслідування під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами;

– дослідити організаційні та тактичні особливості взаємодії слідчого з підрозділами Національної поліції України та іншими органами під час досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану;

– розробити криміналістичні рекомендації щодо тактики огляду під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами;

– запропонувати організаційно-тактичні рекомендації проведення допиту під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами;

– надати криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення обшуку під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами;

– окреслити порядок проведення судових експертиз та їх проведення під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, а також діяльність уповноважених органів щодо їх виявлення та розслідування.

Предметом дослідження є розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження сформована з урахуванням специфіки його об'єкта, предмета, мети та поставлених завдань. У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових методологічних підходів, спрямованих на розкриття сутності правових явищ і понять, а також використано спеціальні методи наукового пізнання, що забезпечили всебічний та обґрунтований аналіз досліджуваної проблематики. Зокрема, *історико-правовий метод* застосовано для розгляду й систематизації методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими

припасами та вибуховими речовинами (підрозділ 1.1); *системно-структурний* – для аналізу видів типових ситуацій виявлення розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (підрозділи 2.2); *догматичний* – з метою тлумачення понять і категорій судової експертології, криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, що сприяло уточненню понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1−3); *формально-логічний* – під час розгляду поняття, видів слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, розпочатому за ст. 262 КК України (розділи 1, 3); *соціологічні* – для з'ясування позиції респондентів щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (розділи 1−3); *статистичний* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, експертних висновків, матеріалів кримінальних проваджень (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та узагальнення 53 кримінальних проваджень за ст. 262 КК України за період 2021–три місяці 2026 років; зведені дані анкетування 242 слідчих Національної поліції України і 45 працівників оперативних підрозділів з Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької областей та м. Києва; практична робота в правоохоронних органах (зокрема досвід роботи автора оперативним працівником); статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора за 2021–три місяці 2026 років.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із першим в Україні комплексним дослідженням, у якому розроблено наукові засади й запропоновано криміналістичні рекомендації щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. У дисертації сформульовано й обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано особливості формування системи криміналістичних положень щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, визначено її структурні елементи та взаємозв'язки, зокрема положення щодо криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, організації початкового етапу розслідування, типових слідчих ситуацій, взаємодії суб'єктів досудового розслідування та тактики проведення першочергових слідчих (розшукових) дій; на цій основі запропоновано типовий алгоритм дій слідчого, що охоплює огляд місця події, виявлення та вилучення предметів кримінального правопорушення, проведення судових експертиз, допит свідків та інших осіб, які володіють значущою для розслідування інформацією, проведення обшуків, повідомлення про підозру та допит підозрюваного;

– здійснено класифікацію типових способів незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями: (а) вчинення за: механізмом заволодіння предметом посягання (заволодіння шляхом обману або зловживання довірою (шахрайства); заволодіння шляхом зловживання службовим становище); характером доступу до предмета посягання (заволодіння зброєю, яка перебуває у законному володінні фізичних осіб; заволодіння зброєю, що знаходиться у службовому користуванні працівників правоохоронних органів або військовослужбовців; заволодіння зброєю, що зберігається на складах, у сховищах або арсеналах); ступенем організованості злочинної діяльності (одиничне, групове, організоване заволодіння); рівнем підготовленості злочинної діяльності (раптові, заздалегідь підготовлені); (б) приховування, які охоплюються єдиним злочинним умислом і можуть реалізовуватися на різних етапах злочинної діяльності: знищення або усунення слідів кримінального правопорушення; фальсифікація, видалення або зміна маркування на зразках вогнепальної зброї, бойових припасах, вибухових речовинах або вибухових пристроях; надання завідомо неправдивих показань, створення фіктивних

пояснень щодо обставин вибуття зброї або формування неправдивого алібі; маскування зброї шляхом її розбирання на окремі складові частини, що ускладнює її ідентифікацію під час транспортування або зберігання;

удосконалено:

– наукові підходи до визначення предмета незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами шляхом систематизації його криміналістично значущих ознак та встановлення їх впливу на спосіб учинення кримінального правопорушення та формування слідової картини;

– на основі диференціації завдань кримінального провадження систематизацію типових слідчих ситуацій та версій, що виникають на початковому етапі розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами (залежно від особи правопорушника, способу вчинення, джерела інформації, службового статусу осіб), щодо яких запропоновано порядок збирання стороною обвинувачення доказів учинення кримінальних правопорушень шляхом проведення за єдиним планом комплексу слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів;

– тактику проведення допиту свідків і підозрюваних у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами з урахуванням загальних криміналістичних вимог, типових слідчих ситуацій, а також психологічних особливостей поведінки допитуваних та протидії розслідуванню, шляхом розроблення тактичних заходів, що забезпечують повноту отримання інформації;

дістало подальшого розвитку:

– характеристика обстановки вчинення, слідової картини шляхом виокремлення типових місць і умов їх вчинення, систематизації матеріальних та ідеальних слідів, а також визначення криміналістично значущих ознак правопорушників та їх типологізації й належність таких до організованих груп;

– криміналістичні положення щодо початку досудового розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами в умовах особливого режиму досудового розслідування й деталізований перелік обставин, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, з урахуванням обставин, що підлягають доказуванню відповідно до кримінального процесуального законодавства, та криміналістично значущих особливостей цієї категорії кримінальних правопорушень, зокрема способу, місця і часу вчинення, особи правопорушника та його належності до певних формувань чи органів, виду, кількості, характерних і технічних ознак предметів посягання, їх походження та способів набуття, наявності дозвільних документів, каналів переміщення, транспортування або збуту, а також можливості добровільної здачі предметів кримінального правопорушення;

– напрями взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, органами військового управління, прокуратурою, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Державною прикордонною службою України під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами за процесуальними та організаційними формами;

– криміналістичні рекомендації тактики огляду під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами на територіях, наближених до районів ведення бойових дій, з урахуванням специфіки об’єктів посягання (військові склади, арсенали, місця зберігання та транспортування озброєння), а також типових способів вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі із використанням службового становища, із застосуванням сучасного техніко-криміналістичного забезпечення (БпЛА, 3D-сканування), що забезпечує дистанційне дослідження небезпечних територій, мінімізацію ризиків для учасників слідчих (розшукових)

дій, підвищення повноти фіксації слідової картини та можливість високоточної реконструкції обстановки місця події;

– організаційні заходи і тактичні прийоми обшуку під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами з урахуванням функціонування військових складів і місць зберігання озброєння, діяльності правоохоронних органів, умов воєнного стану, переміщення зброї та боєприпасів у зоні бойових дій і прилеглих територіях, способів приховування, маскування, вилучення предметів озброєння з офіційного обігу;

– наукове обґрунтування використання експертизи зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічної, трасологічної, дактилоскопічної, біологічної, молекулярно-генетичної, хімічної, матеріалів, речовин та виробів та комплексної експертиз у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, своєчасне призначення яких в умовах воєнного стану є необхідною передумовою встановлення криміналістично значущих ознак предмета протиправного посягання, його бойового чи складського походження, способу перероблення, слідів контакту з особою, а також механізму незаконного вилучення, переміщення, зберігання або приховування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації впроваджено і надалі може бути використано у:

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень» «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 квітня 2026 року № 94-оп);

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження проблем та розроблення криміналістичних положень і рекомендацій з питань незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 квітня 2026 р. № 95-нд).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень здобувача. У тезах доповіді «Вплив незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв на зростання злочинності в умовах воєнного стану», опублікованих у співавторстві, частка дисертанта становить 70 %. Ідеї та розробки, що належать співавтору, у дисертації не використано.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, обговорено на науково-практичних конференціях та круглих столах: «Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів» (м. Харків, 27 жовтня 2023 р.); «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану» (м. Київ, 21 листопада 2024 р); «Кримінологія і війна: екзистенційні виклики для України» (м. Київ, 6 листопада 2025 р.); «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану» (м. Київ, 28 листопада 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, що мають десять підрозділів, висновки, список використаних джерел (219 найменувань на 22 сторінках) і п’ять додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 287 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 225 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

1.1. Особливості формування методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами

Сьогодні, враховуючи суттєві трансформації у соціально-економічній і політичній сферах, особливого значення набуває забезпечення належного рівня державної та громадської безпеки, одним із ключових елементів якої є контроль за обігом вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин. Україна переживає складний період становлення нових суспільних відносин, що супроводжується підвищеними криміногенними ризиками, пов’язаними із незаконним обігом зброї, її розповсюдженням у цивільному середовищі, а також можливістю використання у вчиненні тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. За таких умов держава відіграє ключову роль у захисті прав і свобод людини, забезпечуючи їх реалізацію відповідно до положень Конституції України. Так, згідно зі ст. 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави, а відповідно до ст. 19 органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [72]. Зазначені конституційні положення поширюються на всіх службових осіб незалежно від їхнього статусу чи сфери діяльності та виступають фундаментальною гарантією законності функціонування державного апарату.

У контексті забезпечення публічної безпеки та правопорядку особливу загрозу становлять кримінальні правопорушення, пов’язані з незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, відповідальність за які передбачена ст. 262 КК України [91]. Зокрема, підвищеною суспільною небезпечністю характеризуються діяння, передбачені такою нормою, які полягають у незаконному заволодінні зазначеними предметами шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем, що свідчить про використання особою наданих їй владних чи службових повноважень всупереч інтересам служби. Такі кримінальні правопорушення підривають авторитет державної влади, створюють реальні загрози громадській безпеці, сприяють незаконному поширенню зброї та можуть виступати передумовою для вчинення інших тяжких злочинів, зокрема терористичних актів, диверсій, умисних убивств та інших насильницьких посягань [44, с. 21].

Особливої актуальності проблема протидії зазначеним кримінальним правопорушенням набуває в умовах воєнного стану, коли обсяг зброї та боєприпасів, що перебувають у обігу, суттєво зростає, а ризики їх незаконного заволодіння або використання значно підвищуються. За таких обставин ефективність протидії цим діянням значною мірою залежить не лише від належного нормативно-правового регулювання, а й від науково обґрунтованого криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування, зокрема від формування сучасної та ефективної методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами.

Як відзначає В. М. Шевчук, формування методики потребує врахування специфіки кримінально-правової характеристики відповідного складу кримінального правопорушення, особливостей способів його вчинення, типових слідчих ситуацій, характеру слідової інформації, кола можливих суб’єктів правопорушення, а також сучасних умов функціонування правоохоронної системи в період воєнного стану [205, с. 221]. У зв’язку з цим дослідження

особливостей формування методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки спрямоване на підвищення ефективності виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень, зміцнення гарантій громадської безпеки.

Варто зазначити, що масштабне залучення військових формувань, добровольчих підрозділів і цивільного населення до виконання завдань оборони держави зумовило суттєве збільшення кількості вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин, які перебувають у фактичному обігу на території України. Зазначена обставина, з одного боку, є об'єктивною необхідністю забезпечення обороноздатності держави, а з іншого – створює додаткові ризики незаконного заволодіння такими предметами та їх використання у злочинній діяльності.

Статистичні дані Офісу Генерального прокурора України та органів системи Міністерства внутрішніх справ України свідчать про суттєве зростання масштабів незаконного обігу зброї в умовах повномасштабної війни. Так, за інформацією Національної поліції України, лише протягом 2025 року з незаконного обігу вилучено 5168 одиниць вогнепальної зброї, 17 815 гранат, 16 798 мін та інших вибухових пристроїв, понад 1,8 млн набоїв і майже 2935 кг вибухових речовин [135]. Крім того, правоохоронцями задокументовано 695 фактів незаконного збуту зброї, а до кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, притягнуто 3406 осіб [190].

Аналіз офіційних даних МВС України також демонструє суттєве збільшення кількості вилученої зброї порівняно з довоєнним періодом. Зокрема, якщо у 2019 році правоохоронні органи вилучили близько 100 одиниць автоматичної зброї, то вже у 2025 році цей показник зріс до 1567 одиниць, а кількість вилучених гранат зросла з 2500 до майже 18 тисяч . Окрему загрозу становлять виявлені місця правоохоронними органами зброї: лише протягом 2023 року виявлено 117 таких схованок, а за десять місяців 2024 року – вже 137,

у яких вилучено 308 одиниць автоматичної зброї, понад 4 тисячі гранат, 220 гранатометів, сотні тисяч набоїв та понад тонну вибухових речовин [86, с. 296].

Наведені статистичні показники свідчать про наявність стійкої тенденції до поширення незаконного обігу зброї, що обумовлює підвищений рівень суспільної небезпечності кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Особливої актуальності такі тенденції набувають щодо заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем, передбачених ст. 262 КК України. Такі кримінальні протиправні діяння посягають не лише на встановлений порядок обігу зброї, але й на нормальне функціонування державних органів, військових формувань і правоохоронних структур, створюючи передумови для подальшого використання зброї у вчиненні інших тяжких та особливо тяжких злочинів.

У зв’язку з цим особливого значення набуває формування науково обґрунтованої криміналістичної методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, яка повинна враховувати сучасні криміногенні тенденції, особливості правового режиму обігу зброї в умовах воєнного стану, специфіку механізму вчинення таких кримінальних правопорушень, характер слідової картини, типові слідчі ситуації, а також особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у відповідних кримінальних провадженнях.

Варто зазначити, що результати проведених емпіричних досліджень, зокрема опитування слідчих органів досудового розслідування та працівників оперативних підрозділів, свідчать про наявність низки суттєвих криміналістичних особливостей, які характеризують процес виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Такі особливості зумовлюються як підвищеною суспільною небезпечністю предмета посягання, так і специфікою механізму вчинення

зазначених кримінальних правопорушень, що нерідко пов’язаний із використанням службового становища, доступом до місць зберігання зброї, а також із функціонуванням складних організаційних або кримінальних схем незаконного вибуття зброї із законного володіння.

Зокрема, за результатами проведеного опитування, 89% слідчих наголосили на складності встановлення фактів незаконного заволодіння зброєю, що обумовлено специфікою джерел її походження, можливістю прихованого переміщення, використанням службових повноважень або доступу до об’єктів зберігання зброї, 73% респондентів зазначили, що такі кримінальні правопорушення характеризуються значною кількістю криміналістично значущих ознак, що ускладнює розслідування та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Водночас 68% опитаних слідчих відзначили наявність активної протидії розслідуванню, що може проявлятися у приховуванні або знищенні доказів, узгодженні показань між причетними особами, використанні службових можливостей для впливу на перебіг кримінального провадження, а також у створенні штучних перешкод для проведення слідчих (розшукових) дій (Додаток Б).

Крім того, зазначена категорія кримінальних правопорушень характеризується високим рівнем латентності, що зумовлюється як специфікою предмета злочинного посягання, так і складністю встановлення факту незаконного здобуття зброї. У багатьох випадках такі діяння тривалий час залишаються невиявленими через недоліки системи контролю за обліком і зберіганням зброї, відсутність оперативної інформації про її незаконне переміщення, а також через обмежені можливості фіксації моменту протиправного заволодіння [97, с. 207]. Особливої актуальності така проблема набуває в умовах воєнного стану, коли значна кількість вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин перебуває у фактичному обігу, що істотно підвищує ризики їх протиправного заволодіння.

За таких обставин, особливого значення набуває розроблення науково обґрунтованих криміналістичних рекомендацій. Формування таких

рекомендацій, наголошує А. О. Отришко, ґрунтується насамперед на узагальненні слідчої та судової практики, аналізі матеріалів кримінальних проваджень, а також на вивченні типових механізмів учинення відповідних кримінальних правопорушень. Узагальнення та системний аналіз матеріалів слідчої діяльності дозволяють виробити ефективні науково-практичні підходи до вирішення завдань кримінального провадження, пов’язаних із розслідуванням таких правопорушень [124, с. 27], що, у свою чергу, сприяє вдосконаленню методів роботи правоохоронних органів та забезпечує більш результативне виконання завдань щодо захисту правопорядку і прав громадян [105, с. 307].

Науково обґрунтовані криміналістичні рекомендації виступають важливим інструментом практичної діяльності слідчих, прокурорів та інших уповноважених суб’єктів кримінального провадження. Вони дозволяють сформувати чіткий алгоритм дій у типових слідчих ситуаціях, забезпечуючи належну організацію та тактичне планування розслідування, а також сприяють оперативному та ефективному збиранню доказової інформації [80, с. 120]. У цьому контексті особливого значення набуває чітке розуміння сутності, структури, змісту та принципів побудови криміналістичних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, оскільки саме вони визначають систему наукових положень і практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію діяльності органів досудового розслідування.

Зокрема, при формуванні методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами необхідно враховувати специфіку таких кримінальних правопорушень, що проявляється у особливостях механізму їх вчинення, характері предмета посягання, джерелах походження зброї, а також у специфіці слідової картини. Важливого значення набувають питання своєчасного виявлення фактів незаконного заволодіння зброї з місць її зберігання, фіксації обставин кримінального правопорушення, проведення огляду місця події, обшуку, вилучення речових доказів, проведення відповідних судових експертиз (зокрема балістичної, вибухотехнічної, трасологічної та ін.), а також

встановлення каналів незаконного переміщення та подальшого використання зброї. Реалізація таких підходів дозволяє забезпечити формування належної доказової бази у кримінальному провадженні та сприяє об’єктивному встановленню фактичних обставин кримінального правопорушення.

Разом із тим, наявність окремих сучасних вітчизняних наукових розробок щодо криміналістичних методик розслідування, в яких предметом дослідження виступала зброя (А. О. Волобоєв [30], В. І. Воронін [37], С. В. Козаченко [65], С. П. Мельниченко [107], Р. В. Мовчан [109], А. О. Отришко [124], С. В. Русанівський [154], О. С. Тарасенко [179] та ін.) не означає остаточного вирішення всіх організаційно-тактичних проблем, що виникають у ході розслідування кримінальних правопорушень. У криміналістичній науці й досі існують різні підходи до визначення структури побудови методики розслідування, що зумовлює наявність дискусійних положень щодо її змісту та функціонального призначення. Такі розбіжності безпосередньо впливають як на загальну концепцію криміналістичної методики, так і на формування окремих видових методик розслідування, спрямованих на вирішення праксеологічних завдань у ході досудового розслідування [210]. Саме тому формування методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є важливим напрямом удосконалення криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування.

Вчені-криміналісти наголошують, що розслідування кримінальних правопорушень є одним із ключових напрямів діяльності органів досудового розслідування, спрямованим на забезпечення правопорядку, відновлення соціальної справедливості та реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Така діяльність являє собою складну багатокомпонентну, що поєднує пізнавальні, організаційні та тактичні аспекти, які реалізуються у межах кримінального провадження відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Сутність такої діяльності полягає у формуванні доказової інформації шляхом здійснення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення фактичних обставин кримінального

правопорушення, збирання, перевірку та оцінку доказів у порядку, визначеному законом. Дотримання встановлених процедурних правил забезпечує достовірність отриманих відомостей, їх належність і допустимість як доказів, а також можливість використання відповідної інформації у процесі доказування в кримінальному провадженні [156;12].

Зміст розслідування кримінальних правопорушень полягає у системному збиранні доказів, аналізі отриманої інформації, встановленні причинно-наслідкових зв'язків між подіями, особами та обставинами, що мають значення для кримінального провадження, а також у відтворенні механізму вчинення кримінального правопорушення, передбаченого нормами КК України. Така діяльність має виразний організаційно-тактичний характер і вимагає високого рівня професійної підготовки слідчого, оскільки передбачає не лише застосування процесуальних інструментів, а й використання спеціальних криміналістичних знань, аналітичного мислення, навичок планування та прогнозування розвитку слідчих ситуацій. Саме тому розслідування кримінальних правопорушень обґрунтовано розглядається як один із найбільш складних та відповідальних напрямів боротьби з кримінальною протиправністю. Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що створює правову основу для подальшого здійснення комплексу процесуальних дій, спрямованих на встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні (початковий етап розслідування).

І тому, з початком кримінального провадження, важливе місце у системі криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування займає методика розслідування кримінальних правопорушень, яка виступає складовим елементом як практичної діяльності правоохоронних органів, так і криміналістичної науки. Відповідно до тлумачного словника, сам термін «методика» має декілька змістовних значень. У першому значенні він використовується для позначення сукупності методів, прийомів і способів

діяльності, спрямованих на оптимальне виконання певного виду роботи, зокрема розслідування кримінальних правопорушень. У другому значенні методика розглядається як наукове вчення про методи організації та здійснення певної діяльності або викладання конкретної науки чи навчальної дисципліни. У широкому науковому розумінні, таке поняття охоплює систему практичних прийомів і засобів, а також теоретичних підходів, що визначають порядок виконання відповідних завдань і забезпечують їх ефективну реалізацію [25, с. 533].

У криміналістиці методика розслідування кримінальних правопорушень розглядається як система наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій, спрямованих на організацію та здійснення ефективного розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Як зазначає Р. Л. Степанюк, зміст такої методики повинен включати детальний опис найбільш ефективних методів, прийомів і способів виконання діяльності, що охоплюється поняттям «розслідування». Рекомендації щодо формування відповідних методик належать до загальних положень криміналістичної методики як розділу криміналістики і являють собою своєрідну методологію науково-практичного дослідження, яка включає систему теоретичних засад, принципів, способів і засобів організації відповідної діяльності у сфері протидії кримінальним правопорушенням [177, с. 80].

Методика розслідування базується на принципах раціональної організації розслідування, що передбачає використання оптимальних способів отримання, перевірки та оцінки доказової інформації з урахуванням вимог кримінального процесуального законодавства, криміналістичних закономірностей та особливостей конкретної слідчої ситуації. Вона забезпечує системність і послідовність дій слідчого, дозволяє правильно визначати напрями розслідування, планувати проведення слідчих (розшукових) дій, а також ефективно використовувати наявні процесуальні та криміналістичні засоби для встановлення істини у кримінальному провадженні. Саме тому вдосконалення теоретичних засад криміналістичної методики розслідування має важливе

значення для підвищення її практичної цінності та ефективності застосування у діяльності органів досудового розслідування, що, у свою чергу, сприяє більш результативному вирішенню актуальних завдань кримінального провадження та підвищенню рівня протидії кримінальній протиправності [84, с. 74].

Криміналістична методика, за визначенням В. П. Бахіна, являє собою цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що мають внутрішню структуру та функціональну спрямованість. Основними складовими цієї структури виступають криміналістичні рекомендації – науково обґрунтовані, апробовані практикою поради, які спрямовані на оптимізацію діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Такі рекомендації стосуються організації розслідування, визначення оптимальної послідовності процесуальних дій, використання техніко-криміналістичних засобів, тактичних прийомів та методів, що враховують типові особливості розслідування злочинів певного виду або групи [13, с. 48]. Саме завдяки системності та науковій обґрунтованості таких рекомендацій криміналістична методика забезпечує ефективне поєднання теоретичних положень криміналістики з практикою розслідування кримінальних правопорушень.

Разом із тим у криміналістичній науці існують і дещо інші підходи до розуміння сутності методики розслідування. Зокрема, В. А. Журавель наголошує, що методика розслідування злочинів є передусім науковою категорією, яка охоплює сукупність методів, прийомів і операцій, спрямованих на пізнання об'єктивної дійсності. Вона не є тотожною поняттям «процес розслідування» або «діяльність з розслідування», оскільки зазначені терміни характеризують безпосередню практичну діяльність. Натомість криміналістична методика виступає системою рекомендацій, що спрямована на забезпечення максимальної ефективності цієї діяльності. Таким чином, методика не ототожнюється із самим процесом розслідування, а розглядається як інструмент його оптимізації та наукового забезпечення [49].

З огляду на зазначене криміналістична методика може розглядатися як багатовимірне наукове поняття, що охоплює декілька взаємопов'язаних аспектів.

По-перше, як наголошують В. Ю. Шепітько та В. О. Коновалова, вона виступає системою наукових положень, які формують теоретичну основу криміналістичних досліджень і визначають закономірності розслідування кримінальних правопорушень. По-друге, методика функціонує як своєрідна програма або модель організації розслідування кримінальних правопорушень певного виду чи групи, що дозволяє структурувати діяльність органів досудового розслідування та визначити оптимальні напрями доказування. По-третє, вона реалізується на практиці шляхом адаптації загальних рекомендацій до умов розслідування конкретного кримінального правопорушення з урахуванням особливостей слідчої ситуації, наявної доказової інформації та інших обставин кримінального провадження [148, с. 6].

На думку А. В. Іщенка, криміналістична методика є багатогранним поняттям, що охоплює як теоретичні, так і прикладні аспекти розслідування кримінальних правопорушень. Вона включає систему наукових знань, які становлять основу для розроблення алгоритмів, програм і рекомендацій, спрямованих на розкриття злочинів. У цьому контексті криміналістична методика виступає не лише як теоретичний розділ криміналістики, але й як практичний інструмент реалізації криміналістичних технологій у діяльності органів досудового розслідування [56, с. 82].

Як бачимо, важливу роль у формуванні методик розслідування відіграють положення кримінального права, які визначають караність діяння, ознаки складу кримінального правопорушення, а також обставини, що впливають на ступінь і характер кримінальної відповідальності. Саме такі положення слугують підґрунтям для визначення обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні та визначають напрями діяльності органів досудового розслідування [10].

Криміналістична методика має важливе значення для розслідування, оскільки вона є сукупністю науково обґрунтованих принципів, методів і прийомів, що використовуються для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів, а також для розкриття умисних підпалів. Вона сприяє

систематизації дій слідчого і дозволяє ефективно проводити розслідування та забезпечувати правильність і наукову обґрунтованість усіх процесуальних дій [3, с. 15].

Кримінальне процесуальне право, своєю чергою, регламентує порядок здійснення розслідування, що безпосередньо впливає на структуру окремих криміналістичних методик. Норми кримінального процесуального законодавства визначають форму, зміст, умови та послідовність проведення процесуальних дій, а також права й обов'язки суб'єктів кримінального провадження, що забезпечує системність та законність діяльності органів досудового розслідування [3;115].

Зокрема, КПК України [92] встановлює порядок проведення досудового розслідування, визначає перелік слідчих (розшукових) дій, межі їх здійснення та процесуальну процедуру. Він також регламентує, хто саме уповноважений здійснювати розслідування, у які строки воно проводиться, за яких умов і з яких джерел може бути отримана інформація, що має доказове значення. Крім того, КПК України визначає порядок фіксації доказової інформації, коло осіб, які можуть брати участь у процесуальних діях, а також суб'єктів, уповноважених приймати процесуальні рішення у кримінальному провадженні [38]. Однією з ключових ознак цієї діяльності є суворе дотримання вимог кримінального та кримінального процесуального законодавства, що забезпечує законність, об'єктивність і повноту досудового розслідування.

Разом із тим аналіз сучасної практики протидії кримінальним правопорушенням свідчить, що недостатня ефективність окремих заходів у сфері боротьби зі злочинністю обумовлює необхідність подальшого вдосконалення криміналістичних методик розслідування, що передбачає розроблення чітких алгоритмів дій для слідчих, які повинні враховувати специфіку відповідної категорії кримінальних правопорушень, а також підвищення рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів щодо застосування сучасних криміналістичних засобів і технологій. Важливим напрямом у цьому контексті є забезпечення доступу до сучасної наукової та методичної літератури, яка сприяє

належній організації та плануванню процесу розслідування. В умовах воєнного стану зазначені завдання набувають особливої актуальності, оскільки ускладнення криміногенної ситуації вимагає від правоохоронних органів оперативного та науково обґрунтованого реагування.

Варто підтримати А. Ф. Волобуєва в тому, що методика розслідування кримінальних правопорушень формується на основі аналізу закономірностей, які об'єднують певні їх види або групи. Такі закономірності можуть визначатися з урахуванням кримінально-правових ознак кримінального правопорушення, зокрема об'єкта посягання, предмета злочину чи особливостей суб'єкта, а також на основі криміналістично значущих характеристик, таких як механізм вчинення кримінального правопорушення, типові способи його підготовки, реалізації та приховування, характер слідової картини тощо [34]. Саме встановлення таких закономірностей дозволяє формувати науково обґрунтовані криміналістичні рекомендації щодо організації розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

Як зазначають окремі вчені-криміналісти, методика спрямована на формування системи доказів, що відповідає предмету доказування у конкретному кримінальному провадженні. При цьому вона не зводиться до механічного поєднання положень інших розділів криміналістики, а становить самостійний засіб науково-практичного забезпечення розслідування, який дає змогу найбільш ефективно вирішувати завдання виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання доказової інформації. Її сутність полягає в адаптації загальнотеоретичних положень криміналістики, криміналістичної техніки та тактики до специфіки розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [15].

У цьому зв'язку методика розслідування охоплює сукупність взаємопов'язаних методів і рекомендацій, кожен із яких має власну внутрішню будову, до якої, як правило, відносять: понятійний апарат, що розкриває зміст і сутність відповідного методу та дає змогу відмежувати його від інших; спеціальні засоби й інструменти, за допомогою яких забезпечується реалізація

відповідних правил і прийомів; технологію методу, тобто впорядковану систему операцій, спрямовану на досягнення поставленої мети; а також опис методу у вигляді правил, рекомендацій і алгоритмів, що дозволяють використовувати його у широкому колі практичних ситуацій. Саме така системна побудова забезпечує не лише теоретичну визначеність криміналістичної методики, але й її прикладну цінність для практики досудового розслідування.

Розвиваючи зазначені положення, Б. В. Щур у структурі окремої криміналістичної методики розслідування виділяє шість ключових елементів: визначення кола обставин, які підлягають першочерговому та подальшому встановленню; аналіз типових слідчих ситуацій на різних етапах розслідування; висунення слідчих версій і планування ходу розслідування; застосування конкретних методів збирання доказової та іншої криміналістично значущої інформації; врахування тактичних і методичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, криміналістичних операцій та організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами; використання спеціальних знань у процесі розслідування [215, с. 63]. Такий підхід видається методологічно обґрунтованим, оскільки відображає найбільш суттєві функціональні компоненти діяльності з розслідування.

Своєю чергою, В. В. Малюга пропонує більш розгорнуту модель структури методики розслідування конкретного виду кримінального правопорушення, до якої включає: криміналістичну характеристику відповідного виду злочину; особливості початку кримінального провадження; обставини, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації та напрями їх вирішення; тактику проведення окремих слідчих дій на початковому й подальшому етапах розслідування; взаємодію з органом дізнання; використання спеціальних знань; особливості встановлення матеріальної шкоди; залучення допомоги громадськості; виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, та розроблення заходів щодо їх усунення [104, с. 211]. Запропонована структура є достатньо змістовною, однак окремі її елементи потребують критичного переосмислення з погляду сучасного кримінального

процесуального регулювання та практичних потреб побудови видових криміналістичних методик.

Підтримуючи загалом позицію В. В. Тіщенка, який до структури методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень відносить криміналістичну характеристику, обставини, що підлягають встановленню, типові слідчі ситуації, побудову версій і планування розслідування, початкові слідчі дії й тактику проведення окремих таких дій, слід зазначити, що для досліджуваної категорії кримінальних правопорушень ці елементи дійсно є базовими [187, с. 72]. Водночас з урахуванням специфіки ст. 262 КК України доцільним є також виокремлення такого елемента, як використання спеціальних знань, оскільки розслідування незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами майже завжди пов’язане з необхідністю проведення балістичних, вибухотехнічних, трасологічних, дактилоскопічних, молекулярно-генетичних, товарознавчих та інших експертиз, а також із залученням спеціалістів у галузі зброєзнавства, вибухотехніки, військового обліку та зберігання озброєння.

У контексті предмета цього дослідження особливий інтерес становлять наукові підходи до побудови методики розслідування тих кримінальних правопорушень, які характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпечності, складною слідовою картиною, наявністю специфічного предмета посягання та потребують активного використання спеціальних знань. Саме до такої категорії належить склад кримінального правопорушення передбаченого ст. 262 КК України, тобто викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем та який охоплює різні способи незаконного заволодіння небезпечними предметами, які можуть перебувати як у законному цивільному, так і у військовому, службовому чи спеціальному обігу, що безпосередньо впливає на зміст і структуру відповідної методики розслідування.

На нашу думку, не всі структурні елементи, які пропонуються у загальнотеоретичних моделях криміналістичної методики, однаковою мірою доцільно механічно включати до методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Для побудови такої методики першочергове значення мають: криміналістична характеристика кримінального правопорушення; обставини, що підлягають встановленню; особливості початку досудового розслідування; типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування; типові слідчі версії; організація і планування розслідування; тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій; особливості використання спеціальних знань; організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, експертними установами, прокурором, а за потреби – з військовим командуванням, підрозділами Національної поліції, СБУ та іншими суб'єктами, до компетенції яких належать питання обліку, зберігання, переміщення чи вилучення зброї.

При цьому такі елементи, як профілактичні дії слідчого, а також заходи з подолання протидії розслідуванню, хоча і мають беззаперечне практичне значення, не завжди доцільно розглядати як самостійні структурні компоненти внутрішньовидової методики розслідування. Це пояснюється тим, що відповідні питання або випливають із загальних засад організації та планування розслідування, або охоплюються тактичними особливостями проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Крім того, чинний КПК України не закріплює як самостійний процесуальний обов'язок слідчого, прокурора чи суду встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, у тому вигляді, як це традиційно розглядалося у попередніх наукових підходах [132, с. 304]. Відтак включення таких елементів до структури методики можливе, однак не є безумовно обов'язковим і повинно визначатися насамперед практичною доцільністю та специфікою конкретного виду кримінальних правопорушень.

Наведені наукові підходи свідчать про відсутність єдності серед учених не лише щодо кількості структурних елементів окремої криміналістичної методики,

але й щодо їх змістового наповнення. Така ситуація є цілком закономірною, оскільки у криміналістиці методика розслідування не може мати універсальної й абсолютно сталої структури. На це слушно звертають увагу В. В. Тіщенко та В. П. Бахін, пов'язуючи варіативність побудови методики з багатогранністю самих кримінальних правопорушень, різноманітністю механізмів їх учинення, слідових картин, суб'єктного складу та умов вчинення [79, с. 295; 187, с. 68]. У такому розумінні методика розслідування виступає розділом криміналістики, який розкриває криміналістично значущі ознаки окремого виду або групи кримінальних правопорушень та визначає систему організаційних, тактичних і технічних прийомів їх розслідування. Вона є важливою складовою професійної діяльності слідчого, оскільки забезпечує належне виконання завдань кримінального провадження, сприяє побудові обґрунтованих версій, аналізу доказів, вибору оптимальних тактичних рішень і послідовності слідчих (розшукових) дій. Її практичне значення полягає також у тому, що за умови дотримання законодавчих вимог вона дозволяє досягати результатів із найменшими витратами часу, сил і ресурсів, що особливо важливо в умовах розслідування складних, багатоепізодних або латентних кримінальних правопорушень.

Необхідно також враховувати, що розслідування ґрунтується на застосуванні широкого спектра методів практичної діяльності, значна частина яких формується у межах криміналістики з урахуванням здобутків інших наук – логіки, психології, судової експертології, теорії управління, інформатики, документознавства, військових наук тощо. Разом із тим не всі теоретично розроблені методи однаковою мірою відповідають реальним потребам слідчої практики. Частина з них має занадто загальний або абстрактний характер і тому потребує адаптації до конкретних умов розслідування. Саме тому формування приватної методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами повинно спиратися не лише на загальнотеоретичні конструкції, а й на реальні потреби правозастосовної діяльності, сучасний стан злочинності, особливості воєнного стану, поширення

зброї у суспільстві, специфіку її обліку та зберігання, а також на типові механізми її незаконного вибуття з законного володіння.

Отже, для виконання завдань досудового розслідування щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, необхідним є розроблення спеціальної криміналістичної методики, яка виступатиме системним алгоритмом дій для слідчого, дізнавача, прокурора, працівників оперативних підрозділів та інших компетентних осіб, залучених до кримінального провадження. Формування такої методики повинно ґрунтуватися на детальному аналізі наукових підходів, узагальненні практики досудового розслідування, вивченні типових способів незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, а також на врахуванні сучасних безпекових викликів, зумовлених воєнним станом і зростанням ризиків незаконного обігу зброї. Саме такі структурні елементи повинні становити основу побудови ефективної методики розслідування, яка адекватно відображатиме специфіку незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами та забезпечуватиме належний рівень криміналістичного забезпечення цієї діяльності.

У цьому контексті методику розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами доцільно визначати як систему науково обґрунтованих криміналістичних положень і практичних рекомендацій щодо організації та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України, яка базується на узагальненні слідчої практики, враховує криміналістичну характеристику відповідного виду кримінальних правопорушень і спрямована на ефективне виявлення, фіксацію, дослідження та використання доказової інформації з метою встановлення обставин незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Специфіка зазначеної категорії кримінальних правопорушень обумовлює необхідність формування відповідної структури криміналістичної методики, яка повинна враховувати як загальні положення криміналістики, так і особливості

механізму незаконного заволодіння зброєю. З огляду на це до структури методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, доцільно віднести такі основні елементи:

1. Криміналістична характеристика, яка включає відомості про предмет злочинного посягання, типові способи підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, обстановку його вчинення, слідову картину, а також інформацію про особу правопорушника та можливі джерела походження незаконно вилученої зброї.

2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування, до яких належать обставини незаконного заволодіння зброєю, спосіб її отримання, джерело походження, канал переміщення, коло причетних осіб, а також умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

3. Особливості початку досудового розслідування, який охоплює порядок реагування на повідомлення про кримінальне правопорушення, внесення відомостей до ЄРДР, організацію розслідування.

4. Типові слідчі ситуації початкового етапів розслідування – визначення найбільш поширених ситуацій, що виникають під час розслідування, та алгоритми дій слідчого щодо їх вирішення.

5. Побудова слідчих версій та планування розслідування. Висування і перевірка слідчих версій дозволяє визначити основні напрями розслідування, систематизувати доказову інформацію та оптимізувати процес доказування.

6. Організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб’єктами кримінального провадження, зокрема йдеться про взаємодію з оперативними підрозділами Національної поліції, СБУ, військовими формуваннями, експертними установами, а також іншими органами, що здійснюють контроль за обігом зброї.

7. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій – визначення особливостей проведення першочергових слідчих (розшукових) дій на

початковому етапі розслідування – огляду місця події, допиту потерпілого, свідка і підозрюваного, організації проведення обшуку

8. Використання спеціальних знань під час розслідування. Особливе значення мають судові експертизи, зокрема балістична, вибухотехнічна, трасологічна, дактилоскопічна, молекулярно-генетична та інші види експертних досліджень.

Таким чином, криміналістична методика розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами виступає комплексною системою науково обґрунтованих положень і практичних рекомендацій, яка інтегрує досягнення криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, кримінального та кримінального процесуального права, а також узагальнений досвід слідчої практики. Її основне призначення полягає у створенні цілісної моделі організації та здійснення досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень, що дозволяє оптимізувати процес доказування, підвищити ефективність виявлення, фіксації, дослідження та використання інформації, а також забезпечити належну реалізацію завдань кримінального провадження.

Водночас проведений аналіз наукових джерел, нормативно-правових актів та емпіричних матеріалів свідчить про наявність низки проблем, які ускладнюють ефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним обігом зброї. Особливої актуальності такі проблеми набувають в умовах воєнного стану, коли значна кількість зброї перебуває у фактичному обігу, а криміногенна ситуація ускладнюється на територіях, що зазнали тимчасової окупації або перебувають у безпосередній близькості до районів ведення бойових дій.

Результати проведеного опитування слідчих та працівників оперативних підрозділів свідчать про значний рівень латентності таких кримінальних правопорушень. Так, за оцінками респондентів, переважна більшість опитаних (близько 60%) вважає, що рівень виявлення кримінальних правопорушень цієї категорії не перевищує 10%, тоді як приблизно третина респондентів (близько

30%) зазначила, що виявляється орієнтовно до чверті таких правопорушень. Водночас незначна частка опитаних (близько 6%) припускає можливість виявлення до 75% таких кримінальних правопорушень, і лише 4% оцінюють рівень їх виявлення на рівні, що наближається до 95% (Додаток Б). Наведені отримані дані свідчать про суттєві труднощі у виявленні та розслідуванні таких кримінальних правопорушень, що зумовлено як їх специфікою, так і недосконалістю організації діяльності органів досудового розслідування.

Складність розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень обумовлена також фрагментарністю наукових досліджень у відповідній сфері, недостатнім рівнем розробленості спеціалізованих криміналістичних рекомендацій, а також відсутністю комплексних методичних підходів до розслідування. Унаслідок цього виникає низка невирішених проблем, пов’язаних із визначенням оптимальних алгоритмів дій слідчого, плануванням слідчих (розшукових) дій, використанням спеціальних знань, а також організацією взаємодії з оперативними підрозділами та іншими суб’єктами кримінального провадження.

У зв’язку з цим важливого значення набуває розроблення комплексної криміналістичної методики розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень, яка повинна включати систему науково обґрунтованих криміналістичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення тактики та організації слідчих (розшукових) дій, а також забезпечення належної координації діяльності органів досудового розслідування. Такий підхід сприятиме більш ефективному застосуванню криміналістичних механізмів протидії незаконному обігу зброї та забезпечить підвищення результативності виявлення й розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері.

Отже, криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, повинна ґрунтуватися на системі наукових положень і практичних рекомендацій, спрямованих на ефективну організацію досудового розслідування та виконання завдань

кримінального провадження. Вона має враховувати закономірності механізму вчинення відповідних кримінальних правопорушень, специфіку предмета посягання, особливості слідової картини, коло можливих суб'єктів правопорушення та характер доказової інформації. Така методика повинна охоплювати криміналістичну характеристику відповідного виду кримінальних правопорушень, визначення обставин, що підлягають встановленню, організацію та планування розслідування, побудову слідчих версій, визначення типових слідчих ситуацій, а також тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань.

Запровадження науково обґрунтованої методики розслідування дозволить сформувати ефективний інструментарій для діяльності органів досудового розслідування, сприятиме підвищенню організації початкового етапу розслідування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом зброї, та забезпечить більш результативну протидію кримінальним правопорушенням у цій сфері, що має важливе значення для зміцнення громадської безпеки та правопорядку в країні.

1.2. Предмет посягання та способи вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами

Предмет кримінального правопорушення. Важливе місце серед елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами посідають відомості про предмет злочинного посягання. Саме властивості та особливості предмета значною мірою визначають спосіб підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення, вибір місця та часу його вчинення, характер дій правопорушників, а також специфіку механізму слідоутворення. У криміналістичному аспекті предмет незаконного заволодіння виступає важливим джерелом інформації про механізм кримінального правопорушення,

що дозволяє встановити спосіб заволодіння, канали переміщення, коло причетних осіб та інші обставини, які мають доказове значення.

Будь-який матеріальний об’єкт, у тому числі вогнепальна зброя, бойові припаси чи вибухові речовини, характеризується певними якісними та кількісними ознаками, що мають криміналістичне значення. До якісних ознак предмета кримінального правопорушення належать характеристики, які відображають матеріальну природу об’єкта, його конструктивні особливості та функціональні властивості. До них, зокрема, відносять: властивості, що зумовлюють можливість використання спеціальних науково-технічних засобів дослідження (електромагнітні, рентгеноскопічні, теплові, люмінесцентні та інші характеристики); особливості, які визначають специфіку застосування криміналістичних тактичних прийомів, пов’язаних із зберіганням, транспортуванням або маскуванням відповідних предметів; а також супутні об’єкти, що можуть містити важливу інформацію для розслідування (тара, упаковка, маркування, технічна документація, комплектуючі елементи тощо). До якісних характеристик належать і соціально-економічні властивості предмета, зокрема його вартість, дефіцитність, можливість подальшого збуту або використання у злочинній діяльності. Кількісні ознаки включають фізичні параметри предмета: розміри, масу, об’єм, довжину, ширину, висоту та інші показники, які можуть мати значення для ідентифікації або встановлення способу незаконного заволодіння.

Предмет кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним обігом зброї, визначається положеннями кримінального законодавства. Зокрема, у контексті норм КК України до таких предметів належать: вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), холодна зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої [88]. У зв’язку з цим важливого значення набуває з’ясування змісту понять «вогнепальна зброя», «бойові припаси», «вибухова речовина» та «вибуховий пристрій», оскільки саме вони визначають межі кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин.

Вирішуючи питання про те, які саме предмети слід відносити до вогнепальної зброї та інших небезпечних об'єктів, судова практика виходить із положень спеціальних нормативних актів. Так, Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що при вирішенні питання про належність певного предмета до вогнепальної зброї судам необхідно керуватися, зокрема, Положенням про дозвільну систему, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 576, а також Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї та боєприпасів до неї, затвердженою наказом МВС України від 21 серпня 1998 р. № 622 [55], та іншими нормативними актами, що регулюють обіг зброї [144].

Зокрема, у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику у справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» зазначено, що до вогнепальної зброї, яка є предметом кримінальних правопорушень, передбачених у тому числі й ст. 262 КК України, належать усі види бойової, спортивної і нарізної мисливської зброї, як серійного виробництва, так і саморобної або переробленої, для здійснення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюються внаслідок згоряння вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) [144].

Водночас виходячи з положень Конституції України, відповідно до яких правовий порядок в Україні ґрунтується на принципі, що ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ст. 19) [72], а також з урахуванням того, що виключно законами України визначаються правовий режим власності та діяння, які є кримінальними правопорушеннями і відповідальність за них, спеціальні правила обігу вогнепальної зброї мають бути чітко закріплені на рівні закону [91]. Такий підхід узгоджується і з положеннями ст. 178 Цивільного кодексу України, згідно з якою обіг окремих речей може бути обмежений або заборонений лише законом [196].

Виходячи з викладеного, підтримуємо позицію науковців [74;96], які обґрунтовують необхідність прийняття спеціального Закону України «Про зброю», що мав би комплексно врегулювати правовий режим обігу зброї, її класифікацію, порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, використання та контролю за її обігом. Законодавче врегулювання цих питань сприятиме усуненню існуючих прогалин у нормативному регулюванні та забезпеченню належного рівня кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері обігу зброї.

Водночас законодавча регламентація правового режиму зброї повинна передбачати не лише визначення її видів, але й чітке закріплення ознак, що характеризують її функціональне призначення та мету виготовлення. Саме встановлення таких критеріїв дозволяє відмежувати зброю від інших предметів матеріального світу, які конструктивно подібні до неї, але не призначені для ураження живої цілі чи знищення об’єктів навколишнього середовища [147, с. 15; 17 с. 233].

Таким чином, визначення предмета незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами має важливе значення як для правильної кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь, так і для формування криміналістичної характеристики цього виду кримінальних правопорушень [91]. Саме властивості та особливості таких предметів значною мірою визначають механізм їх незаконного заволодіння, способи переміщення і приховування, характер слідової інформації та напрями організації досудового розслідування [179, с. 74; 211, с. 157].

Відповідно до положень науково-практичного коментаря до КК України [113, с. 598], вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської) визначається як зброя, в якій метальний снаряд (куля, шрот) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду – пороху або іншої горючої суміші. Основною ознакою вогнепальної зброї є її призначення для ураження живої цілі, знищення чи пошкодження об’єктів навколишнього середовища, а також наявність достатньої кінетичної енергії для реалізації такого ураження.

Саме з урахуванням функціонального призначення законодавство і судова практика відмежовують вогнепальну зброю від інших пристроїв, які не визнаються предметом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України. До таких предметів, зокрема, належать пневматична зброя, сигнальні та стартові пістолети, будівельні пістолети, газові пістолети (револьвери), ракетниці, вибухові пакети та інші імітаційно-піротехнічні чи освітлювальні засоби, що не містять вибухових речовин або спеціальних метальних сумішей. Також не визнаються предметом зазначених злочинів пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими або аналогічними за властивостями метальними снарядами несмертельної дії. До них належать пістолети та револьвери травматичної дії, виготовлені у встановленому законом порядку, конструкція яких передбачає можливість використання виключно спеціальних патронів несмертельної дії та виключає можливість стрільби бойовими патронами [204]. При цьому їх конструкція повинна забезпечувати неможливість взаємозаміни основних частин із бойовою або спортивною вогнепальною зброєю [58, с. 88].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що предметами незаконного заволодіння найчастіше виступають саме бойові зразки стрілецької зброї. Зокрема, за результатами проведеного дослідження встановлено, що у 72% випадків безпосередніми предметами злочинного посягання є автомати різних модифікацій (передусім автомати системи Калашникова), карабіни типу «Сайга», пістолети-кулемети («Скорпіон», «Uzi»), а також пістолети різних моделей («Glock», «Beretta», «Colt», «Browning», «CZ», «Astra», «Bersa», «Grand Power», «Макарова», «Токарева»). Крім того, у кримінальних провадженнях нерідко фігурують гранатомети (СПГ-9, РПГ-7, РПГ-18, РПГ-22, РПГ-26), мисливські та військові рушниці («Мосіна», СВТ, СВД, DSR), а також сигнальні або стартові пістолети, перероблені у вогнепальну зброю («Zoraki», «Atmaka», «Kral», «Blow») та револьвери («Наган», «Smith & Wesson») (додаток В).

Бойові припаси є одним із ключових різновидів предмета кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним обігом зброї. Відповідно до науклвих

положень, бойові припаси – це патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, авіаційні бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед, а також інші зібрані вироби, споряджені вибуховою речовиною та конструктивно призначені для стрільби з вогнепальної зброї або для здійснення вибуху [113, с. 598]. Характерною ознакою бойових припасів є їх конструктивна завершеність і функціональне призначення – забезпечення ураження живої сили, техніки чи об'єктів інфраструктури шляхом використання енергії вибуху або кінетичної енергії метального снаряда.

З криміналістичної точки зору бойові припаси мають важливе значення як предмет злочинного посягання, оскільки їх технічні характеристики, калібр, конструкція, походження та маркування можуть містити значну доказову інформацію, що дозволяє встановити джерело походження боєприпасів, спосіб їх незаконного заволодіння, канали переміщення, а також причетних осіб. Крім того, властивості бойових припасів безпосередньо впливають на спосіб учинення кримінального правопорушення, характер слідової картини та механізм утворення матеріальних слідів.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що під час документування фактів незаконного обігу зброї правоохоронними органами найчастіше виявляються патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, а також ручні гранати. Зокрема, у 62% досліджених випадків предметами злочинного посягання виступають патрони різних калібрів, гранати типу Ф-1, РГД-5, РГН, ВОГ-25, а також постріли до підствольних та ручних гранатометів СПГ-9, РПГ-7. Значне поширення саме цих видів бойових припасів пояснюється їх широким використанням у військових формуваннях, наявністю значної кількості таких боєприпасів у зоні бойових дій та відносною доступністю на нелегальному ринку озброєння (Додаток В).

Натомість значно рідше у незаконному обігу фіксуються патрони менш поширених калібрів. Зокрема, патрони калібру 6,35 мм, призначені для стрільби з пістолетів типу «Browning», становлять лише 0,6% серед вилучених боєприпасів. Також відносно невелику частку складають мисливські патрони

калібрів 12, 16, 20, 24 мм, що використовуються для стрільби з мисливських рушниць відповідного калібру (близько 1,5% випадків) (Додаток В).

У поодиноких випадках правоохоронні органи фіксують факти незаконного зберігання та вилучення крупнокаліберних боєприпасів, зокрема патронів калібру 14,5 мм з кулями БЗТ (бронебійно-запалювально-трасуючими, 57-БЗТ-561-С). Такі боєприпаси призначені для використання у протитанкових рушницях системи Дегтярьова та Симонова, а також у крупнокаліберних кулеметах Владимирова КПВ та КПВТ. Частка таких випадків є вкрай незначною і становить приблизно 0,09% від загальної кількості досліджених кримінальних проваджень, однак їх суспільна небезпечність є значно вищою через підвищену руйнівну силу відповідних боєприпасів (Додаток В).

Отже, бойові припаси виступають важливим елементом предмета кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням зброєю, а їх технічні характеристики, функціональне призначення та походження мають істотне криміналістичне значення для встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення, визначення напрямів розслідування та формування доказової бази у кримінальному провадженні.

Вибухові речовини є самостійним різновидом предмета кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, ст. 262 КК України, а тому їх правильне розуміння має важливе значення як для кримінально-правової кваліфікації діяння, так і для формування криміналістичної характеристики відповідного кримінального правопорушення. Відповідно до науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України, вибуховими речовинами визнаються порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні до вибуху без доступу кисню [113, с. 599]. Основною ознакою таких речовин є їхня здатність до швидкого хімічного перетворення з виділенням значної кількості енергії, що зумовлює їх високий ступінь суспільної небезпечності та особливий правовий режим обігу.

У криміналістичному аспекті вибухові речовини мають істотне значення як предмет злочинного посягання, оскільки їх фізико-хімічні властивості,

агрегатний стан, маса, спосіб пакування, походження, умови зберігання та транспортування безпосередньо впливають на спосіб незаконного заволодіння, подальше приховування, переміщення і використання. Водночас саме властивості вибухових речовин багато в чому визначають характер слідової картини, особливості їх виявлення, вилучення та експертного дослідження. Потужність вибухового пристрою, як слушно зазначається у спеціальній літературі, залежить від можливостей особи щодо виготовлення або придбання відповідної кількості вибухової речовини, а також від наявного об'єму, придатного для її розміщення [7, с. 54].

Аналіз емпіричних матеріалів свідчить, що у практиці правоохоронних органів фіксується використання різних видів вибухових речовин. Зокрема, у 32% випадків виявляються вибухові речовини промислового виготовлення, серед яких найчастіше фігурують тротил, пластид, амоніт та інші речовини військового чи промислового призначення. Натомість у 36% випадків предметом незаконних дій виступають саморобні вибухові речовини, виготовлені на основі аміачної або калієвої селітри, цукру, алюмінієвої пудри та інших доступних компонентів (Додаток В). Таке співвідношення свідчить, з одного боку, про збереження незаконного обігу вибухових речовин промислового походження, а з іншого – про поширеність виготовлення саморобних вибухових сумішей, що істотно ускладнює їх виявлення та попередження незаконного використання.

Залежно від фізичних і хімічних властивостей вибухових речовин визначаються особливості поводження з ними, що має важливе значення для організації огляду місця події, вилучення відповідних об'єктів та забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Так, ініціюючі вибухові речовини характеризуються підвищеною чутливістю до механічного впливу, зокрема удару, тертя, струсу, а також до дії відкритого вогню чи іскор. Натомість бризантні вибухові речовини є менш чутливими до зовнішніх впливів і, як правило, не вибухають від простого удару або падіння на тверду поверхню [52, с. 28]. Зазначені властивості мають не лише технічне, а й криміналістичне значення, оскільки впливають на спосіб маскування, транспортування,

зберігання та застосування вибухових речовин, а також на механізм утворення слідів їх використання.

Поряд із вибуховими речовинами самостійним предметом кримінальних правопорушень виступають вибухові пристрої. За своїм змістом вони являють собою поєднання вибухової речовини із засобами ініціювання вибуху та, за наявності, засобами управління, завдяки чому стають придатними до практичного застосування [113, с. 599; 52, с. 32]. До засобів ініціювання вибуху належать, зокрема, електродетонатори, капсулі-детонатори, вогнепровідні та детонаційні шнури, а до засобів управління – механізми годинникової, радіокерованої, контактної або іншої дії. Саме сукупність цих елементів зумовлює функціональну завершеність вибухового пристрою та визначає ступінь його небезпечності.

На нашу думку, за способом виготовлення вибухові пристрої доцільно поділяти на промислові, саморобні та перероблені. Вибухові пристрої промислового виготовлення – це пристрої, створені на спеціалізованих підприємствах із застосуванням промислових технологій відповідно до нормативно-технічної документації [61]. Саморобні вибухові пристрої – це пристрої, виготовлені у побутових або кустарних умовах із використанням загальнодоступних інструментів і матеріалів [14, с. 42]. Перероблені вибухові пристрої являють собою промислові вироби, які зазнали конструктивної зміни саморобним способом, унаслідок чого набули нових властивостей, якісних характеристик або іншого функціонального призначення [37].

Кожний вибуховий пристрій, незалежно від способу його виготовлення, складається з основних і додаткових елементів. До основних елементів належать заряд вибухової речовини та засіб ініціювання вибуху. При цьому заряд може формуватися з різних за властивостями речовин: ініціюючих, бризантних підвищеної, нормальної або зниженої потужності, метальних речовин, твердого ракетного палива, піротехнічних сумішей або комбінованих складів типу «горюче + окисник» [66, с. 26]. Додатковими елементами можуть виступати оболонка, уражаючі елементи, маскуючі частини, механізми спрацювання,

джерела живлення, таймери, проводи, датчики та інші конструктивні компоненти.

Для криміналістичної характеристики вибухових пристроїв особливе значення мають їх зовнішні ознаки, які можуть бути встановлені візуально або з використанням технічних засобів. До таких ознак належать: геометричні параметри (форма, розміри, маса); наявність та характер оболонки; її колір і стан; маркування та клеймування; сліди механічної обробки; способи з'єднання окремих частин; наявність конструктивних особливостей (підривачів, замикачів, датчиків цілі тощо); компонування вузлів і деталей; сліди корозії або механічних пошкоджень; а також ознаки заряду вибухової речовини, якщо вони доступні для візуального спостереження [52, с. 47]. Саме такі характеристики дозволяють попередньо оцінити тип пристрою, ступінь його небезпеки, спосіб виготовлення та можливе походження.

Кількісні характеристики, зокрема розміри та маса вибухового пристрою, мають важливе орієнтуюче значення, оскільки дають можливість попередньо оцінити ймовірну масу заряду та, відповідно, потенційну потужність вибуху. Не менш важливими є ознаки оболонки, оскільки масивні металеві корпуси характерні для значної частини військових боєприпасів, інженерних мін, ручних гранат та артилерійських пострілів, тоді як тонкі металеві оболонки можуть свідчити про фугасний характер пристрою або про використання окремих засобів підриву. Наявність насічок на корпусі часто вказує на орієнтацію пристрою на осколкову дію, а використання картонної, паперової чи пластикової оболонки може бути характерним для окремих саморобних або імітаційних конструкцій.

Окреме криміналістичне значення має маркування вибухових пристроїв і боєприпасів. Воно може містити інформацію про тип виробу, підприємство-виробника, рік виготовлення, номер партії, вид або марку вибухової речовини, а також відомості про спорядження та технічні параметри виробу [43]. Такі дані є важливим джерелом відомостей для встановлення походження предмета, каналів

його незаконного вибуття із законного обігу, а також можливих осіб, причетних до його зберігання, транспортування чи використання.

Отже, вибухові речовини та вибухові пристрої посідають самостійне й особливо важливе місце у структурі предмета незаконного заволодіння, передбаченого ст. 262 КК України. Їх фізичні, хімічні, конструктивні та функціональні ознаки мають істотне криміналістичне значення, оскільки дозволяють встановити характер предмета злочинного посягання, визначити спосіб незаконного заволодіння, виявити типові сліди кримінального правопорушення та обрати оптимальні напрями організації досудового розслідування. Саме тому відомості про вибухові речовини та вибухові пристрої повинні розглядатися як один із ключових елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Спосіб вчинення є базовим елементом криміналістичної характеристики більшості кримінальних правопорушень. Саме через дослідження способу учинення кримінального правопорушення можливо відтворити механізм злочинної діяльності, визначити послідовність дій правопорушника, а також встановити використані ним засоби й знаряддя.

Його структура зумовлюється як об’єктивними факторами (характер предмета посягання, умови вчинення правопорушення, доступ до відповідних ресурсів), так і суб’єктивними чинниками (мотивами, метою, рівнем підготовленості та досвідом правопорушника). Кожне окреме кримінальне правопорушення характеризується індивідуальним поєднанням дій, які утворюють певний алгоритм злочинної поведінки. Саме тому дослідження способу учинення має важливе значення для розроблення ефективної методики розслідування.

Крім криміналістичного значення, спосіб учинення кримінального правопорушення має і процесуальне значення, оскільки він входить до переліку обставин, що підлягають доказуванню відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК України. Встановлення способу вчинення дозволяє більш повно з’ясувати механізм

злочинної події, визначити послідовність дій правопорушника та встановити умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, що, у свою чергу, сприяє ефективному розслідуванню та встановленню істини у кримінальному провадженні [92].

У науковій літературі спосіб учинення кримінального правопорушення зазвичай розглядається через призму трьох основних стадій злочинної діяльності: підготовки до злочину, безпосереднього його вчинення та приховування слідів кримінального правопорушення. Саме така структура дозволяє комплексно дослідити механізм злочинної діяльності та встановити закономірності її реалізації.

Водночас у межах даного дослідження доцільно використовувати узагальнений термін «спосіб учинення кримінального правопорушення», що дозволяє уникнути термінологічних суперечностей та зосередити увагу на сутності відповідного явища. Як слушно зазначається у науковій літературі, кожна юридична дисципліна розглядає спосіб учинення злочину через призму власних функціональних завдань, що забезпечує комплексний підхід до його дослідження [85, с. 97]. Саме тому у криміналістичній науці досі відсутнє єдине бачення щодо окремих загальнотеоретичних аспектів цього поняття, а найбільш дискусійними залишаються питання його визначення, структури та класифікації.

Так, М. В. Салтевський визначає спосіб учинення кримінального правопорушення як сукупність довільних (а частково й мимовільних) цілеспрямованих дій злочинця, які перебувають у причинно-наслідковому та функціональному взаємозв'язку між собою [159, с. 190]. За визначенням С. М. Зав'ялова, спосіб учинення кримінального правопорушення являє собою комплекс взаємопов'язаних дій або бездіяльності суб'єкта, спрямованих на досягнення злочинної мети, що виконуються у певній послідовності та можуть передбачати використання різноманітних засобів і знарядь [51, с. 7].

Подібної позиції дотримується і С. С. Чернявський, який розглядає спосіб учинення злочину як систему дій, механізмів та прийомів, що застосовуються суб'єктом на етапах підготовки, безпосереднього вчинення та приховування

кримінального правопорушення. Така система дій є об'єктивно і суб'єктивно детермінованою, оскільки залежить як від зовнішніх обставин, у яких відбувається злочинна діяльність, так і від внутрішніх мотивів та цілей правопорушника. Кожна дія злочинця залишає певні матеріальні або ідеальні сліди, які можуть бути використані під час криміналістичного дослідження події злочину. Аналіз таких слідів дозволяє встановити сутність злочинної події, ідентифікувати особу правопорушника та визначити найбільш ефективні напрями досудового розслідування [202, с. 55–56].

На думку А. Ф. Волобуєва, у сучасній криміналістиці спосіб злочину розглядається як детермінована особистістю суб'єкта, предметом посягання та зовнішньою обстановкою система дій, спрямована на досягнення злочинної мети. Формування способу злочину значною мірою визначається мотивом і метою злочинної діяльності, оскільки саме вони зумовлюють вибір конкретних засобів і способів реалізації злочинного наміру. При цьому зазначений підхід переважно стосується умисних злочинів, де має місце активна поведінка суб'єкта. У випадку ж учинення злочину шляхом бездіяльності способом злочину виступає невиконання або неналежне виконання дій, які особа була зобов'язана виконувати [34, с. 18].

Як зазначає І. В. Гора, спосіб учинення злочину включає дії, пов'язані з підготовкою, реалізацією та приховуванням кримінального правопорушення, а також містить важливу інформацію про особу правопорушника, використані ним засоби та їх потенціал для розкриття злочинів [39, с. 38].

Отже, спосіб учинення кримінального правопорушення виступає одним із базових елементів криміналістичної характеристики, оскільки відображає форму зовнішнього прояву злочинної діяльності та дозволяє встановити механізм її реалізації. Спосіб вчинення становить собою багатоаспектну структуру, що охоплює правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти. У межах криміналістики доцільно використовувати узагальнене поняття «спосіб вчинення кримінального правопорушення», що включає підготовку, безпосереднє вчинення та приховування [85, с. 97].

З урахуванням викладеного, дослідження способу незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами має важливе криміналістичне значення, оскільки дозволяє встановити типові механізми незаконного вилучення зброї з легального обігу, визначити характерні сліди злочинної діяльності та сформувати науково обґрунтовані рекомендації щодо організації та тактики розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

Спосіб учинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями є одним із ключових елементів криміналістичної характеристики зазначеного виду кримінальних правопорушень, оскільки саме через нього відображається механізм реалізації злочинного наміру та зовнішня форма злочинної діяльності. Дослідження способу вчинення дозволяє встановити закономірності протиправного вилучення зброї, визначити типові слідчі ситуації, а також сформувати ефективні рекомендації щодо організації досудового розслідування.

Відповідно до положень ст. 262 КК України незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями може здійснюватися різними способами, серед яких законодавець прямо передбачає (1) шахрайство (27%) та (2) зловживання службовим становищем (73%). Кожен із цих способів має власні криміналістичні особливості та характеризується специфічним механізмом злочинної діяльності.

Шахрайство як спосіб незаконного заволодіння зазначеними предметами полягає у заволодінні ними шляхом обману або зловживання довірою особи, у володінні чи розпорядженні якої вони перебувають (близько 27% досліджених кримінальних проваджень) [91; 95]. У таких випадках злочинець створює у потерпілої особи помилкове уявлення щодо правомірності передачі зброї, боєприпасів чи вибухових речовин. Це може здійснюватися шляхом використання підроблених документів, неправдивих відомостей про службове

становище, фіктивних доручень або інших способів введення в оману. Часто правопорушники видають себе за представників правоохоронних органів, військових формувань чи спеціалізованих служб, що дозволяє отримати доступ до відповідних предметів. Його криміналістичне значення полягає в тому, що саме специфіка інтелектуального та психологічного впливу на потерпілу особу визначає механізм незаконного вилучення предмета посягання із законного володіння, характер слідової картини, способи маскування злочинного наміру та особливості доказування у кримінальному провадженні.

Шахрайство належить до кримінальних правопорушень із матеріальним складом, обов'язковою ознакою якого є настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді майнової шкоди, заподіяної внаслідок заволодіння майном або набуття права на нього у відповідний спосіб. Шахрайство вважається закінченим з того моменту, коли винна особа заволоділа предметом посягання виключно шляхом обману або зловживання довірою та отримала реальну можливість розпорядитися ним як власним. Отже, для визнання шахрайства закінченим важливим є не лише сам факт переходу майна чи права на нього, а й виникнення в особи фактичної можливості здійснити хоча б первинне розпорядження цим майном. Якщо ж така можливість не настала, дії винного залежно від конкретних обставин можуть кваліфікуватися як закінчений або незакінчений замах на шахрайство.

З об'єктивної сторони шахрайство традиційно характеризується двома формами прояву злочинного результату – заволодінням чужим майном або придбанням права на чуже майно, а також двома альтернативними способами його вчинення – обманом і зловживанням довірою. Водночас у науковій літературі висловлювалася думка, зокрема Є. Л. Стрельцовим, що обман і зловживання довірою слід розглядати не як способи, а як форми шахрайства [90, с. 113–114]. Проте така позиція не видається переконливою, оскільки більшість науковців обґрунтовано розглядають обман і зловживання довірою саме як способи вчинення цього кримінального правопорушення [87, с. 195]. Такий підхід більшою мірою відповідає криміналістичному розумінню способу

вчинення кримінального правопорушення як системи дій, спрямованих на досягнення злочинного результату.

З урахуванням викладеного шахрайство з об'єктивної сторони характеризується: а) суспільно небезпечним діянням – заволодінням чужим майном або придбанням права на чуже майно; б) суспільно небезпечними наслідками – переходом майна із законного володіння чи розпорядження однієї особи до незаконного володіння або розпорядження іншої особи; в) причинним зв'язком між діянням і наслідками; г) способом учинення кримінального правопорушення – обманом або зловживанням довірою. При цьому злочинні наслідки свідчать про наявність прямого й безпосереднього причинного зв'язку між впливом на потерпілого та незаконним переходом майна чи права на нього [95, с. 202].

У контексті незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами специфіка шахрайства полягає в тому, що потерпілий – власник, володілець, матеріально відповідальна особа або інший законний розпорядник відповідних предметів – зовні добровільно передає їх винному, помилково вважаючи такі дії правомірними, необхідними або такими, що не суперечать його інтересам. Саме ця ознака відрізняє шахрайство від викрадення та інших форм незаконного заволодіння, за яких вибуття майна відбувається поза волею потерпілого або всупереч їй. Разом із тим така добровільність має лише уявний характер, оскільки формується під впливом обману або зловживання довірою.

Ключовим способом шахрайського заволодіння є *обман*. Щодо поняття обману (dolus) як способу заволодіння чужим майном, римські юристи в різні історичні періоди надавали йому неоднакове тлумачення – від хитрощів і недобросовісності до злого наміру, особливо в сфері договірного права. Саме в римському праві була закладена важлива для сучасного розуміння шахрайства ідея, відповідно до якої обман повинен викликати оману потерпілого щодо певних фактів, дій або подій, що впливають на його рішення про розпорядження майном на користь винного або третіх осіб. Таким чином, омана потерпілого

виступає проміжною ланкою у причинному зв'язку між обманними діями винного і злочинним результатом [22, с. 6]. У сучасній науковій літературі під обманом зазвичай розуміють повідомлення завідомо неправдивих відомостей або свідоме приховування, замовчування обставин, повідомлення про які було обов'язковим і мало суттєве значення для поведінки потерпілого [114, с. 505].

Стосовно досліджуваної категорії кримінальних правопорушень обман може полягати, зокрема, у використанні підроблених дозволів, доручень, накладних, вимог, облікових документів, посвідчень, листів, електронних повідомлень або інших носіїв інформації, які створюють у потерпілої особи уявлення про нібито законні підстави передачі вогнепальної зброї, боєприпасів чи вибухових речовин. Потерпілий у таких випадках вважає, що діє у межах правомірної процедури, тоді як насправді його волевиявлення формується під впливом дезінформації.

Отже, обман як спосіб незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами доцільно розглядати як умисний психічний вплив на потерпілу особу, що полягає у свідомому введенні її в оману або підтриманні вже наявного стану омани шляхом повідомлення неправдивих відомостей чи замовчування інформації, повідомлення про яку було обов'язковим, з метою спонукати цю особу до добровільної передачі предмета злочинного посягання. Саме така конструкція дозволяє розглядати обман не лише як кримінально-правову, а і як криміналістично значущу категорію, оскільки вона визначає механізм злочинного впливу, характер контактів між винним і потерпілим, типові способи маскування наміру та джерела доказової інформації.

Найбільш істотними ознаками шахрайства є те, що: 1) особа, яка передає винному майно, не усвідомлює факту обману; 2) потерпілий помилково вважає передачу майна або права на нього правомірною та добровільно здійснює таку передачу; 3) разом із передачею майна винному передаються всі або частина повноважень щодо розпорядження ним. Саме ця сукупність ознак має принципове значення для відмежування шахрайства від суміжних складів

кримінальних правопорушень.

Наприклад, *у вироку суду встановлено, що обвинувачений, використовуючи довірливі відносини із власником зброї, отримав у нього вогнепальну зброю під приводом тимчасового користування, після чого розпорядився нею на власний розсуд, фактично заволодівши нею шляхом обману. Суд визнав такі дії незаконним заволодінням зброєю шляхом шахрайства* [174]. *Аналогічні обставини були встановлені судом у іншому кримінальному провадженні, де обвинувачений, використовуючи неправдиві відомості про мету отримання зброї, заволодів нею у власника та надалі незаконно зберігав її* [170].

Поряд з обманом альтернативним способом шахрайства є *зловживання довірою*, яке в контексті незаконного заволодіння зброєю, боєприпасами чи вибуховими речовинами набуває самостійного криміналістичного значення. Воно полягає у недобросовісному використанні довіри потерпілої особи, пов'язаної з родинними, дружніми, службовими, діловими або іншими відносинами, що склалися між нею та винним раніше. Використовуючи надану йому довіру, винний спонукає потерпілого до передачі предмета посягання або до створення умов для подальшого незаконного заволодіння ним.

У науковій літературі висловлювалася думка, що зловживання довірою є підвидом обману, коли неправдиві відомості повідомляються на тлі вже існуючих довірчих відносин [113]. На це звертає увагу й О. В. Смаглюк, обґрунтовуючи, що обман і зловживання довірою можуть виступати як самостійні способи шахрайства, так і застосовуватися у поєднанні: спочатку злочинець може заручитися довірою потерпілого, а потім застосувати обман, або навпаки – шляхом обману створити основу для подальшого зловживання довірою [163, с. 71].

У практичному вимірі зловживання довірою щодо предметів, передбачених ст. 262 КК України, може проявлятися у тимчасовому отриманні зброї нібито для виконання службового доручення, зберігання, транспортування, ремонту, технічної перевірки, участі у заходах безпеки, а

також у створенні видимості наявності правомірної мети доступу до боєприпасів чи вибухових речовин. Характерною ознакою в таких випадках є те, що передача відповідних предметів зовні здійснюється на підставі реальних довірчих відносин, але використовується винним усупереч тій меті, заради якої довіра була надана.

Отже, зловживання довірою доцільно визначати як використання винним уже існуючих відносин довіри, що виникли на підставі особистих, службових, професійних, цивільно-правових чи інших зв'язків, з метою протиправного заволодіння чужим майном. У межах шахрайства цей спосіб має самостійне значення, оскільки не завжди зводиться до активного повідомлення неправдивих відомостей, а часто реалізується шляхом використання вже сформованої впевненості потерпілого у добросовісності винного.

Таким чином, у межах дослідження способу незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами шахрайство доцільно розглядати як особливу форму кримінально протиправного заволодіння, за якої незаконне вибуття предмета посягання із законного володіння відбувається внаслідок інтелектуально-психологічного впливу на потерпілого. Основними його способами є обман і зловживання довірою, кожен із яких має власний механізм реалізації, специфічні джерела доказової інформації та особливості криміналістичного дослідження. Саме це зумовлює необхідність їх окремого аналізу у структурі криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Іншим способом незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями є *зловживання службовим становищем*, яке полягає у використанні службовою особою наданих їй повноважень всупереч інтересам служби з метою протиправного встановлення контролю над зазначеними предметами. За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень, саме цей спосіб є найбільш поширеним і фігурує приблизно у 73% досліджених випадків

(Додаток В). Його криміналістична специфіка полягає в тому, що правопорушник, як правило, не долає зовнішніх перешкод доступу до предмета посягання, а використовує вже наявні організаційно-правові, службові або фактичні можливості доступу до зброї, боєприпасів чи вибухових речовин.

Такий спосіб є характерним насамперед для випадків, коли особа має безпосередній доступ до місць зберігання зброї, здійснює контроль за її обліком, видачею, транспортуванням або відповідає за її збереження. Найчастіше йдеться про посадових осіб правоохоронних органів, військових формувань, охоронних структур, працівників складів озброєння, арсеналів, чергових частин, служб матеріально-технічного забезпечення та інших суб'єктів, які в силу службового становища мають законний доступ до відповідних предметів. Саме службовий статус у таких випадках виступає не лише передумовою вчинення кримінального правопорушення, а й безпосереднім інструментом реалізації злочинного наміру.

У зв'язку з цим для з'ясування криміналістичної сутності такого способу важливо визначити зміст самого поняття незаконного заволодіння. Передусім незаконне заволодіння передбачає встановлення особою повного фізичного контролю над майном, унаслідок чого вона отримує реальну можливість впливати на нього, використовувати для задоволення власних потреб чи потреб інших осіб, утримувати у своєму віданні, приховувати, переміщувати або розпоряджатися ним на власний розсуд. Ключовою ознакою такого контролю є саме можливість самостійного вирішення подальшої долі майна, зокрема його використання, передачі, приховування, збуту чи іншого обернення на власну користь або на користь третіх осіб. Якщо ж особа не набуває реальної можливості розпоряджатися майном, а лише тимчасово використовує його без фактичного вилучення з фондів власника чи без зміни режиму володіння, факт заволодіння відсутній. Саме тому використання службового обладнання для власних потреб без встановлення повного контролю над ним, користування транспортним засобом без його фактичного вибуття із володіння юридичної особи, а також інші подібні дії не утворюють ознак незаконного заволодіння у

кримінально-правовому розумінні [197].

Другою обов’язковою ознакою незаконного заволодіння є те, що майно повинно бути чужим для винної особи, тобто належати на праві власності іншій фізичній чи юридичній особі або перебувати у фактичному володінні іншого суб’єкта. Саме ця ознака дозволяє відмежувати незаконне заволодіння від випадків незаконного виготовлення чи створення відповідних предметів, зокрема зброї, боєприпасів або вибухових речовин, коли особа не вилучає вже існуюче чуже майно, а створює новий предмет протиправним шляхом [198].

Третьою ознакою є те, що встановлення контролю над майном здійснюється всупереч волі власника чи законного володільця або шляхом ігнорування такої волі. У випадку зловживання службовим становищем ця обставина має особливий прояв, оскільки зовні передача або вибуття майна може маскуватися під формально правомірні службові дії, однак фактично відбувається без дійсного волевиявлення власника або поза межами наданих службових повноважень. Саме тому такий спосіб потребує особливо уважного дослідження документального оформлення руху зброї, облікових записів, наказів, рапортів, накладних, журналів видачі та інших носіїв інформації, що відображають службовий режим обігу відповідних предметів.

Четвертою ознакою є незаконність таких дій, тобто вчинення їх у спосіб, заборонений правовими нормами. Це має принципове значення, оскільки законодавство допускає окремі випадки правомірного вилучення або встановлення контролю над майном фізичних і юридичних осіб, зокрема під час конфіскації, арешту майна, проведення мобілізаційних заходів, у стані крайньої необхідності тощо. Отже, кримінально караним є не будь-яке вилучення майна, а лише таке, що здійснюється поза межами закону, без належних правових підстав і з умисним порушенням установленого порядку. У зв’язку з цим незаконним заволодінням слід вважати лише умисне встановлення повного контролю над чужим майном [89].

Таким чином, незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями доцільно

розуміти як *умисні дії службової особи, що полягають у використанні службових повноважень та пов'язаних із ними можливостей всупереч інтересам служби з метою встановлення повного фактичного контролю над зброєю, яка перебуває у віданні, користуванні або під охороною відповідної установи чи організації, та створюють реальну можливість використовувати або розпоряджатися таким майном на власний розсуд чи в інтересах інших осіб*. Таке розуміння охоплює як випадки постійного встановлення контролю над майном без наміру його повернення, так і випадки тимчасового незаконного заволодіння, якщо при цьому особа отримує повний контроль над предметом і можливість самостійно визначати порядок його подальшого використання.

Водночас криміналістичний аналіз свідчить, що зловживання службовим становищем як спосіб незаконного заволодіння має низку характерних ознак. По-перше, воно часто пов'язане з використанням прогалин у системі обліку та контролю за зброєю і боєприпасами. По-друге, такі дії нерідко маскуються під службову необхідність, законне переміщення, тимчасову видачу, списання, втрату або знищення відповідних предметів. По-третє, для цього способу є характерним використання службової документації як інструменту приховування факту незаконного вибуття предмета посягання. По-четверте, вказаний спосіб часто поєднується з попереднім плануванням, залученням інших осіб, підробленням відомостей у документах та створенням штучних умов, що ускладнюють виявлення нестачі або походження зброї.

Отже, зловживання службовим становищем є не лише одним із альтернативних способів незаконного заволодіння, прямо передбачених ст. 262 КК України, а й найбільш криміналістично складним різновидом такого посягання, оскільки воно поєднує використання службового статусу, внутрішнього доступу до предмета злочину, документального маскування та особливого механізму приховування слідів кримінального правопорушення. Саме тому його дослідження має принципове значення для формування криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, а також для

розроблення ефективних рекомендацій щодо виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень.

Наприклад, *судом встановлено, що обвинувачений, будучи службовою особою та маючи законний доступ до місця зберігання озброєння, використав надані йому службові повноваження всупереч інтересам служби та незаконно заволодів бойовими припасами, які перебували на обліку відповідної установи. З метою приховування нестачі обвинувачений не відобразив їх вибуття в обліковій документації та виніс боєприпаси за межі території підрозділ* [167]. *У іншій справі судом встановлено, що службова особа, маючи безперешкодний доступ до складу озброєння, скористалася відсутністю належного контролю за обліком та зберіганням боєприпасів і незаконно винесла їх із місця зберігання. У подальшому зазначені боєприпаси були використані нею у власних цілях, що підтверджується матеріалами кримінального провадження та показаннями свідків* [172].

Разом із тим криміналістичний аналіз свідчить, що для ефективного дослідження механізму злочинної діяльності доцільно застосовувати ширшу класифікацію способів незаконного заволодіння зброєю, яка враховує не лише юридичну кваліфікацію діяння, але й особливості реалізації злочинного наміру.

З огляду на це способи незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами також можна класифікувати й за такими критеріями:

– за характером доступу до предмета посягання:

- заволодіння зброєю, яка перебуває у законному володінні фізичних осіб – близько 18%;
- заволодіння зброєю, що знаходиться у службовому користуванні працівників правоохоронних органів або військовослужбовців – приблизно 46%;
- заволодіння зброєю, що зберігається на складах, у сховищах або арсеналах – близько 36%.

– за ступенем організованості злочинної діяльності:

- одиничні випадки незаконного заволодіння окремими одиницями зброї чи боєприпасів – приблизно 61%;
- систематичне незаконне вибуття зброї з місць її зберігання – близько 24%;
- організоване заволодіння значною кількістю зброї або вибухових речовин – близько 15%.

– за рівнем підготовленості злочинної діяльності:

- спонтанні способи заволодіння – близько 42%;
- заздалегідь підготовлені способи, що передбачають планування, підготовку документів або використання службових можливостей – приблизно 58%.

Криміналістична практика свідчить, що незаконне заволодіння зброєю нерідко вчиняється в умовах, коли злочинець має попередній доступ до відповідних предметів або можливість контролювати процес їх зберігання, обліку чи транспортування. У таких випадках злочинна діяльність може реалізовуватися шляхом підроблення службових документів, внесення неправдивих відомостей до облікових журналів, приховування факту відсутності зброї або її передачі іншим особам.

Окрему групу становлять випадки, коли незаконне заволодіння зброєю здійснюється шляхом створення фіктивних підстав для її отримання. Це може відбуватися через використання підроблених дозволів, доручень або інших документів, що підтверджують нібито законність отримання зброї чи боєприпасів. У таких випадках правопорушники часто використовують підроблені печатки, бланки або реквізити офіційних установ.

В умовах сучасної криміногенної ситуації важливим фактором, який впливає на способи незаконного заволодіння зброєю, є наявність значної кількості зброї у законному обігу та можливість доступу до неї різних суб’єктів, що створює передумови для незаконного вилучення зброї з місць її зберігання або використання службового становища для її незаконного привласнення. Крім того, способи незаконного заволодіння зброєю можуть бути пов’язані із

використанням різноманітних технічних засобів, транспортних можливостей або допомоги інших осіб. У деяких випадках злочинна діяльність здійснюється групою осіб, які розподіляють між собою ролі та функції, що дозволяє підвищити ефективність реалізації злочинного наміру та ускладнити його викриття. З криміналістичної точки зору важливим є також встановлення взаємозв'язку між способом учинення кримінального правопорушення та іншими елементами криміналістичної характеристики. Зокрема, спосіб незаконного заволодіння зброєю часто корелює з особою правопорушника, рівнем його професійної підготовки, наявністю службового доступу до відповідних предметів, а також з обстановкою вчинення кримінального правопорушення.

Дії, спрямовані на приховування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, як правило, охоплюються єдиним злочинним умислом і можуть реалізовуватися на різних етапах злочинної діяльності: під час підготовки до кримінального правопорушення, безпосередньо в процесі його вчинення, а також після завершення злочину. Такі дії є складовим елементом механізму злочинної діяльності та спрямовані на ускладнення виявлення кримінального правопорушення, встановлення джерела походження зброї, а також ідентифікації осіб, причетних до незаконного заволодіння відповідними предметами.

Способи приховування злочину є досить різноманітними та значною мірою залежать від способу вчинення кримінального правопорушення, виду й кількості викраденої зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, а також від можливостей правопорушників щодо їх транспортування, зберігання та подальшого використання. Узагальнення емпіричного матеріалу кримінальних проваджень і аналіз спеціальної наукової літератури дозволяють виокремити найбільш типові способи приховування такого виду кримінальних правопорушень.

По-перше, поширеним способом є приховування зброї, бойових припасів,

вибухових речовин або вибухових пристроїв, а також їх окремих складових частин у різноманітних предметах побуту, одязі, транспортних засобах чи інших об’єктах. У більшості випадків правопорушники заздалегідь обирають місце для подальшого зберігання викрадених предметів, а також способи їх маскування, що дозволяє уникнути випадкового виявлення під час перевірок або обшуків.

По-друге, важливим способом приховування є знищення або усунення слідів кримінального правопорушення. До таких дій можуть належати знищення слідів рук або інших слідів, що залишилися на місці події, ліквідація ознак проникнення до приміщень чи сховищ, де зберігалася зброя, а також умисне пошкодження або підпал місця її зберігання. У окремих випадках з цією метою можуть застосовуватися засоби психологічного впливу на свідків події, фізичний тиск або підкуп осіб, які можуть надати викривальні показання.

По-третє, досить поширеним способом приховування є фальсифікація, видалення або зміна маркування на зразках вогнепальної зброї, бойових припасах, вибухових речовинах або вибухових пристроях. Такі дії спрямовані на унеможливлення встановлення походження зброї, її облікового номера або належності до конкретної установи чи підрозділу.

По-четверте, правопорушники нерідко використовують надання завідомо неправдивих показань, створення фіктивних пояснень щодо обставин вибуття зброї або формування неправдивого алібі, що має на меті ускладнити встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення.

По-п’яте, одним із характерних способів приховування є маскування зброї шляхом її розбирання на окремі складові частини, що дозволяє транспортувати або зберігати її у вигляді окремих деталей, які не одразу ідентифікуються як елементи зброї. У деяких випадках правопорушники під час переміщення або зберігання намагаються представити такі предмети як несправжні або непридатні до використання [214, с. 57].

Способи приховування незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями

характеризуються значною різноманітністю та безпосередньо пов’язані зі способом учинення кримінального правопорушення, обстановкою його вчинення та можливостями правопорушників щодо подальшого використання або збуту таких предметів. Їх встановлення має важливе криміналістичне значення, оскільки дозволяє виявити типові механізми маскування злочинної діяльності, визначити характерні джерела доказової інформації та сформувати ефективні рекомендації щодо організації досудового розслідування.

Таким чином, дослідження способів незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами має важливе криміналістичне значення, оскільки дозволяє встановити типові механізми злочинної діяльності, визначити характерні сліди кримінального правопорушення та сформувати ефективні рекомендації щодо організації і тактики досудового розслідування. Аналіз зазначених способів також сприяє виявленню причин та умов, що сприяють незаконному обігу зброї, і дозволяє розробити заходи, спрямовані на запобігання таким кримінальним правопорушенням.

1.3. Структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами

Обстановка вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями є важливим елементом криміналістичної характеристики зазначеної категорії кримінальних правопорушень, оскільки дозволяє встановити механізм злочинної діяльності та закономірності формування слідової інформації. Вона відображає сукупність об’єктивних умов, у межах яких здійснюється підготовка, вчинення та приховування кримінального протиправного посягання, і формується внаслідок взаємодії різноманітних об’єктів, явищ та процесів, що

характеризують матеріальне середовище до, під час та після вчинення кримінального правопорушення. Дослідження обстановки дозволяє встановити, де, коли і за яких умов було вчинено незаконне заволодіння зброєю чи боєприпасами, а також визначити чинники, що сприяли реалізації злочинного наміру та вплинули на вибір способу вчинення правопорушення [146].

Як слушно зазначає В. В. Тіщенко, знання обстановки кримінального правопорушення дає можливість слідчому будувати обґрунтовані версії щодо особи правопорушника, його мотивів і цілей. До структури обстановки злочину, на думку вченого, належать такі елементи: час розвитку події злочину; просторові характеристики на різних етапах його вчинення; матеріальна обстановка місця підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення (якщо ці місця не збігаються); погодні та природно-кліматичні умови; поведінка учасників події; соціально-побутові та психологічні відносини між ними; загальні умови, на тлі яких відбувається злочинна подія (наприклад, масові заходи, службові або корпоративні події); а також обставини, що сприяють або перешкоджають підготовці, вчиненню та приховуванню злочину [188, с. 77].

У свою чергу, В. Ю. Шепітько наголошує на необхідності чіткого розмежування таких елементів криміналістичної характеристики, як місце, час і обстановка кримінального правопорушення. Місце дозволяє встановити конкретну територію або об’єкт, де було вчинено злочин, тоді як обстановка охоплює ширше матеріальне середовище, включаючи сукупність предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними та інші умови, що характеризують перебіг злочинної діяльності. У свою чергу, встановлення часу вчинення кримінального правопорушення дозволяє визначити момент події, встановити часові зв’язки між окремими фактами, простежити послідовність дій учасників та визначити тривалість окремих етапів злочинної діяльності [210, с. 430]. У цьому контексті попередньо варто наголосити, що особливу увагу слід приділяти також обставинам, які свідчать про попереднє пристосування до вчинення кримінального правопорушення. До

них можуть належати вибір часу, місця та способу незаконного заволодіння зброєю, підготовка необхідних засобів, використання службового доступу або попереднє вивчення режиму охорони місць зберігання озброєння. Такі ознаки, як правило, свідчать про заздалегідь спланований характер злочинної діяльності та вказують на рівень організованості правопорушника. Важливе значення для криміналістичного аналізу має також взаємозв'язок між обстановкою вчинення кримінального правопорушення та способом його реалізації. Зокрема, умови місця і часу можуть визначати вибір способу незаконного заволодіння зброєю, засобів її переміщення або приховування. Наприклад, вчинення таких кримінальних правопорушень у нічний час, у малолюдних місцях або на території режимних об'єктів з обмеженим доступом суттєво впливає на характер злочинних дій і механізм слідоутворення.

Дослідження обстановки вчинення кримінального правопорушення має важливе значення для встановлення факторів, які впливають на поведінку злочинця та визначають умови реалізації злочинного наміру. Формування уявлення про обстановку злочину потребує комплексного врахування всіх елементів, здатних вплинути на перебіг події та подальший процес розслідування. Передусім слід враховувати обставини, що передували вчиненню кримінального правопорушення, зокрема соціальні, економічні чи організаційні чинники, які могли створити передумови для вчинення кримінального правопорушення. Не менш важливим є дослідження умов, що сприяли або, навпаки, перешкоджали реалізації злочинного наміру [210, с. 433].

Таким чином, обстановка вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами охоплює як матеріальне середовище, у межах якого здійснюється злочинне посягання, так і сукупність об'єктивних умов, що сприяють реалізації злочинного наміру. Як зазначає В. О. Коновалова, обстановка включає комплекс факторів, які створюють можливість для вчинення протиправних дій та визначають особливості їх перебігу [125]. У свою чергу С. С. Чернявський підкреслює, що обстановка кримінального правопорушення формується як

система чинників навколишнього середовища, які безпосередньо впливають на перебіг і кульмінаційний етап злочинної діяльності [152].

Отже, дослідження обстановки вчинення незаконного заволодіння зброєю має важливе криміналістичне значення, оскільки дозволяє встановити закономірності злочинної діяльності, визначити характерні умови її реалізації та сформувати ефективні рекомендації щодо організації й тактики досудового розслідування.

Варто наголосити, що всі етапи незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями – від підготовки та безпосереднього вчинення кримінального правопорушення до приховування його слідів – відбуваються в конкретних умовах об’єктивної дійсності, які істотно впливають на перебіг злочинної діяльності. Місце події, його матеріальна обстановка, час доби, освітленість, природно-кліматичні фактори, а також особливості службової діяльності, режиму функціонування об’єктів зберігання озброєння чи побутові умови формують специфічне середовище, що безпосередньо впливає на вибір способу незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Зазначені чинники обов’язково враховуються під час досудового розслідування, оскільки вони визначають напрями пошуку доказової інформації та вибір слідчих (розшукових) дій.

У цьому контексті під обстановкою незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями слід розуміти сукупність матеріальних об’єктів, явищ, процесів, умов і взаємовідносин, що характеризують місце, час та інші обставини реалізації злочинного посягання, а також впливають на механізм його вчинення та приховування. До структури такої обстановки, як правило, належать місце та час вчинення кримінального правопорушення, що мають важливе значення для встановлення фактичних обставин події, кримінально-правової кваліфікації діяння та ідентифікації особи правопорушника.

Час події дозволяє реконструювати хід кримінального правопорушення, встановити послідовність дій його учасників, можливість перебування свідків у місці події, а також визначити інші обставини, що мають значення для розслідування. Важливу роль при цьому відіграє огляд місця події, у ході якого виявляються та фіксуються матеріальні сліди незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами. Зібрана інформація дозволяє змоделювати механізм події та встановити спосіб реалізації злочинного наміру. Крім того, значне доказове значення мають висновки судових експертиз (криміналістичних, балістичних, вибухотехнічних), які можуть встановити походження зброї, її технічні характеристики, а також можливі обставини її використання.

Місце вчинення кримінального правопорушення є одним із ключових елементів криміналістичної характеристики, оскільки саме воно містить матеріальні сліди підготовки, реалізації та приховування незаконного заволодіння зброєю або боєприпасами. Таким місцем можуть виступати різні об’єкти матеріального світу: житлові приміщення, службові кабінети, склади озброєння, військові частини, транспортні засоби, місця тимчасового зберігання зброї або відкриті громадські простори. Аналіз місця події дозволяє встановити вид і кількість зброї чи боєприпасів, кількість осіб, які брали участь у злочинній діяльності, а також висунути та перевірити слідчі версії. Крім того, інформація про місце події може містити відомості про особу правопорушника, його поведінку, рівень підготовленості та можливі мотиви кримінального правопорушення [112, с. 564-565].

Окремий інтерес становлять криміналістичні дослідження, проведені вітчизняними науковцями щодо особливостей обстановки вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням зброї. Так, за даними А. О. Волобоєва, місцем вчинення таких кримінальних протиправних діянь найчастіше є житлові приміщення (55%), загальнодоступні місця (44%) та транспортні засоби (1%) [30, с. 82]. Дослідження В. І. Вороніна свідчить, що злочини із застосуванням насильства найчастіше відбуваються навесні (32%),

тоді як найменше їх фіксується восени (19%). Щодо часу доби, найбільша кількість таких правопорушень припадає на вечірній час (36%), тоді як лише 4% – на ранковий період [37, с. 57].

Результати проведеного нами дослідження дозволяють встановити, що у випадках незаконного заволодіння вогнепальною зброєю або боєприпасами місцем вчинення кримінального правопорушення найчастіше виступають службові приміщення установ чи організацій, де зберігається зброя або здійснюється контроль за її обігом (42%), склади чи місця зберігання озброєння (31%), житло потерпілого або інших осіб (15%), а також відкриті громадські місця – вулиці, парки, автостоянки чи транспортні засоби (12%) (Додаток В). У більшості випадків такі кримінальні правопорушення мають одноразовий характер і характеризуються відносно коротким часовим інтервалом реалізації злочинного наміру. Одноразовим вважаємо кримінальне правопорушення, яке вчиняється у конкретний момент часу та характеризується одноактним виконанням злочинних дій, спрямованих на незаконне заволодіння відповідними зброєю.

Так наприклад, *20.10.2025, близько 05 години, ОСОБА_3, перебуваючи у квартирі ОСОБА_6 за адресою: АДРЕСА_2, який під час розпивання спиртних напоїв демонстрував останній мисливський карабін моделі «SAVAGE AXIS» № НОМЕР_1, який належить останньому відповідно до дозволу № 4293 від 04.08.2015., який він після демонстрації залишив в коридорі квартири, біля вхідних дверей. Після чого, у ОСОБА_3 виник умисел на викрадення чужого майна, а саме мисливським карабіном моделі «SAVAGE AXIS» № НОМЕР_1, який є вогнепальною зброєю. В подальшому ОСОБА_3 переконалась, що ОСОБА_6 не звертає на неї увагу, так як перебував на кухні квартири, маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, з корисливих мотивів, діючи протиправно, тобто усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер свого діяння та передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, переконавшись, що за її діями не спостерігають сторонні особи, шляхом вільного доступу таємно викрала мисливський карабін моделі «SAVAGE AXIS»*

№ НОМЕР_1 калібру 308 Win, замотавши його в свою куртку, після чого залишила місце проживання потерпілого. Далі, ОСОБА_3 сховала мисливський карабін моделі «SAVAGE AXIS» № НОМЕР_1 калібру 308 Win в лежаку на горищі свого будинку в АДРЕСА_1 тим самим розпорядилась ним на власний розсуд [166].

Таким чином, відомості про обстановку вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями становлять важливу інформаційну основу криміналістичної характеристики та безпосередньо впливають на організацію початкового етапу досудового розслідування.

Слідова картина, яка дозволяє можливість встановити спосіб доступу до предмета посягання, джерело його походження, характер переміщення, ознаки маскування, а також коло осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення. Взаємозв'язок між слідами та способом учинення злочину дозволяє ефективно аналізувати отриману інформацію: від дослідження слідів можливо перейти до встановлення механізму злочинних дій, а знання про типовий спосіб незаконного заволодіння, у свою чергу, сприяє пошуку нових слідів і носіїв доказової інформації. Такий підхід є одним із базових у криміналістичній методиці та забезпечує комплексне дослідження події кримінального правопорушення.

Термін «слідова картина» у криміналістиці вперше запропонував М. В. Салтевський, який визначив її як наслідок учинення злочину та один із ключових елементів криміналістичної характеристики. Учений підкреслював, що це поняття є умовним і близьким до таких категорій, як «слідова обстановка» або «інформаційне середовище», і включає як матеріальні, так і ідеальні відображення [158]. Отже, слідова картина є абстрактною моделлю слідів кримінального правопорушення, що проявляються у матеріальному середовищі внаслідок його вчинення.

Сліди кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими

речовинами, відіграють ключову роль у ході розслідування. Вони не лише наповнюють криміналістичну характеристику відповідної категорії кримінальних правопорушень конкретним змістом, але й виступають об’єктами професійного дослідження слідчими, прокурорами, експертами та спеціалістами. Як відзначає В. К. Весельський, поєднання криміналістично значущої інформації, отриманої зі слідів, із результатами їх процесуального та експертного дослідження дозволяє формувати ефективні методики та алгоритми розслідування, з урахуванням способу вчинення кримінального правопорушення, особливостей предмета посягання та індивідуальних рис правопорушника [1, с. 43].

Принагідно звертають увагу окремі науковці, що питання слідової картини є одним із найбільш складних і водночас перспективних у криміналістичній літературі, оскільки більшість учених розглядають її як елемент криміналістичної характеристики злочину, пов’язуючи насамперед із матеріальною обстановкою місця події [155, с. 110;157, с. 402]. І дійсно, слідова картина незаконного заволодіння зброєю має важливе значення, оскільки дозволяє встановити обставини доступу до предмета посягання, спосіб його вилучення, наявність або відсутність ознак проникнення, кількість осіб, які брали участь у злочині, а також спростувати неправдиві пояснення чи виявити спроби приховати факт незаконного вибуття зброї з легального обігу.

У структурному аспекті поняття «слідова картина» поєднує два взаємопов’язані компоненти: джерело слідів та інформацію, яку це джерело відображає. Саме тому її доцільно розглядати як єдність матеріального носія та криміналістично значущих відомостей, що містяться в ньому [81].

Типові сліди незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами є важливим джерелом доказової інформації, яка дозволяє відтворити обстановку вчинення кримінального правопорушення. Такі сліди охоплюють різноманітні зміни, що виникають у середовищі внаслідок злочинного діяння, і можуть бути класифіковані таким чином:

1. Матеріальні сліди: а) зміни в обстановці місця події – порушення цілісності сховищ, сейфів, шаф, металевих ящиків, запірних пристроїв, пломб, сигналізацій, переміщення предметів обліку чи зберігання зброї, порушення порядку розташування речей у приміщенні; б) сліди-відображення – відбитки рук, ніг, сліди транспорту, знарядь зламу, ключів, інструментів, засобів відкриття замків або демонтажу захисних конструкцій; в) предмети-речові докази – зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, їх частини, упаковка, контейнери, чохли, кріплення, засоби транспортування, предмети маскування або зберігання; г) документи – журнали видачі та обліку зброї, накладні, акти приймання-передачі, акти списання, рапорти, службові записки, електронні облікові записи, листування, фото- та відеофайли, які відображають рух предмета посягання; д) запахові сліди – запахи на предметах зберігання, упаковці, місці приховування чи транспортних засобах; е) мікрочастинки – частки мастила, пороху, металу, фарби, ґрунту, пилу, текстильних волокон, пакувальних матеріалів, що можуть свідчити про контакт особи з конкретним предметом або місцем його зберігання; є) звукові сліди – аудіозаписи переговорів, звуки відкриття сховищ, пострілів, вибухів, переміщення металевих предметів, які можуть бути зафіксовані технічними засобами; ж) електронно-цифрові сліди – інформація з камер відеоспостереження, систем контролю доступу, GPS-трекерів, телефонних з’єднань, електронного листування, месенджерів, комп’ютерної техніки, мобільних телефонів, які можуть підтверджувати факт доступу до зброї, її переміщення або спроби приховати злочин.

Наприклад, *маючи умисел на незаконне зберігання вогнепальної зброї пристроїв та бойових припасів, ОСОБА_4, в період часу з 08.01.2020 року по 11.01.2020 року, точної дати та часу досудовим слідством не встановлено, перебуваючи у с. Лисиничі Пустомитівського району Львівської області, маючи умисел на таємне викрадення чужого майна (крадіжку), повторно, поєднане з проникненням у приміщення, з корисливих мотивів, діючи протиправно, тобто усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер свого діяння та передбачаючи*

його суспільно-небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, переконавшись, що за його діями не спостерігають сторонні особи, шляхом пошкодження замка проник в гаражне приміщення домогосподарства, по АДРЕСА_6, звідки таємно викрав мисливський нарізний карабін моделі «Сайга» № НОМЕР_2, калібр 7,62х39 мм, 1993 р.в., заводський номер «НОМЕР_1», який є мисливською зброєю, сімдесят чотири патрони із маркуванням «БПЗ 7,62 х 39» які є боєприпасами, мисливськими патронами кал. 7,62 мм, призначені для стрільби із мисливської нарізної вогнепальної зброї, та триста п`ять патронів із маркуванням «3-70», які є боєприпасами, кал. 7,62 мм., призначені для стрільби із бойової, нарізної вогнепальної зброї, після чого втік з місця скоєння кримінального правопорушення із викраденим майном. В подальшому ОСОБА_4 усвідомлюючи протиправність своїх дій, маючи умисел на незаконне зберігання вогнепальної зброї, бойових припасів зберігав за місцем свого тимчасового проживання, що за адресою АДРЕСА_7, мисливський нарізний карабін моделі «Сайга» № НОМЕР_2, калібр 7,62х39 мм, 1993 р.в., заводський номер « НОМЕР_1 «, який є мисливською зброєю, сім десять чотири патрони із маркуванням «БПЗ 7,62 х 39» та триста п`ять патронів із маркуванням «3-70», які є боєприпасами, які 10.02.2020 були виявлені та вилучені працівниками Пустомитівського ВП ГУ НП у Львівській області за вказаним місцем проживання ОСОБА_4 [171].

2. Ідеальні сліди – інформація, що зберіглася в пам’яті свідків, працівників охорони, матеріально відповідальних осіб, військовослужбовців, працівників складів, інших осіб, які могли спостерігати підготовку, вчинення або приховування незаконного заволодіння відповідними предметами [207;108].

Якщо виходити з інформаційної концепції побудови криміналістичної характеристики, до слідової картини незаконного заволодіння зброєю доцільно включати насамперед матеріально-фіксовані відображення, тобто сліди контактного походження, що залишаються на об’єктах, залучених до механізму реалізації злочинного задуму. При цьому кожен об’єкт відображає не всю

злочинну діяльність у цілому, а лише окремі акти взаємодії, що мають криміналістичне значення [121].

У випадках незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами основними носіями слідів є:

1. Місця зберігання зброї та боєприпасів – сейфи, шафи, кімнати зберігання зброї, склади, арсенали, транспортні контейнери, де можуть залишатися сліди зламу, відкриття, демонтажу, підміни або вибіркового вилучення предметів.

2. Документи та електронні системи обліку – саме вони часто містять ознаки фальсифікації, виправлень, відсутності записів, невідповідності між фактичною наявністю і задокументованим рухом зброї, що особливо характерно для випадків незаконного заволодіння шляхом зловживання службовим становищем.

3. Тіло, одяг, взуття та особисті речі правопорушника або інших причетних осіб – на них можуть бути виявлені сліди мастила, пороху, металевої стружки, мікрочастинки упаковки, елементи ґрунту, фарби, крові чи інших речовин.

4. Транспортні засоби – автомобілі, причепи, сумки, валізи, рюкзаки, інші засоби перевезення, у яких можуть залишатися як самі предмети посягання, так і сліди їх транспортування чи приховування.

5. Предмети навколишнього середовища – елементи приміщень, меблів, підлоги, стін, дверей, вікон, ґрунту, пакувальних матеріалів, де можуть міститися сліди контакту із зброєю, боєприпасами або вибуховими речовинами.

6. Технічні носії інформації – системи відеоспостереження, мобільні телефони, комп’ютери, флеш-носії, прилади обліку доступу, навігаційні системи, за допомогою яких може бути зафіксовано переміщення зброї, дії причетних осіб або сам факт їх перебування у відповідному місці.

Особливе значення мають також сліди, що вказують на вид предмета незаконного заволодіння. Наприклад, при вилученні вогнепальної зброї або бойових припасів можуть бути виявлені сліди мастила, кіптяви, пороху, елементи маркування, пакування, номери, серії, заводські позначення або ознаки їх видалення. У випадках, пов’язаних із вибуховими речовинами чи вибуховими

пристроями, можуть бути виявлені частки вибухової речовини, детонаторів, дроту, ізоляції, таймерів, елементів живлення, а також специфічні пошкодження упаковки, контейнерів або місць зберігання.

Отже, слідова картина незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами є самостійним і надзвичайно важливим елементом криміналістичної характеристики, який дозволяє встановити механізм злочинної діяльності, спосіб дій правопорушника, характер предмета посягання, джерела його походження, а також виявити спроби приховування злочину. Саме дослідження системи матеріальних та ідеальних слідів забезпечує належну інформаційну основу для побудови слідчих версій, планування досудового розслідування та формування ефективної тактики проведення слідчих (розшукових) дій.

Особа правопорушника. Одним із ключових елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями є особа правопорушника, оскільки саме її аналіз дозволяє встановити стійкі зв’язки з іншими елементами криміналістичної характеристики, зокрема способом учинення кримінального правопорушення, предметом посягання, обстановкою та слідовою картиною. Дослідження особи правопорушника сприяє також визначенню закономірностей злочинної поведінки, встановленню кола можливих підозрюваних, формуванню типових слідчих версій і вибору найбільш ефективних напрямів досудового розслідування.

З позицій криміналістичної науки, дослідження особи злочинця полягає у встановленні інформації про суб’єкта кримінального правопорушення, його поведінкові особливості, соціальний статус, професійні навички, спосіб життя та інші характеристики, які можуть мати значення для розслідування. Як зазначається у науковій літературі, криміналістичне вивчення особи передбачає встановлення відомостей не лише про правопорушника, але й про потерпілих, свідків та інших учасників кримінального провадження [187, с. 28].

Водночас, як слушно відзначає Ю. А. Чаплинська, особа злочинця відіграє ключову роль у формуванні будь-якої характеристики кримінального правопорушення, оскільки саме через її дослідження можна встановити взаємозв'язок між суб'єктом злочину та обставинами його вчинення [199]. На думку С. А. Шалгунової, особа злочинця – це сукупність істотних соціальних властивостей і ознак, а також соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які, реалізуючись у конкретному кримінальному правопорушенні, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпечності, а самій особі – властивість суспільної небезпечності, що й обумовлює притягнення її до кримінальної відповідальності [203, с. 20].

За твердженням Г. Ю. Нікітіної-Дудікової, інформація про особу злочинця дозволяє визначити напрями та способи її розшуку, обрати оптимальні методи розслідування, спрогнозувати поведінку підозрюваного під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також встановити взаємозв'язок між даними про особу злочинця, способом учинення кримінального правопорушення та обстановкою його вчинення [117, с. 128].

Як підкреслюють вчені-криміналісти (В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова), дослідження особи злочинця має важливе значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, оскільки взаємозв'язок між суб'єктом кримінального правопорушення та обставинами його вчинення дозволяє довести подію злочину, винуватість особи, форму вини, мотиви та мету кримінально-протиправних дій [83, с. 15–16].

У свою чергу, А. Б. Балонь зазначає, що встановлення особи правопорушника має важливе практичне значення, оскільки дозволяє звузити коло ймовірних підозрюваних, визначити ефективну тактику проведення слідчих (розшукових) дій, а також налагодити психологічний контакт із підозрюваними під час досудового розслідування [8].

Суспільна небезпечність особи правопорушник становить її соціальну сутність і дозволяє, з одного боку, відмежувати правопорушник від законослухняних громадян, а з іншого – класифікувати різні типи

правопорушник залежно від характеру їх кримінальної поведінки. Така небезпечність визначається не лише фактом учинення кримінального правопорушення, але й мотивацією поведінки, рівнем кримінальної спрямованості особи, системою її ціннісних орієнтацій, соціальним середовищем та індивідуально-психологічними властивостями.

Аналіз наукових джерел свідчить, що ознак, зокрема, до них належать: стать, вік, освіта, соціальний статус, професійна діяльність, життєвий досвід, рівень правової культури, морально-психологічні якості, схильність до ризикованої поведінки та інші характеристики. Дослідження таких характеристик дозволяє встановити причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та обрати тактичний напрям розслідування й проведення слідчих (розшукових) дій.

З огляду на зазначене, дослідження особи правопорушник, який вчиняє незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, має важливе криміналістичне значення, оскільки дозволяє встановити типові характеристики правопорушників, визначити закономірності їх поведінки, виявити фактори, що сприяють незаконному обігу зброї, а також сформувати ефективні рекомендації щодо організації та тактики досудового розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

Відзначимо, що кримінальні правопорушення, пов’язані з незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, можуть вчинятися як загальним, так і спеціальним суб’єктом. У випадках заволодіння зазначеними предметами шляхом шахрайства суб’єктом злочину виступає загальний суб’єкт, тобто будь-яка фізична осудна особа, яка досягла встановленого кримінальним законом віку кримінальної відповідальності. Натомість незаконне заволодіння зброєю шляхом зловживання службовим становищем передбачає наявність спеціального суб’єкта – службової особи, яка в силу виконання службових обов’язків має доступ до місць зберігання зброї, здійснює її облік, охорону,

видачу або контроль за обігом. Саме використання службових повноважень або пов’язаних із ними можливостей створює умови для встановлення фактичного контролю над предметом посягання та подальшого його незаконного використання чи передачі іншим особам [40].

Проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень, судової практики та наукових джерел свідчить, що особа, яка незаконно заволодіває вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, має низку типових соціально-демографічних, психологічних і поведінкових характеристик, що становлять основу криміналістичної характеристики.

У більшості випадків такими правопорушниками є чоловіки (близько 92–95%), що зумовлено специфікою предмета посягання, необхідністю володіння певними навичками поводження зі зброєю, а також сферою діяльності, де зброя перебуває у законному обігу (Додаток В).

Щодо вікових характеристик, найчастіше кримінальні правопорушення цієї категорії вчиняють особи віком від 25 до 45 років (приблизно 56–60%), рідше – молодь віком 18–25 років (близько 20–25%) та особи старшого віку понад 45 років (15–20%). Саме цей віковий діапазон характеризується достатнім життєвим досвідом, наявністю соціальних зв’язків і можливістю доступу до місць зберігання або обігу зброї (Додаток В).

За рівнем освіти переважають особи із середньою або середньою спеціальною освітою (близько 48–52%), тоді як вищу освіту мають приблизно 30–35% правопорушників, що часто пов’язано з їх професійною діяльністю у військових формуваннях, правоохоронних органах або охоронних структурах. Особи з неповною середньою освітою становлять близько 10–15% (Додаток В).

З огляду на соціальний статус, значну частину правопорушників становлять військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, охоронних структур або інші особи, діяльність яких пов’язана з доступом до зброї чи боєприпасів (приблизно 35–40%). Разом з тим близько 40–45% становлять цивільні особи, які незаконно заволодівають зброєю шляхом обману,

зловживання довірою або використання сприятливих обставин. Іншу частину складають особи, які мають попередній досвід поводження зі зброєю (мисливці, колишні військові, учасники бойових дій тощо) (Додаток В).

Водночас, близько 30–35% осіб раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, зокрема за злочини проти власності, незаконний обіг зброї або інші корисливі кримінальні правопорушення. Разом з тим значна частина правопорушників (близько 65–70%) раніше не мала судимостей, що пояснюється специфікою способу вчинення злочину, зокрема використанням службового становища (Додаток В).

Мотиви незаконного заволодіння зброєю є різноманітними, однак найчастіше серед них зустрічаються:

- корисливі мотиви (приблизно 40–45%) – подальший збут зброї, боєприпасів або вибухових речовин;
- мотиви самозабезпечення зброєю (25–30%) – використання для особистої безпеки, участі у злочинній діяльності або зберігання;
- службово-корисливі мотиви (15–20%) – використання службового доступу до зброї для її незаконного привласнення;
- інші мотиви (10–15%) – конфлікти, особисті потреби, використання зброї для інших кримінальних правопорушень (Додаток В).

Таким чином, типова криміналістична характеристика правопорушника у кримінальних провадженнях про незаконне заволодіння зброєю характеризується поєднанням соціально-демографічних характеристик, професійного досвіду, можливості доступу до предмета посягання та певної мотиваційної спрямованості.

Досить часто вчинення вказаних злочинів здійснюється групою осіб за попередньою змовою, а також організованими злочинними об’єднаннями. У таких випадках кримінальна діяльність характеризується чіткою організаційною структурою, розподілом ролей між учасниками та наявністю стійких зв’язків між ними, що забезпечує систематичність незаконного обігу зброї.

Для злочинних угруповань, які спеціалізуються на незаконному обігу або збуті зброї та бойових припасів, типовим є функціональний розподіл ролей між учасниками. Як правило, структура таких груп включає: організатора (лідера), який здійснює планування та координацію злочинної діяльності; виконавців, які безпосередньо здійснюють незаконне заволодіння, транспортування або збут зброї; а також осіб, що забезпечують функціонування злочинної діяльності (перевізників, майстрів зі зброї, охоронців, водіїв, посередників, осіб, які надають приміщення для зберігання чи ремонту зброї або відповідають за пошук покупців). Таким чином, структура злочинного об'єднання зазвичай формується за трьома основними ланками:

1. організаційно-управлінською, яку представляє лідер або організатор;

2. виконавчою, що безпосередньо здійснює незаконні дії зі зброєю;

3. забезпечувальною, яка створює умови для систематичного функціонування злочинної діяльності [179, с 81].

Особливе місце у структурі злочинних груп займає забезпечувальна ланка, діяльність якої спрямована на підтримання стабільного функціонування незаконного обігу зброї. До її функцій належать розробка способів підготовки та реалізації злочинної діяльності, облік і розподіл грошових коштів, пошук каналів їх легалізації, встановлення контактів із потенційними покупцями, а також забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки злочинного об'єднання. Нерідко такі функції виконують особи, які раніше притягувалися до кримінальної відповідальності та мають уявлення про методи роботи правоохоронних органів [176].

За результатами проведеного дослідження встановлено, що допоміжними учасниками незаконного обігу зброї найчастіше виступають: охоронці, які супроводжують транспортування зброї, контролюють передачу товару покупцю, отримують грошові кошти та забезпечують охорону місць зберігання; водії, які відповідають за транспортування зброї та можуть одночасно виконувати функції охорони; особи, які надають приміщення для зберігання, ремонту або виготовлення зброї.

Найбільш стійкими та тривалими за часом існування є злочинні групи, діяльність яких пов'язана з незаконним заволодінням зброєю на об'єктах її концентрації – військових частинах, складах або інших установах зберігання озброєння. У таких випадках до злочинної діяльності часто залучаються військовослужбовці або службові особи, які мають безпосередній доступ до місць зберігання зброї. Подібні кримінальні правопорушення нерідко супроводжуються вчиненням інших службових злочинів, зокрема зловживанням службовим становищем, службовою недбалістю або службовим підробленням.

З урахуванням способу вчинення кримінального правопорушення, характеру доступу до предмета посягання та мотивів злочинної поведінки осіб, які незаконно заволодівають вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, доцільно класифікувати на кілька типів.

1. Службовий тип правопорушника. До цієї категорії належать службові особи, які мають законний доступ до місць зберігання зброї або здійснюють її облік, видачу чи контроль. Незаконне заволодіння відбувається шляхом зловживання службовим становищем, підроблення документації, приховування нестачі або незаконного списання озброєння.

Наприклад. *Близько 12.00 години, більш точного часу в ході досудового розслідування не встановлено, ОСОБА_4 разом зі своєю знайомою ОСОБА_6 та військовослужбовцем військової частини НОМЕР_1 ОСОБА_7 перебували за адресою: АДРЕСА_3, де розпивали спиртні напої. Після того, як ОСОБА_7 пішов відпочити та заснув, у ОСОБА_4, яка перебувала у стані алкогольного сп`яніння, виник злочинний умисел на викрадення у ОСОБА_7 бойового автомату АК-74, який був споряджений бойовими патронами калібру 5,45х39 АК. Реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на викрадення вогнепальної зброї та бойових припасів, перебуваючи у будинку АДРЕСА_3, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, ОСОБА_4, достовірно знаючи, що у будинку тимчасово мешкають військовослужбовці ЗСУ, розуміючи, що АК-74, який був споряджений бойовими патронами калібру 5,45х39 АК є бойовим автоматом, тобто вогнепальною зброєю, спорядженою боєприпасами,*

переконавшись, що її протиправним діям ніхто не перешкоджає, зайшла в кімнату до ОСОБА_7, який в цей час відпочивав, діючи таємно викрала автомат моделі «АК-74», калібру 5,45 мм, серійний номер НОМЕР_2, 1981 року випуску, споряджений магазином з бойовими патронами калібру 5,45х39 АК у ньому, та окремо магазин з патронами калібру 5,45х39 АК, у не встановленій в ході досудового розслідування кількості, але не більше 60 штук, які належать військовій частині НОМЕР_1, та були передані у використання ОСОБА_7, та утримуючи їх при собі вийшла з будинку, тобто з місця вчинення злочину зникла, тим самим вчинивши викрадення вказаної вогнепальної зброї та бойових припасів [165].

Особами, які можуть використовувати службове становище для незаконного заволодіння або розкрадання зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, потенційно виступають:

1. особи, яким зброю видано для виконання службових обов'язків (військовослужбовці, працівники правоохоронних органів), які мають безпосередній доступ до неї під час несення служби;

2. матеріально відповідальні особи, на яких покладено обов'язок забезпечення обліку та збереження озброєння (начальники складів озброєння, командири підрозділів, завідувачі кімнат зберігання зброї тощо);

3. особи, які здійснюють безпосередню охорону місць зберігання озброєння (охоронці, часові, чергові по частині або по складу);

4. особи, які здійснюють технічне обслуговування, ремонт або інші роботи із зброєю (зброярі, технічний персонал, працівники, які виконують вантажно-розвантажувальні роботи у сховищах озброєння);

5. особи, до службових обов'язків яких належить знищення, утилізація або списання зброї та боєприпасів, що створює можливість для незаконного вилучення окремих одиниць озброєння з обліку [214. с. 47].

2. Корисливий тип правопорушника. До нього належать особи, які незаконно заволодівають зброєю з метою подальшого продажу або передачі

іншим особам. Такі правопорушники можуть діяти як самостійно, так і у складі організованих груп, що займаються незаконним

Наприклад, *у ході досудового розслідування встановлено, що ОСОБА_5, діючи з корисливих мотивів та маючи намір отримати грошову вигоду від подальшого збуту вогнепальної зброї, домовився з невстановленою особою про продаж автоматичної зброї та бойових припасів. Реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_5, достовірно знаючи про незаконність своїх дій, у невстановлений досудовим розслідуванням час незаконно заволодів автоматом моделі АК-74 калібру 5,45 мм, спорядженим магазином із бойовими патронами, який належав військовослужбовцю однієї з військових частин Збройних Сил України. Надалі, з метою подальшого продажу зазначеної вогнепальної зброї та бойових припасів, ОСОБА_5 приховав їх за місцем свого проживання, після чого підшукав потенційного покупця та домовився про передачу зброї за грошову винагороду. Однак під час спроби реалізації автомату та бойових припасів він був викритий працівниками правоохоронних органів, а вогнепальну зброю і набої вилучено в установленому законом порядку* [168].

Отже, структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями свідчить, що обстановка, слідова картина та особа правопорушника перебувають у тісному взаємозв’язку та формують інформаційну основу розслідування таких кримінальних правопорушень. Обстановка їх вчинення характеризується специфічними умовами доступу до предмета посягання, оскільки найчастіше такі діяння здійснюються у місцях зберігання або обліку зброї – службових приміщеннях установ і організацій, складах чи інших об’єктах концентрації озброєння, рідше – у житлі чи відкритих громадських місцях. Для цих правопорушень типовим є відносно короткий часовий інтервал реалізації злочинного наміру, спрямованого на встановлення фактичного контролю над зброєю чи боєприпасами. Слідова картина таких кримінальних правопорушень формується системою матеріальних та ідеальних відображень злочинної

діяльності, що проявляються у вигляді змін обстановки місця події, слідів доступу до сховищ, документальних і електронних відображень руху зброї, мікрочастинок мастила, металу чи пороху, а також показань свідків і матеріально відповідальних осіб. Сукупність цих слідів дозволяє відтворити механізм незаконного заволодіння зброєю, встановити спосіб її вилучення та визначити коло причетних осіб. Водночас особа правопорушника у таких кримінальних правопорушеннях може бути як загальним, так і спеціальним суб'єктом. Узагальнення матеріалів слідчо-судової практики свідчить, що переважно це чоловіки віком 25–45 років, значна частина яких має професійну діяльність, пов'язану з доступом до зброї. Залежно від способу вчинення правопорушення виокремлюються службовий тип правопорушника, який використовує службове становище для незаконного привласнення озброєння, та корисливий тип, для якого характерним є заволодіння зброєю з метою її подальшого збуту чи передачі іншим особам, іноді у складі організованих груп.

Висновки до розділу 1

1. Наявність окремих сучасних наукових розробок щодо криміналістичних методик розслідування пов'язаних зі зброєю (А. О. Волобоєв, В. І. Воронін, С. В. Козаченко, С. П. Мельниченко, Р. В. Мовчан, А. О. Отришко, С. В. Русанівський, О. С. Тарасенко) не означає остаточного вирішення всіх організаційно-тактичних проблем, що виникають у ході розслідування кримінальних правопорушень. У криміналістичній науці й досі існують різні підходи до визначення структури побудови методики розслідування, що зумовлює наявність дискусійних положень щодо її змісту та функціонального призначення. Такі розбіжності безпосередньо впливають як на загальну концепцію криміналістичної методики, так і на формування окремих видових методик розслідування, спрямованих на вирішення праксеологічних завдань у ході досудового розслідування. Саме тому формування методики розслідування

незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є важливим напрямом удосконалення криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування, яка повинна враховувати сучасні криміногенні тенденції, особливості правового режиму обігу зброї в умовах воєнного стану, специфіку механізму вчинення таких кримінальних правопорушень, характер слідової картини, типові слідчі ситуації, а також особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у відповідних кримінальних провадженнях.

2. Криміналістична методика розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами – це система науково обґрунтованих криміналістичних положень і практичних рекомендацій щодо організації та тактики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, яка базується на узагальненні слідчої практики, враховує криміналістичну характеристику відповідного виду кримінальних правопорушень і спрямована на ефективне виявлення, фіксацію, дослідження та використання доказової інформації з метою встановлення обставин незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Складовими елементами методики визначено криміналістичну характеристику кримінального правопорушення та організацію початкового етапу розслідування зв’язок яких у ході досудового розслідування визначає специфіку збирання доказів за допомогою слідчих (розшукових) дій.

3. Предмет незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами має визначальне значення для кримінально-правової кваліфікації відповідного діяння та формування його криміналістичної характеристики. З’ясовано, що до такого предмета належать: вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), тобто зброя, в якій снаряд приводиться в рух миттєвим вивільненням хімічної енергії заряду та яка конструктивно призначена для ураження живої цілі або пошкодження об’єктів навколишнього середовища; бойові припаси як споряджені вибуховою речовиною вироби, призначені для

стрільби або вчинення вибуху; вибухові речовини як хімічні сполуки чи суміші, здатні вибухати без доступу кисню; а також вибухові пристрої, що являють собою поєднання вибухових речовин із засобами ініціювання та управління вибухом, завдяки чому є придатними до практичного застосування.

Встановлено, що саме властивості зазначених предметів – їх конструктивні особливості, функціональне призначення, технічні характеристики, спосіб виготовлення, придатність до використання та характер уражаючої дії – безпосередньо впливають на спосіб незаконного заволодіння, особливості приховування, транспортування і використання, а також визначають характер слідової картини та тактику розслідування.

Найчастіше безпосередніми предметами злочинного посягання виступають автомати системи Калашникова різних модифікацій (39%), карабіни та пістолети-кулемети (13%), гранатомети (6%), пістолети (9%), револьвери (3%), перероблені сигнальні (стартові) пістолети (4%), а також рушниці різних моделей і бойові припаси до них (26%), які у сукупності становлять близько 74% предметів у досліджених кримінальних провадженнях.

4. Типовими способами незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями є (1) шахрайство –заволодінні зброєю шляхом обману або зловживання довірою особи, у володінні чи розпорядженні якої така перебуває (27% кримінальних проваджень); (2) зловживання службовим становищем – умисні дії службової особи (73%), що має низку характерних ознак: пов’язане з використанням прогалин у системі обліку та контролю за зброєю і боєприпасами (близько 28% випадків); нерідко маскується під службову необхідність, законне переміщення, тимчасову видачу, списання, втрату або знищення відповідних предметів (24%); характерним є використання службової документації як інструменту приховування факту незаконного вибуття предмета посягання (21%); поєднується з попереднім плануванням, залученням інших осіб, підробленням відомостей у документах та створенням штучних умов, що ускладнюють виявлення нестачі або походження зброї (27%). Зловживання

службовим становищем є не лише одним із альтернативних способів незаконного заволодіння, прямо передбачених ст. 262 КК України, а й найбільш криміналістично складним різновидом такого посягання, оскільки поєднує використання службового становища, доступу до зброї, маскування протиправних дій та особливого механізму приховування слідів кримінального правопорушення.

5. Способи приховування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями охоплюються єдиним злочинним умислом і можуть реалізовуватися на різних етапах злочинної діяльності. Основними з них є: приховування зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, а також їх окремих складових частин у предметах побуту, одязі, транспортних засобах чи інших об'єктах (31%); знищення або усунення слідів кримінального правопорушення (18%); фальсифікація, видалення або зміна маркування на зразках вогнепальної зброї, бойових припасах, вибухових речовинах або вибухових пристроях (17%); надання завідомо неправдивих показань, створення фіктивних пояснень щодо обставин вибуття зброї або формування неправдивого алібі (14%); маскування зброї шляхом її розбирання на окремі складові частини, що ускладнює її ідентифікацію під час транспортування або зберігання (20%).

6. Обстановка вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями характеризується сукупністю матеріальних об'єктів, умов, процесів і взаємовідносин, у межах яких реалізується злочинний намір, що безпосередньо впливає на спосіб вчинення кримінального правопорушення, механізм слідоутворення та організацію досудового розслідування. Типовими місцями вчинення таких кримінальних правопорушень найчастіше виступають службові приміщення установ чи організацій, де зберігається зброя або здійснюється контроль за її обігом (42%), склади чи інші місця зберігання озброєння (31%), житло потерпілого або інших осіб (15%), а також відкриті громадські місця – вулиці, парки, автостоянки чи транспортні засоби (12%). У 78% випадках

незаконні заволодіння носять разовий характер з коротким часовим інтервалом реалізації злочинного наміру, коли протиправні дії вчиняються у конкретний момент часу з метою встановлення фактичного контролю над предметом посягання.

7. Слідова картина незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями являє собою систему матеріальних та ідеальних відображень злочинної діяльності, що формуються у процесі підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення і відображають механізм реалізації злочинного наміру, характер предмета посягання, спосіб доступу до нього та особливості взаємодії правопорушника з навколишнім середовищем.

Типові сліди незаконного заволодіння зброєю проявляються у вигляді різноманітних змін матеріальної обстановки місця події, слідів-відображень, предметів-речових доказів, документів, запахових слідів, мікрочастинок, а також звукових та електронно-цифрових відображень, що фіксують факт доступу до зброї, її переміщення або спроби приховування злочину. Особливе криміналістичне значення мають сліди порушення цілісності сховищ і місць зберігання озброєння, зміни у службовій документації та електронних системах обліку, а також мікросліди мастила, пороху, металу чи пакувальних матеріалів, які свідчать про контакт особи з предметом посягання. Водночас ідеальні сліди – показання свідків, матеріально відповідальних осіб, працівників складів або охорони – доповнюють матеріальні відображення та дозволяють відтворити обстановку вчинення кримінального правопорушення.

Основними носіями інформації про обставини такого кримінального правопорушення найчастіше виступають фізичні особи та об’єкти матеріального середовища, зокрема сліди на тілі та одязі правопорушника (45%), документи та інші матеріальні носії інформації (45%), біологічні виділення людського організму (24%), речі особи-правопорушника (11%), а також предмети навколишнього середовища (10%), що у сукупності формують інформаційну основу розслідування.

8. Кримінальні правопорушення, пов’язані з незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, можуть вчинятися як загальним, так і спеціальним суб’єктом. У випадках заволодіння зазначеними предметами шляхом шахрайства суб’єктом виступає загальний суб’єкт – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Натомість заволодіння зброєю шляхом зловживання службовим становищем передбачає наявність спеціального суб’єкта – службової особи, яка у зв’язку з виконанням службових обов’язків має доступ до місць зберігання зброї, здійснює її облік, видачу, охорону або контроль за обігом, що створює можливість встановлення фактичного контролю над предметом посягання та його подальшого незаконного використання чи передачі іншим особам.

На підставі узагальнення результатів анкетування, матеріалів слідчо-судової практики та криміналістичної характеристики встановлено, що такі кримінальні правопорушення переважно вчиняють особи чоловічої статі (92%) віком 25–45 років (56%) із середньою або середньою спеціальною освітою (48%), тоді як вищу освіту мають близько 30% правопорушників, що нерідко пов’язано з їх професійною діяльністю у військових формуваннях, правоохоронних органах або охоронних структурах. Значну частину становлять військовослужбовці, працівники правоохоронних органів та охоронних структур (35%), тоді як 40% становлять цивільні особи, які заволодівають зброєю шляхом обману, зловживання довірою або використання сприятливих обставин. Близько 30% осіб раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, зокрема за кримінальні правопорушення проти власності або незаконний обіг зброї, тоді як 65% раніше не мали судимостей, що часто пов’язано зі способом вчинення злочину через використання службового доступу до зброї. Найбільш поширеними мотивами незаконного заволодіння зброєю є корисливі (55%) – подальший збут зброї чи боєприпасів; мотиви самозабезпечення зброєю (25%) – її використання для особистої безпеки або участі в іншій протиправній діяльності, а також службові мотиви (15%) – незаконне привласнення зброї з

використанням службового доступу. Організований характер злочинної діяльності простежується приблизно у 18–22% кримінальних проваджень із чітким розподілом ролей між учасниками (організатор, виконавець, перевізник, посередник, особа, яка забезпечує зберігання чи збут зброї).

Проведена типологізація дозволила виокремити два основні типи правопорушників: службовий тип (службові особи, які мають законний доступ до місць зберігання зброї та заволодівають нею шляхом зловживання службовим становищем, підроблення документації, приховування нестачі або незаконного списання озброєння); корисливий тип (особи, які незаконно заволодівають зброєю з метою її подальшого збуту або передачі іншим особам, іноді діючи самостійно або у складі організованих груп).

РОЗДІЛ 2.
ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

2.1. Особливості початку досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню

Відповідно до положень Конституції України, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи зобов'язані здійснювати свою діяльність виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України. Зазначений конституційний припис закріплює один із фундаментальних принципів функціонування державного механізму – принцип законності у діяльності публічної влади, який поширюється на всіх без винятку посадових і службових осіб незалежно від характеру виконуваних ними функцій, сфери службової діяльності чи належності до конкретного державного органу або установи [72]. У контексті кримінального провадження щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами зазначене положення набуває особливої ваги, оскільки забезпечує належне нормативне підґрунтя для правомірного здійснення повноважень органами досудового розслідування, визначає межі їх процесуальної діяльності та гарантує дотримання вимог законності під час встановлення обставин кримінального правопорушення.

Поняття *«початковий етап розслідування»* у криміналістичній науці використовується для позначення початкового періоду досудового розслідування, у межах якого за допомогою слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційно-процесуальних заходів встановлюються вихідні обставини події, що містять

ознаки кримінального правопорушення та мають вирішальне значення для подальшої організації розслідування. Отримана на цьому етапі інформація забезпечує: а) орієнтування органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження; б) висунення та перевірку слідчих версій; в) планування подальшого розслідування; г) організацію розшуку та затримання особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення; ґ) вжиття заходів щодо відшкодування заподіяної шкоди; д) припинення триваючого кримінального правопорушення та попередження нових злочинних проявів [151, с. 466].

Більше того, на цьому етапі наголошує В. В. Тіщенко, слідчий здійснює попередню правову оцінку події та встановлює наявність у діянні ознак кримінального правопорушення, що є підставою для початку кримінального провадження. Водночас керівник органу досудового розслідування або уповноважена особа приймає процесуальне рішення щодо внесення відповідних відомостей до ЄРДР, що відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства означає офіційний початок досудового розслідування. У цей період формуються та перевіряються первинні слідчі версії, визначаються основні напрями розслідування, організовується взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, судовими експертами та іншими суб’єктами кримінального провадження, а також проводяться невідкладні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на фіксацію доказової інформації, встановлення обставин кримінального правопорушення та розшук особи, яка його вчинила. Початковий етап розслідування вважається завершеним тоді, коли виконано комплекс першочергових процесуальних дій, встановлено особу правопорушника та зібрано достатньо доказів для прийняття рішення про повідомлення йому про підозру [82, с. 152].

Варто відзначити, що особливого значення на початковому етапі набувають своєчасне виявлення, фіксація та процесуальне закріплення доказів, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на викриття винної особи, проведення відповідних судових експертиз, а також забезпечення

належної координації та взаємодії між слідчими, оперативними працівниками, експертними установами й іншими підрозділами правоохоронних органів, що сприяє оперативному отриманню доказової інформації та ефективному розкриттю кримінального правопорушення.

Наукове осмислення змісту початку досудового розслідування здійснено, зокрема, Р. В. Мовчаном, який розглядає його у двох взаємопов'язаних аспектах: по-перше, як самостійний етап досудового розслідування, метою якого є встановлення факту вчинення кримінального правопорушення та внесення відповідних відомостей до ЄРДР; по-друге, як урегульовану кримінальним процесуальним законом діяльність слідчого і прокурора, спрямовану на встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, а також як систему процесуальних правовідносин, що виникають між учасниками кримінального провадження у зв'язку з такою діяльністю. У випадках виявлення події, яка може бути кваліфікована як незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, слідчий зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати досудове розслідування у встановленому законом порядку [109, с. 97–98].

Таким чином, головною метою початкового етапу розслідування є встановлення факту вчинення протиправного діяння, отримання достатнього обсягу первинної доказової інформації, необхідної для внесення відомостей до ЄРДР, оперативне виявлення та закріплення слідів кримінального правопорушення, а також визначення подальшої стратегії розслідування та забезпечення ефективного здійснення кримінального провадження.

Початок досудового розслідування в Україні регламентується положеннями ст. 214 КПК України [92]. Відповідно до вимог зазначеної норми, слідчий, дізнавач або прокурор зобов'язані невідкладно, але не пізніше ніж протягом 24 годин після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення обставин, що можуть свідчити про його вчинення, внести відповідні відомості до ЄРДР. Із моменту внесення таких відомостей до ЄРДР офіційно розпочинається досудове

розслідування, а заявнику у встановлений законом строк – не пізніше 24 годин – надається витяг із цього реєстру, що підтверджує факт реєстрації кримінального провадження [92].

Процесуальна діяльність слідчого та прокурора розпочинається після отримання інформації про можливе вчинення кримінального правопорушення. Така інформація може надходити у різних формах: у вигляді заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення, які подаються усно чи письмово. Усне повідомлення, як правило, оформлюється відповідною посадовою особою у вигляді протоколу прийняття заяви, тоді як письмові звернення можуть надходити поштовим зв'язком, засобами телекомунікаційного зв'язку, шляхом особистого звернення громадянина або у формі рапорту службової особи. Крім того, підставою для початку досудового розслідування може бути рапорт працівника оперативного підрозділу щодо виявлення ознак кримінального правопорушення, а також інформація, отримана з відкритих джерел, зокрема із засобів медіа чи мережі Інтернет.

Як свідчить практика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, для оперативного реагування на відповідні повідомлення та забезпечення належної організації першочергових процесуальних і оперативно-розшукових заходів нерідко формуються спеціалізовані слідчо-оперативні групи. Створення таких груп зумовлене підвищеним рівнем суспільної небезпечності кримінальних правопорушень вчинених в правоохоронних органах, необхідністю оперативного встановлення обставин події, своєчасного виявлення та вилучення предметів злочинного посягання, а також ефективної координації діяльності між слідчими, оперативними працівниками та іншими підрозділами правоохоронних органів. Інформація щодо вчинення таких протиправних діянь може надходити через різні канали, зокрема шляхом безпосереднього звернення особи з письмовим або усним повідомленням; поштовим зв'язком чи засобами телекомунікаційного зв'язку; у вигляді оперативно-розшукової інформації, отриманої від негласних

джерел; а також у результаті безпосереднього виявлення відповідних обставин оперативними працівниками під час здійснення оперативного пошуку [16, с. 248].

У свою чергу, відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України щодо запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, отримана інформація підлягає обов'язковій реєстрації та невідкладному доведенню до відома керівника відповідного підрозділу. Після попереднього аналізу отриманих відомостей керівник підрозділу приймає організаційне рішення щодо їх подальшого опрацювання та надає відповідні доручення підлеглим працівникам [136]. У межах зазначеного алгоритму слідчий забезпечує фіксацію, перевірку та аналітичну обробку інформації про можливі кримінальні правопорушення, отриманої від громадян. У таких випадках оперативний працівник складає відповідний рапорт, а також проводить опитування заявника з метою уточнення фактичних обставин події. За необхідності заявнику може бути видана довідка, яка підтверджує факт звернення та містить відомості про дату і час прийняття заяви, місце її подання, реєстраційний номер і номер вихідного документа. Таке документальне підтвердження, у разі наявності відповідних підстав, може бути використане особою для набуття процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні.

Отримана інформація підлягає реєстрації у відповідних журналах обліку підрозділу, після чого керівник доручає її невідкладне опрацювання одному з працівників. За результатами проведеної перевірки відповідна службова особа доповідає керівнику підрозділу для прийняття подальших організаційних та процесуальних рішень.

Положення про ЄРДР [140] визначає загальний порядок внесення таких відомостей:

1. дату надходження заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення чи виявлення відповідних обставин з іншого джерела;

2. прізвище, ім’я та по батькові (або найменування) потерпілого чи заявника;

3. джерело, з якого отримано інформацію про можливе вчинення кримінального правопорушення;

4. короткий виклад обставин події, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

5. попередню правову кваліфікацію діяння із зазначенням відповідної статті (частини статті) КК України;

6. прізвище, ім’я, по батькові та посаду службової особи, яка внесла відомості до ЄРДР, а також слідчого чи прокурора, який розпочав досудове розслідування;

7. інші відомості, передбачені Положенням про ЄРДР та порядком його формування і ведення [140].

Належна та своєчасна реєстрація відомостей у ЄРДР, а також оперативне реагування на отриману інформацію мають принципове значення для ефективного розкриття кримінальних правопорушень та викриття осіб, причетних до їх вчинення. Несвоєчасність або неналежна організація початкового етапу досудового розслідування може призвести до втрати або знищення важливих доказів, що істотно ускладнює встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. У зв’язку з цим забезпечення оперативності, повноти та об’єктивності досудового розслідування потребує належно налагодженої взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами Національної поліції України. Особливого значення набуває вдосконалення координації діяльності між слідчими та оперативними підрозділами, що дозволяє більш ефективно використовувати як процесуальні, так і оперативно-розшукові можливості відповідних органів та сприяє успішному виконанню завдань кримінального провадження [21].

У 2022 р. набрав чинності Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення

порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [134]. Прийняття зазначеного нормативно-правового акта було зумовлене об'єктивною необхідністю адаптації кримінального процесуального законодавства до умов збройної агресії проти України, оскільки під час воєнного стану нормальне функціонування державних інституцій та правоохоронних органів істотно ускладнюється внаслідок активних бойових дій, руйнування інфраструктури, тимчасової окупації окремих територій та обмеженого доступу до матеріально-технічних ресурсів. За таких обставин виникає потреба у спеціальній правовій регламентації порядку здійснення кримінального провадження [160], зокрема щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, які в умовах воєнного стану становлять підвищену суспільну небезпеку та можуть бути безпосередньо пов'язані із загрозами національній та громадській безпеці. У таких умовах застосування традиційних процесуальних механізмів фіксації доказової інформації інколи стає неможливим або суттєво ускладненим, що обумовлює необхідність адаптації організаційно-процесуальних підходів до проведення досудового розслідування.

Водночас зміст і форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального процесу, закріпленим у КПК України, з урахуванням особливостей, передбачених розділом IX-1 КПК України, який регламентує особливий режим досудового розслідування та судового розгляду під час воєнного стану [92].

У цьому контексті важливе значення мають роз'яснення судової практики. Так, в інформаційному листі Верховного Суду від 3 березня 2022 року № 1/0/2-22 зазначено, що у випадку неможливості отримання витягу з ЄРДР інформація про реєстрацію кримінального правопорушення та початок досудового розслідування може бути підтверджена мотивованою постановою органу досудового розслідування. Така постанова повинна містити всі відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України, і визнається належним підтвердженням початку досудового розслідування, що може бути використано як правову

підставу для розгляду клопотань органу досудового розслідування. Зазначене правило поширюється на всі категорії кримінальних правопорушень без винятку [94].

Разом з тим, неможливість внесення відомостей до ЄРДР в умовах воєнного стану може суттєво ускладнювати діяльність органів досудового розслідування, що зумовлено низкою об'єктивних факторів, серед яких технічні несправності, перебої з електропостачанням або телекомунікаційним зв'язком, руйнування інфраструктури, а також фізична недоступність необхідних інформаційних ресурсів. У подібних умовах особливого значення набуває розроблення та впровадження альтернативних механізмів фіксації, накопичення та обробки інформації про кримінальні правопорушення, що забезпечує безперервність функціонування органів досудового розслідування та гарантує належний рівень захисту прав і законних інтересів громадян навіть у надзвичайних умовах воєнного часу [182, с. 139]

Порядок початку та здійснення досудового розслідування визначається нормами кримінального процесуального законодавства України. Як зазначає О. Оніщук, оперативно-розшукова та слідча діяльність здійснюються у межах єдиного процесу кримінального провадження, а відповідні процесуальні дії (оперативно-розшукові, слідчі) можуть проводитися лише після початку кримінального провадження [120, с 148]. Водночас, на думку Л. М. Лобойка, чинний КПК України допускає можливість здійснення окремих процесуальних дій ще до внесення відомостей до ЄРДР. Зокрема, крім огляду місця події, положення ст. 207 та 208 КПК України передбачають можливість законного затримання особи, яка вчиняє або намагається вчинити кримінальне правопорушення, а також її затримання безпосередньо після вчинення такого діяння. У таких випадках дізнавач, слідчий, прокурор або інша уповноважена особа має право здійснити обшук затриманої особи з дотриманням вимог, передбачених ст. 223 та ст. 236 КПК України. Як правило, проведення зазначених дій передує внесенню відомостей до ЄРДР щодо кримінального правопорушення, у зв'язку з яким особу було затримано [101, с. 137].

Відповідно до положень ст. 207 КПК України законне затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, може бути здійснене навіть особою, яка не є уповноваженою службовою особою, однак виключно у випадках, коли таке затримання відбувається під час вчинення кримінального правопорушення, безпосередньо після його вчинення або під час переслідування підозрюваної особи. Водночас інші процесуальні дії, зокрема затримання уповноваженою службовою особою, проведення обшуку, залучення понятих та інші слідчі (розшукові) дії, як правило, здійснюються після внесення відповідних відомостей до ЄРДР та офіційного початку досудового розслідування. Окрім того, передбачено можливість тимчасового вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом, у випадку затримання особи відповідно до ст. 208 КПК України з метою припинення кримінального правопорушення або запобігання його повторному вчиненню, що узгоджується з положеннями ст. 148 КПК України [92].

Загалом, відповідно до вимог КПК України, досудове розслідування не може бути розпочате без внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Виняток становить лише огляд місця події у невідкладних випадках, коли зволікання з його проведенням може призвести до втрати доказової інформації або істотної зміни обстановки події. При цьому таке положення є винятком із загального правила і застосовується виключно за наявності об’єктивної необхідності.

Джерелами інформації про підготовку або вчинення протиправних діянь у сфері обігу вогнепальної зброї та бойових припасів, за дослідженням Б. І. Бараненка, можуть виступати різноманітні відомості, що надходять до правоохоронних органів із різних каналів та потребують належної процесуальної перевірки. До таких джерел вчений відносить, зокрема:

1. заяви про вчинене кримінальне правопорушення, подані:

– потерпілою особою (власником зброї) або її родичами;

– будь-якою особою, якій стали відомі факти, що можуть свідчити про наявність ознак викрадення, носіння, зберігання, придбання, передачі, збуту,

виготовлення, переробки, ремонту чи інших протиправних дій із вогнепальною зброєю та боєприпасами;

– представниками державних або приватних підприємств, установ і організацій щодо виявлення ознак нестачі, розкрадання (викрадення), привласнення зброї та боєприпасів, що перебувають у їхньому віданні, або щодо нападів на працівників із метою заволодіння предметами озброєння. Про наявність таких обставин можуть свідчити, зокрема, встановлення нестачі чи надлишку зброї та боєприпасів під час проведення ревізій і перевірок, відпуск або вивезення предметів озброєння без належного документального оформлення тощо;

2. повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, які можуть надходити:

– від будь-яких осіб щодо факту виявлення предметів зброї або боєприпасів;

– у формі публікацій у друкованих засобах масової інформації чи повідомлень, поширених іншими медіа;

– від працівників медичних установ про надання медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок застосування вогнепальної зброї чи боєприпасів або внаслідок необережного поводження з ними;

3. безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення слідчим, прокурором або іншою уповноваженою службовою особою органів поліції під час:

– проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, не пов’язаних із незаконним обігом зброї та боєприпасів, коли відповідні факти фіксуються у протоколах огляду місця події, транспортних засобів, обшуку, слідчого експерименту, допиту підозрюваного чи свідків. У таких випадках можуть бути встановлені факти незаконного придбання, передачі, збуту, зберігання, перевезення чи носіння зброї та боєприпасів, їх використання під час вчинення інших кримінальних правопорушень (вбивства, розбою, хуліганства,

спричинення тілесних ушкоджень тощо), а також факти заволодіння майном, серед якого перебували предмети озброєння;

– затримання осіб за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, у яких при собі виявлено зброю чи боєприпаси;

4. матеріали, отримані за результатами проведення оперативно-розшукових заходів, у тому числі спрямованих на перевірку оперативної інформації щодо фактів незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів або їх протиправного використання;

5. матеріали спеціальних оперативно-профілактичних заходів, зокрема таких комплексних операцій, як «Зброя та вибухівка»;

6. матеріали, що містять ознаки кримінальних правопорушень у сфері обігу зброї та боєприпасів, отримані від інших правоохоронних органів;

7. матеріали, що надходять до підрозділів Національної поліції України від правоохоронних органів іноземних держав, у межах міжнародного співробітництва у сфері протидії незаконному обігу зброї [149, с. 462–485].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, пов’язаних із незаконним поводженням зі зброєю та бойовими припасами, дозволило вченим-криміналістам з’ясувати, що підставами для початку досудового розслідування найчастіше виступають різні види інформації, отримані як від громадян, так і від уповноважених органів. Зокрема, встановлено, що: 1) заяви громадян можуть стосуватися фактів виявлення безхазяйної зброї або боєприпасів (4%), повідомлень про незаконне поводження певною особою з об’єктами озброєння, у тому числі про їх використання чи застосування (15,2%), зізнання у вчиненні збройних кримінальних правопорушень (2,4%), а також добровільної видачі зброї або боєприпасів (12,8%); 2) повідомлення від підприємств, установ, організацій, представників органів влади або посадових осіб, зокрема медичних закладів, становлять 7,2%, тоді як повідомлення від громадськості чи окремих громадян, які затримали правопорушника на місці вчинення кримінального правопорушення, – 3,2%, а інформація від невстановлених осіб, наприклад у вигляді анонімних повідомлень на лінію «102», – 1,6%; 3) водночас найбільш

поширеним приводом для початку досудового розслідування є самостійне виявлення уповноваженими особами обставин, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, з різних джерел – під час проведення поліцейських заходів, досудового розслідування, на підставі матеріалів оперативних підрозділів, контролюючих органів, повідомлень засобів масової інформації, інтернет-ресурсів або під час моніторингу відповідної інформації, що становить 53,6% випадків [124, с. 104; 30, с. 95].

Таким чином, різноманітність джерел інформації про незаконний обіг зброї та боєприпасів обумовлює необхідність оперативного реагування правоохоронних органів на будь-які повідомлення про такі факти, їх належної процесуальної реєстрації та перевірки з метою своєчасного виявлення, документування і припинення відповідних кримінальних правопорушень.

У ході проведеного нами дослідження встановлено, що підставами для початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами виступають:

1) заяви та повідомлення громадян, а також уповноважених суб'єктів (41%);

2) результати оперативно-розшукової діяльності (28%);

3) повідомлення негласного апарату та викривачів (16%);

4) встановлення факту незаконного заволодіння зазначеними предметами під час розслідування інших кримінальних правопорушень, учинених із використанням зброї, бойових припасів або вибухових речовин (15%).

Такий розподіл джерел первинної інформації свідчить про важливу роль як безпосередніх звернень громадян, так і результатів оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів у виявленні фактів незаконного обігу зброї, що зумовлює необхідність комплексного використання як процесуальних, так і оперативно-розшукових можливостей для своєчасного реагування на відповідні повідомлення.

Після внесення відомостей до ЄРДР слідчий організовує взаємодію з іншими підрозділами та службовими особами, які залучаються до проведення досудового розслідування. Саме слідчий займає центральне місце у процесі організації та здійснення досудового розслідування, виконуючи як процесуальні, так і координуючі функції. Законодавство покладає на нього відповідальність за законність, своєчасність і повноту проведення всіх процесуальних дій. Слідчий має право самостійно проводити слідчі (розшукові) дії, а також доручати їх виконання оперативним підрозділам. Водночас оперативні підрозділи можуть здійснювати відповідні дії виключно на підставі письмового доручення слідчого та в межах конкретного кримінального провадження.

Постановка завдань на початковому етапі досудового розслідування спрямована на досягнення ключової мети кримінального провадження – встановлення основних обставин події кримінального правопорушення, передбаченого ст. 262 КК України, а також ідентифікацію особи, причетної до його вчинення. Реалізація зазначеної мети забезпечує формування належної доказової бази, визначення оптимального напряму розслідування та своєчасне викриття правопорушника. У зв’язку з цим завдання початкового етапу досудового розслідування доцільно класифікувати на дві взаємопов’язані групи.

До першої групи належать завдання організаційно-управлінського характеру, які створюють необхідні передумови для постановки та ефективного вирішення завдань другої групи. До них, зокрема, належать: а) з’ясування та оцінка слідчої ситуації, що склалася на момент внесення відомостей до ЄРДР щодо кримінального правопорушення; б) визначення можливих джерел інформації про обставини події, що розслідується, їх характеру, змісту та місцезнаходження; в) визначення форм і напрямів взаємодії з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; г) визначення основного напряму розслідування та розроблення плану проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і організаційних заходів.

Другу групу становлять завдання розшукового і тактичного характеру, які безпосередньо спрямовані на встановлення фактичних обставин кримінального

правопорушення. До таких завдань належать: а) отримання відомостей про спосіб, обстановку та інші обставини події кримінального правопорушення, що дозволяє сформувати уявлення про його характер і механізм вчинення; б) збирання та аналіз інформації про мотиви і цілі правопорушника, а також висуненню обґрунтованих версій щодо кола осіб, причетних до кримінального правопорушення; в) отримання та аналіз даних про особу правопорушника і можливих співучасників, що дає змогу сформувати обґрунтовані версії щодо їх особи, місця проживання, способу життя та інших характеристик, необхідних для подальшого встановлення і затримання [122;149, с. 467–468].

Планування розслідування є невід'ємним елементом організації досудового розслідування та здійснюється на всіх його етапах. Водночас на початковому етапі розслідування воно має переважно інформаційно-пошуковий характер, оскільки спрямоване на оперативне отримання первинної доказової інформації, формування слідчих версій та визначення оптимальних напрямів подальшої процесуальної діяльності. Особливістю планування на цьому етапі є необхідність передбачення різних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, експертними установами та іншими суб'єктами, діяльність яких може сприяти ефективному розкриттю кримінального правопорушення. У межах такого планування передбачається організація дій, спрямованих на:

1. пошук, збирання та процесуальну фіксацію джерел інформації щодо обставин кримінального правопорушення;
2. реалізацію матеріалів оперативно-розшукової діяльності, якщо такі наявні;
3. запобігання кримінальним правопорушенням досліджуваної категорії;
4. встановлення особи підозрюваного та доказування його причетності до кримінального правопорушення або, навпаки, його непричетності;
5. розшук викраденого майна, зокрема предметів озброєння;
6. забезпечення відшкодування завданої матеріальної шкоди тощо.

З цією метою у визначеній логічній послідовності планується проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, а також застосування

відповідних тактичних комбінацій і оперативно-тактичних операцій, спрямованих на виявлення та розслідування кримінального правопорушення [75, с. 203].

За своїм змістом плани можуть охоплювати як увесь процес розслідування кримінального провадження, так і окремі його епізоди або проведення конкретних слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій. Усі вони спрямовані на досягнення певної мети, зокрема: розслідування кримінального правопорушення в цілому; встановлення обставин окремого епізоду складного, багатоепізодного кримінального правопорушення; отримання доказової інформації під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій тощо [77, с. 318–319]. Втрата доказової інформації може негативно вплинути на результати досудового розслідування, тому проведення слідчих (розшукових) дій повинно здійснюватися у такому порядку, який забезпечує своєчасне виявлення, фіксацію та дослідження доказів. Саме з цією метою здійснюється планування як розслідування кримінального провадження в цілому, так і окремих його епізодів чи процесуальних дій.

У практичній діяльності прийнято розрізняти планування розслідування у кримінальному провадженні та планування окремих слідчих (розшукових) дій. У першому випадку визначаються загальні напрями, методи та засоби вирішення слідчих завдань у межах усього кримінального провадження. Натомість планування окремих слідчих (розшукових) дій спрямоване на визначення оптимальних способів і засобів ефективного вирішення конкретних проміжних завдань, наприклад під час проведення обшуку, допиту або слідчого експерименту. На нашу думку, загальний план розслідування кримінального провадження доцільно конкретизувати шляхом розроблення планів проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Такий план є більш деталізованим, охоплює відносно короткий часовий період та фактично становить складову загального плану розслідування у конкретному кримінальному провадженні.

Планування окремих слідчих (розшукових) дій є безперервним творчим процесом інтелектуальної діяльності слідчого, який розпочинається з підготовки

до проведення відповідної процесуальної дії та завершується фіксацією й оцінкою отриманих результатів. Найчастіше плануються складні слідчі (розшукові) дії, зокрема слідчий експеримент або перевірка показань на місці. Завдяки плануванню таких дій визначаються необхідні сили та техніко-криміналістичні засоби, що застосовуються під час їх проведення, забезпечується раціональний розподіл обов'язків між учасниками процесуальної дії, оптимізується використання часу та визначається орієнтовна тривалість її проведення [68, с. 335].

Під час планування розслідування необхідно враховувати оптимальну послідовність проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема:

1. у першу чергу повинні плануватися невідкладні слідчі (розшукові) дії, зволікання з проведенням яких може призвести до втрати можливості отримання доказів унаслідок пошкодження або знищення слідів кримінального правопорушення;

2. на ранніх етапах розслідування доцільно проводити дії, які потребують значних витрат часу, наприклад проведення експертиз або проведення ревізій;

3. якнайшвидше слід здійснювати дії, результати яких мають значення для перевірки декількох висунутих версій;

4. із можливих слідчих (розшукових) дій насамперед проводяться ті, що здатні забезпечити отримання найбільш достовірних доказів. Наприклад, черговість допиту підозрюваних-співучасників доцільно визначати з урахуванням імовірності отримання від когось із них правдивих і повних показань, які у подальшому можуть бути використані під час допиту інших осіб [77, с. 320].

З урахуванням зазначеного на початковому етапі розслідування першочергово проводяться такі слідчі (розшукові) дії, як огляд місця події, допит свідків та потерпілих, проведення обшуків, проведнння судових експертиз, тимчасовий доступ до речей і документів.

Суттєвий вплив на організацію планування досудового розслідування має створення слідчо-оперативної групи. У таких випадках, як правило,

розробляються та підписуються два плани. Перший – загальний план розслідування. Другий – індивідуальний план розслідування.

У загальному плані відображаються: а) основні напрями розслідування, визначені в результаті аналізу первинних матеріалів; б) розподіл функцій і ділянок роботи між членами СОГ; в) способи координації діяльності між членами групи; г) строки виконання поставлених завдань на окремих етапах розслідування.

У результаті узагальнення наукових підходів і аналізу матеріалів кримінальних проваджень визначено типовий алгоритм дій слідчого на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами (планування розслідування). Зазначений алгоритм передбачає проведення комплексу першочергових слідчих (розшукових) дій та організаційно-процесуальних заходів, спрямованих на своєчасне встановлення обставин кримінального правопорушення, виявлення та фіксацію доказової інформації, а також ідентифікацію осіб, причетних до протиправної діяльності. До таких дій, зокрема, належать:

1. проведення огляду місця події;

2. виявлення та вилучення предметів злочинного посягання або надання доручень оперативним підрозділам щодо їх встановлення;

3. проведення відповідних судових експертиз;

4. допит свідків та інших осіб, обізнаних з обставинами події;

5. проведення обшуків за місцем проживання або можливого зберігання зброї, вибухових речовин чи боєприпасів;

6. повідомлення особі про підозру, допит підозрюваного;

7. проведення слідчого експерименту та здійснення інших процесуальних дій, спрямованих на повне, всебічне й неупереджене встановлення всіх обставин кримінального правопорушення.

Системний аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що з урахуванням специфіки досліджуваної категорії кримінальних правопорушень

початковий етап їх розслідування реалізується за кількома взаємопов'язаними напрямами. Першим із них є проведення невідкладного огляду місця події та прилеглої території з метою виявлення й вилучення об'єктів озброєння, бойових припасів, вибухових речовин та інших слідів кримінального правопорушення. У межах зазначеного напряму також здійснюється встановлення очевидців і свідків події, виявлення додаткових джерел інформації про незаконне заволодіння предметами та особу правопорушника. Зазначені заходи спрямовані на перевірку первинних слідчих версій щодо факту злочинної діяльності, предмета посягання (у тому числі наслідків його використання або застосування), способу, часу та місця вчинення кримінального правопорушення, а також щодо особи підозрюваного (його віку, статі, фізичних характеристик, рівня освіти, спеціальних навичок, особистісних якостей, мотивів і мети вчинення злочину тощо), у тому числі встановлення можливих свідків та очевидців кримінального правопорушення.

Другим напрямом є проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду та обшуку, а також оперативно-розшукових заходів за місцем проживання, роботи чи іншого можливого перебування підозрюваного з метою перевірки версій про незаконне зберігання об'єктів озброєння, встановлення особистісних характеристик підозрюваного, зокрема наявності соціальних або злочинних зв'язків та їхнього характеру, а також можливих похідних наслідків заволодіння зброєю, вибуховими речовинами, боєприпасами, таких як їх продаж, використання у злочинних цілях.

Третім напрямом виступає обов'язкове та невідкладне проведення експертних досліджень виявлених і вилучених предметів, зовні схожих на об'єкти озброєння, з метою встановлення їх технічних характеристик, функціонального призначення, походження та віднесення до категорії вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. Результати таких експертних досліджень мають вирішальне значення для правильної правової кваліфікації діяння та формування доказової бази у кримінальному провадженні.

Четвертим напрямом є проведення оперативно-розшукових заходів за «гарячими слідами», спрямованих на встановлення місцезнаходження та затримання підозрюваного, перевірку даних про його особу, а також відпрацювання версій щодо можливих місць його перебування.

П’ятим напрямом виступає проведення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення ознак незаконного поводження з об’єктами озброєння, перевірку оперативно-розшукових версій щодо підготовки або вчинення кримінального правопорушення, а також встановлення осіб, які можуть бути причетними до такої діяльності. За результатами проведених заходів матеріали, у яких зафіксовано відомості про протиправні дії окремих осіб або груп осіб, невідкладно направляються до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування у порядку, передбаченому КПК України 124, с. 76.

Шостим напрямом є проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на викриття та припинення злочинної діяльності, фіксацію обставин кримінального правопорушення, встановлення кола причетних осіб, а також перевірку слідчих і оперативно-розшукових версій щодо потенційних підозрюваних та інших обставин незаконного заволодіння [30, с. 101–102].

Таким чином, на початковому етапі розслідування основні зусилля правоохоронних органів спрямовуються на виявлення та належне процесуальне закріплення слідів заволодіння зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, встановлення особи правопорушника та інших осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, отримання показань очевидців і свідків щодо відомих їм обставин події, а також проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання та закріплення доказової інформації. Важливим елементом цієї діяльності є також своєчасне проведення відповідних судових експертиз, результати яких мають істотне значення для підтвердження факту незаконного поводження з об’єктами озброєння та встановлення їх криміналістичних характеристик.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 84 КПК України, доказами у кримінальному провадженні визнаються фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких уповноважені суб'єкти встановлюють наявність або відсутність обставин, що мають значення для кримінального провадження [92]. У цьому контексті доказ виступає не лише інформаційною основою процесу доказування, а й процесуально допустимим засобом пізнання події кримінального правопорушення, його наслідків, механізму вчинення та причетних до нього осіб.

У кримінальному процесі предмет доказування охоплює сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню для прийняття законного, обґрунтованого та справедливого процесуального рішення. Йдеться про реальні факти та події об'єктивної дійсності, на пізнання яких спрямована діяльність суб'єктів доказування. Саме їх встановлення становить змістовну основу правильного вирішення кримінального провадження [102, с. 111]. У зв'язку з цим слушною є позиція М. Є. Шумила, який наголошує, що для формування доказів у кримінальному провадженні необхідна цілеспрямована діяльність, здійснювана в межах кримінального процесуальної форми. Самі по собі фактичні протиправні діяння не є доказами, оскільки вони лише існують у реальній дійсності; доказового значення вони набувають лише внаслідок належної процесуальної діяльності, яка дає змогу уповноваженим суб'єктам у встановленому законом порядку пізнати обставини, що мають значення для кримінального провадження [212, с. 43].

Збирання доказів у кримінальному провадженні є складним, багатоаспектним і процесуально врегульованим видом діяльності, що передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на пошук, виявлення, сприйняття, дослідження, фіксацію та забезпечення доказової інформації. Такі заходи включають: пошукові дії, за допомогою яких виявляється інформація, пов'язана з кримінальним правопорушенням; пізнавальні заходи, що забезпечують осмислення змісту та значення встановлених фактів; заходи, спрямовані на процесуальне закріплення доказової інформації у відповідних

актах; а також правозабезпечувальні заходи, які гарантують законність отримання, використання та перевірки доказів. Таким чином, збирання доказів не зводиться до механічного накопичення інформації, а є складним процесом формування доказової бази, що потребує системності, послідовності та суворого дотримання кримінальної процесуальної форми [93, с. 432].

У теорії кримінального процесу обґрунтовано висловлюється позиція, відповідно до якої доказування має поетапний характер. Зокрема, В. Г. Гончаренко пропонує розглядати його початкову стадію як «формування доказів». У межах цієї стадії виокремлюються три взаємопов'язані елементи: 1) збирання доказів, яке здійснюється як під час досудового розслідування сторонами кримінального провадження у способи, передбачені чч. 2–4 ст. 93 КПК України; 2) перевірка доказів, що передбачає встановлення їх достовірності, належності, допустимості та взаємозв'язку; 3) оцінка доказів, у процесі якої з'ясовується їх доказове значення, переконливість і достатність для прийняття процесуального рішення [38, с. 24–25].

Разом із тим традиційна концепція кримінального процесуального доказування має й своїх прихильників, які критично ставляться до використання терміна «формування доказів». Так, В. В. Вапнярчук звертає увагу на те, що застосування такої категорії може ускладнити визначення моменту і способу, з якого зібрана інформація набуває властивостей доказу та може бути використана для обґрунтування процесуальних рішень. Це, на його думку, потенційно здатне породжувати сумніви щодо належності та достатності доказової основи відповідних рішень [23, с. 24–25]. Окремі вітчизняні вчені також заперечують доцільність використання як терміна «збирання доказів», так і поняття «формування доказів» для позначення початкового етапу кримінального процесуального доказування [100, с. 41–43]. Проте, незважаючи на наявність дискусійних підходів, слід наголосити, що єдиним засобом доказування у кримінальному процесі є саме докази як фактичні дані, отримані із передбачених законом джерел та у визначений законом спосіб, на підставі яких

встановлюються обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження [178].

У цьому аспекті обґрунтованою видається позиція С. М. Стахівського та Ю. М. Грошевого, які зазначали, що слідчі та інші процесуальні дії не можуть розглядатися як засоби доказування, оскільки вони спрямовані не на заміну доказів, а на їх отримання, перевірку та процесуальне закріплення [41, с. 147]. Подібної точки зору дотримується і Л. Д. Удалова, яка підкреслює необхідність чіткого розмежування засобів доказування та способів їх одержання. На її думку, слідча дія не є засобом оцінки доказів, тоді як самі докази виступають єдиними належними засобами доказування у кримінальному процесі [192, с. 155].

У контексті дослідження особливостей початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами зазначені теоретичні положення набувають особливої практичної значущості. Початковий етап розслідування у такій категорії кримінальних проваджень є визначальним для подальшого руху всього кримінального провадження, оскільки саме на цьому етапі здійснюється встановлення вихідних обставин події, виявлення, фіксація та закріплення слідів кримінального правопорушення, вилучення предметів злочинного посягання, а також ідентифікація особи, причетної до його вчинення. Саме тому ефективність початкового етапу істотно впливає як на подальший перебіг досудового розслідування, так і на перспективу судового розгляду.

У зв’язку з цим слушною є позиція А. Ф. Волобуєва та М. А. Погорецького, які наголошують, що коло обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, є ширшим за типовий предмет доказування, оскільки охоплює не лише передбачені законом факти, що мають бути доведені, а й інші відомості, а також інформаційні джерела, які випливають із кримінально-правової та криміналістичної характеристики конкретного кримінального правопорушення [130 ;35]. Такий підхід має особливе значення саме для методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, де важливими є не

лише обставини, що входять до законодавчо визначеного предмета доказування, а й криміналістично значуща інформація щодо походження предметів посягання, способу заволодіння ними, каналів переміщення, можливих співучасників, механізму приховування слідів та інших обставин, які мають орієнтуюче, тактичне й організаційне значення.

Показовою у цьому контексті є й позиція С. С. Чернявського, який зазначає, що належно сформульована криміналістична характеристика кримінального правопорушення повинна органічно включати обставини, що підлягають встановленню. Це означає, що такі обставини фактично становлять її невід'ємний структурний елемент, а тому не потребують штучного відокремлення або дублювання в системі окремої криміналістичної методики [195]. Саме тому у криміналістичних методиках важливого значення набуває розроблення системи обставин, які необхідно встановити для ефективного розслідування певного виду кримінальних правопорушень. Такі обставини можуть бути систематизовані за різними критеріями, зокрема за елементами складу кримінального правопорушення, елементами предмета доказування або за структурними компонентами криміналістичної характеристики. Це дозволяє слідчому зосередити увагу на ключових аспектах події, раціонально організувати процес доказування, своєчасно висунути та перевірити слідчі версії, а також забезпечити повноту, всебічність і неупередженість досудового розслідування [77].

Кримінальним процесуальним законодавством (ст. 91 КПК України) закріплено перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення протиправного діяння; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи

пом’якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання та інші [92].

У криміналістиці, обставини, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним поводженням зі зброєю та бойовими припасами, детально досліджені А. О. Волобоєвим. Вчений запропонував систематизувати такі обставини у вигляді взаємопов’язаних груп, розглядаючи їх у комплексі як цілісну систему криміналістично значущої інформації, необхідної для повного, всебічного та об’єктивного дослідження обставин кримінального правопорушення [31, с. 115], зокрема: Зокрема, виокремлюються такі групи обставин: 1. Обставини, що характеризують подію кримінального правопорушення – факт вчинення діяння, час, місце, спосіб його вчинення, предмет посягання (вогнепальна зброя, бойові припаси тощо), а також сліди кримінального правопорушення, зафіксовані у показаннях, речових доказах, документах та висновках експертів; 2. Інші обставини кримінального правопорушення – причинно-наслідковий зв’язок між діями підозрюваного та наслідками, а також дані про свідків і потерпілих; 3. Обставини, що характеризують особу підозрюваного – анкетні дані, місце проживання та роботи, соціальний статус, рівень знань і навичок поводження зі зброєю, наявність судимостей, стан здоров’я, майновий стан, наявність дозволів на зброю, особисті зв’язки, а також відомості про мотив, мету та можливу співучасть у вчиненні кримінального правопорушення (з урахуванням особливостей, передбачених ст. 485 КПК України у разі вчинення діяння неповнолітнім); 4. Обставини, що можуть бути підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 5. Додаткові обставини, що мають значення для кримінального провадження, зокрема обставини, які обтяжують або пом’якшують покарання (ст. ст. 66, 67 КК України), підстави для закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК України), а також питання процесуальних витрат.

На думку Є. В. Пряхіна, під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, першочергову увагу слід приділяти встановленню обставин, що характеризують характер кримінально караного діяння (виготовлення, придбання, носіння, зберігання, збут або розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин), час, місце та інші умови його вчинення, разовість або систематичність протиправної діяльності, кількість і вид предметів озброєння, можливість добровільної здачі таких предметів, а також особу правопорушника, його мотиви, наявність співучасників, характер заподіяної шкоди та причини й умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [108, с. 261–262].

Подібної позиції дотримуються Б. І. Бараненко та В. С. Бондар, які до обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї, відносять дані про подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші умови його вчинення), предмет кримінально-протиправного посягання, спосіб вчинення протиправного діяння, факт співучасті, а також можливе застосування або погрозу застосування насильства [149, с. 489–494].

На підставі узагальнення судово-слідчої практики К. О. Чаплинський пропонує систематизувати такі обставини за елементами складу кримінального правопорушення: за суб’єктом (особа правопорушника, роль і ступінь вини кожного із співучасників), за суб’єктивною стороною (наявність попередньої змови, мотив і мета кримінального правопорушення), за об’єктом (види, кількість та ознаки предметів озброєння) і за об’єктивною стороною (час, місце, спосіб учинення кримінального правопорушення, підготовчі та приховувальні дії, а також причини й умови, що сприяли його вчиненню) [201, с. 210].

В. М. Шевчук також наголошує на необхідності встановлення під час розслідування незаконного обігу зброї характеру протиправних дій, їх кількості та способу вчинення, виду і кількості зброї чи боєприпасів, особи правопорушника та його співучасників, мотивів і наслідків кримінального правопорушення, а також причин і умов, що сприяли його вчиненню [206, с. 259].

Крім того, у випадках розкрадання вогнепальної зброї та боєприпасів необхідно з'ясувати час і місце вчинення кримінального правопорушення, кількість причетних осіб, спосіб та мету протиправних дій, належність викрадених предметів, роль кожного співучасника, можливість вчинення аналогічних діянь у минулому, а також обставини, що сприяли їх вчиненню.

Узагальнення положень кримінального процесуального законодавства, наукових підходів і практики розслідування дає підстави для систематизації обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, на дві взаємопов'язані групи: основні (загальнопроцесуальні) та спеціальні (видові, криміналістичні).

До основних (загальнопроцесуальних) обставин належать ті, що визначені кримінальним процесуальним законодавством, передусім ст. 91 КПК України, і підлягають встановленню у будь-якому кримінальному провадженні незалежно від виду кримінального правопорушення. Такі обставини характеризують подію кримінального правопорушення та забезпечують можливість правильної правової кваліфікації діяння. Зокрема, до них належать:

– факт вчинення кримінального правопорушення, а також час, місце, спосіб і обстановка його вчинення;

– форма вини, мотив і мета протиправного діяння;

– особа правопорушника, її індивідуально-психологічні та соціальні характеристики;

– наявність потерпілих, характер і розмір завданої шкоди;

– наявність співучасників, характер їхньої ролі та ступінь участі у вчиненні кримінального правопорушення;

– інші обставини, що мають значення для правильної правової оцінки діяння, визначення ступеня суспільної небезпечності та прийняття обґрунтованих процесуальних рішень.

Разом з тим, у кримінальних провадженнях цієї категорії особливе значення мають спеціальні (видові) обставини, безпосередньо пов'язані зі

специфікою незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Їх встановлення зумовлено особливостями предмета посягання, підвищеним рівнем суспільної небезпечності таких діянь та специфікою механізму їх вчинення. До цієї групи обставин доцільно віднести:

– вид, кількість та технічні характеристики предметів озброєння (вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв), їх придатність до використання за призначенням;

– походження відповідних предметів, зокрема джерело їх надходження, законність первісного набуття, умови зберігання та обігу;

– спосіб незаконного заволодіння або іншого протиправного поводження із зазначеними предметами (викрадення, привласнення, придбання, носіння, зберігання, збут тощо);

– наявність або відсутність дозвільних документів на придбання, зберігання чи використання зброї та боєприпасів;

– канали переміщення, транспортування або збуту таких предметів, можливі шляхи їх незаконного обігу;

– можливість добровільної здачі зброї, боєприпасів або вибухових речовин органам влади, що може бути підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності відповідно до законодавства;

– спеціальний статус особи правопорушника, зокрема її належність до військових формувань, правоохоронних органів, приватних охоронних структур чи інших суб’єктів, діяльність яких пов’язана з використанням або зберіганням об’єктів озброєння;

– обставини втрати, неналежного зберігання або незаконного вилучення зброї з державних чи відомчих складів, військових частин або інших спеціалізованих місць її зберігання.

Таким чином, запропонований поділ обставин на загальнопроцесуальні та спеціальні дозволяє забезпечує повноту встановлення фактичних даних,

необхідних для ефективного розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами.

2.2. Типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування

Ситуаційний підхід у криміналістиці розглядається як один із найбільш перспективних і методологічно обґрунтованих напрямів розслідування кримінальних правопорушень. Його значення полягає у можливості систематизації та оптимізації криміналістичних рекомендацій щодо вибору методів, прийомів і засобів виявлення та розслідування окремих видів кримінальних правопорушень залежно від конкретних умов слідчої діяльності. Застосування ситуаційного підходу, наголошує Л. П. Ковтуненко, зумовлена передусім складністю об’єктів криміналістичного пізнання, багатофакторністю їх розвитку та функціонування, а також необхідністю врахування широкого кола зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на процес розслідування. У цьому контексті основне значення ситуаційного підходу полягає у прагненні теоретично обґрунтувати, емпірично перевірити та практично рекомендувати оптимальні рішення для кожної з типових слідчих ситуацій, які виникають у процесі розслідування певних видів кримінальних правопорушень [64, с. 105].

На думку В. В. Тіщенка, застосування ситуаційного підходу у криміналістиці дозволяє суттєво підвищити ефективність діяльності органів досудового розслідування, оскільки сприяє оптимізації використання криміналістичних методів і засобів збирання доказів, визначенню пріоритетних напрямів розслідування та формуванню алгоритмів дій слідчого у типових умовах розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Завдяки цьому підходу створюються науково обґрунтовані моделі поведінки слідчого, які дозволяють оперативно реагувати на зміну обставин кримінального провадження та ефективно організовувати процес розслідування. Саме тому ситуаційний підхід розглядається як один із найбільш актуальних напрямів

розвитку сучасної криміналістики та вдосконалення її методичного інструментарію [188, с. 153].

Варто звернути увагу, що криміналістичні об’єкти пізнання характеризуються динамічністю, багатогранністю та залежністю від різноманітних соціальних, організаційних, психологічних і технічних факторів, що вимагає комплексного та системного підходу до їх дослідження, що забезпечує можливість адекватного відображення реальних процесів, пов’язаних із вчиненням і розслідуванням кримінальних правопорушень. У цьому аспекті А. Ф. Волобуєв обґрунтовано зазначає, що механізм кримінального правопорушення безпосередньо пов’язаний із поняттям слідчої ситуації, яка відіграє важливу роль у реалізації ситуаційного підходу до розслідування. Слідча ситуація розглядається як сукупність умов, у яких здійснюється розслідування на певному його етапі, включаючи інформаційні, процесуальні, психологічні, тактичні та матеріально-технічні компоненти. Поряд із конкретною слідчою ситуацією у криміналістиці виділяють і типову слідчу ситуацію, під якою розуміється сукупність найбільш характерних інформаційних даних (доказових і оперативно-розшукових відомостей), притаманних певному етапу розслідування кримінальних правопорушень відповідної категорії [210].

З огляду на вищевикладене, варто наголосити, що ситуаційний підхід виступає ефективним інструментом криміналістичного пізнання, який дозволяє адаптувати тактику та методику розслідування до конкретних умов кримінального провадження. Такий підхід забезпечує можливість не лише теоретичного обґрунтування та емпіричної перевірки криміналістичних рекомендацій, а й їх практичної реалізації у вигляді типових алгоритмів дій слідчого у різних слідчих ситуаціях. При цьому ситуаційний підхід інтегрується у всі структурні елементи криміналістики та виступає важливою методологічною основою формування криміналістичних знань. Як справедливо зазначає В. А. Журавель, саме ситуаційний підхід створює підґрунтя для розроблення ефективних стратегій і методів криміналістичної діяльності, що

спрямовані на підвищення результативності розслідування кримінальних правопорушень [48, с. 272].

Застосування зазначеного підходу має особливе значення для дослідження типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, оскільки специфіка таких кримінальних правопорушень зумовлює необхідність урахування різноманітних факторів, пов’язаних із механізмом їх вчинення, особливостями предмета посягання, характером вихідної інформації та умовами здійснення досудового розслідування. Саме тому аналіз типових слідчих ситуацій та відповідних слідчих версій є важливим елементом криміналістичної методики розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Уперше наукове визначення «слідчої ситуації» було запропоновано О. М. Колесніченком, який зазначав, що така – це певне становище у розслідуванні злочину, що характеризується наявністю відповідних доказів та іншої інформації і зумовлює постановку конкретних завдань щодо їх подальшого збирання, перевірки та оцінки [67, с. 24].

У подальшому зазначене поняття отримало розвиток у працях багатьох криміналістів. Так, слідча ситуація розглядається як складний комплекс фактичних даних, що встановлюються під час розслідування та оцінюються у взаємозв’язку з джерелами їх отримання. Саме поєднання цих даних дозволяє сформувати цілісне уявлення про обставини кримінального правопорушення і визначити оптимальні напрями подальшої слідчої діяльності. Зокрема, В. В. Тіщенко пропонує розглядати слідчу ситуацію саме у такому комплексному контексті, наголошуючи на необхідності врахування всіх факторів, що впливають на організацію і тактику розслідування [187].

На думку В. К. Лисиченка, слідча ситуація є криміналістичною категорією, сформованою на основі узагальнення слідчої практики. Вона відображає реальну обстановку, в якій здійснюється розслідування конкретного кримінального правопорушення, і виконує орієнтовно-методичну функцію, допомагаючи

визначити найбільш доцільні напрями слідчої діяльності [99]. Подібної позиції дотримується і Г. А. Матусовський, який визначає слідчу ситуацію як об'єктивно повторюване становище, що виникає у процесі розслідування та зумовлюється сукупністю фактичних даних, які визначають процес виявлення і збирання доказів. При цьому такі ситуації можуть включати різноманітні фактори, зокрема характер кримінального правопорушення, місце його вчинення, наявність свідків, матеріальних слідів та інших джерел доказової інформації [106, с. 26].

У свою чергу В. В. Лисенко розглядає слідчу ситуацію як комплекс фактичних даних, що відображають найбільш суттєві аспекти події кримінального правопорушення і формують уявлення про них на різних етапах розслідування [98. с. 94]. В. А. Журавель також підкреслює, що слідча ситуація є об'єктивною реальністю, яку слідчий повинен належним чином оцінити для ефективної організації своєї діяльності. Її відображення у свідомості слідчого виступає складовою пізнавального процесу, спрямованого на встановлення істини у кримінальному провадженні [50].

У науковій літературі наголошується, що поняття слідчої ситуації пов'язане з аналізом інформаційних чинників, які впливають на перебіг розслідування. Водночас особа, яка здійснює досудове розслідування, не завжди має можливість повною мірою оцінити всі обставини, що визначають характер та умови слідчої діяльності. Це ускладнює процес правильної оцінки слідчої ситуації та її типізації для окремих категорій кримінальних правопорушень. Саме тому важливим завданням криміналістичної науки є виокремлення типових слідчих ситуацій, які формуються на основі аналізу інформації про обставини кримінального правопорушення на різних етапах розслідування [145, с. 204–207].

Підсумовуючи наведені наукові підходи, слід зазначити, що у криміналістиці сформувалася відносно усталена концепція змісту поняття «слідча ситуація». Відповідно до неї така категорія поєднує як зовнішні характеристики – стан розслідування на певному його етапі, так і внутрішні характеристики – сукупність умов, у яких безпосередньо здійснюється процес

досудового розслідування. Саме тому слідча ситуація виступає важливим елементом організації розслідування, оскільки охоплює всі фактори, що можуть впливати на його перебіг і визначати особливості прийняття тактичних та процесуальних рішень.

З урахуванням викладеного вважаємо, що типову *слідчу ситуацію доцільно визначати як певне становище, що складається на момент початку досудового розслідування або у ході слідчої (розшукової) діяльності та характеризується сукупністю криміналістично значущих об'єктивних і суб'єктивних умов, інформаційних даних і взаємовідносин слідчого з іншими суб'єктами, а її правильна оцінка сприяє ефективному вирішенню завдань кримінального провадження та досягненню цілей досудового розслідування*. Впровадження ситуаційного підходу у методику розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами нами розглядається як один із важливих напрямів підвищення ефективності досудового розслідування. Його значення полягає не лише в оптимізації організаційних і тактичних аспектів слідчої діяльності, а й у можливості адаптації теоретичних положень криміналістики до реальних потреб практики. Використання цього підходу сприяє більш гнучкому та цілеспрямованому вирішенню завдань, що виникають у процесі розслідування, дозволяє враховувати специфіку конкретної кримінальної події та забезпечує підвищення результативності виявлення, розкриття й розслідування кримінальних правопорушень.

У різні періоди розвитку криміналістичної науки робилися спроби сформувати систему типових слідчих ситуацій, характерних для розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, зокрема й тих, що вчиняються у сфері службової діяльності [6, с. 12]. Водночас зазначені кримінальні правопорушення відзначаються значною різноманітністю способів їх вчинення та умов реалізації злочинного наміру, що обумовлює виникнення різних слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування. Такі ситуації визначаються не лише обсягом та змістом інформації, якою володіє слідчий на певний момент

кримінального провадження, а й рівнем обізнаності зацікавлених осіб про хід та результати досудового розслідування. Крім того, важливе значення має можливість використання слідчим фактора раптовості або несподіванки, що нерідко сприяє підвищенню ефективності слідчих (розшукових) дій та отриманню доказової інформації [19].

Варто також зазначити, що на різних етапах розслідування, з урахуванням конкретних обставин кримінального правопорушення, можуть формуватися різні слідчі ситуації, які характеризуються неоднаковим обсягом та змістом доказової інформації. Як слушно зауважує С. В. Веліканов, діяльність правоохоронних органів здійснюється у певних умовах часу, місця та соціального середовища, перебуваючи у взаємозв'язку з іншими процесами об'єктивної дійсності, а також з поведінкою осіб, які потрапляють у сферу кримінального судочинства [26]. У зв'язку з цим слідча ситуація завжди формується під впливом комплексу об'єктивних та суб'єктивних чинників, що безпосередньо впливають на організацію і тактику досудового розслідування.

Разом із тим більшість запропонованих у науковій літературі класифікацій слідчих ситуацій не знайшли належного практичного застосування. Це пояснюється тим, що вони нерідко мають надмірно загальний і абстрактний характер, не враховують специфіку окремих видів кримінальних правопорушень та особливості їх розслідування, а також не містять достатнього інформаційного наповнення, яке могло б бути безпосередньо використане у практичній діяльності слідчого. Тривалі наукові дискусії з цього питання іноді лише ускладнюють проблему, спричиняючи появу різних, інколи суперечливих підходів до розуміння сутності та класифікації слідчих ситуацій.

Формування конкретної слідчої ситуації значною мірою зумовлюється впливом низки суб'єктивних чинників. До них, зокрема, належать психологічний стан осіб, причетних до кримінального провадження; психологічний стан слідчого, рівень його професійних знань, умінь та практичного досвіду; здатність оперативно приймати і реалізовувати рішення у складних або екстремальних умовах; протидія встановленню істини з боку правопорушника, його зв'язків, а

інколи й потерпілих чи свідків; характер взаємовідносин між учасниками кримінального провадження; наслідки помилкових процесуальних або тактичних рішень; розголошення відомостей досудового розслідування; а також непередбачувані дії потерпілих чи інших осіб, не пов'язаних безпосередньо з подією кримінального правопорушення [63]. Сукупність і взаємодія зазначених факторів обумовлюють індивідуальний характер кожної слідчої ситуації на певний момент розслідування.

Водночас більшість учених дотримується позиції, що на формування слідчої ситуації впливає певна сукупність обставин, які відображають стан розслідування на конкретний момент часу. Зміст таких обставин у криміналістиці прийнято визначати як елементи або компоненти слідчої ситуації [82].

Розвиваючи ці положення, Г. А. Матусовський запропонував диференціювати різні види ситуацій, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями. Зокрема, він виділяє криміногенні ситуації, у межах яких формуються передумови вчинення кримінальних правопорушень; кримінальні ситуації, що виникають безпосередньо після їх вчинення; слідові ситуації, у яких проявляються матеріальні або ідеальні сліди кримінального правопорушення; пошукові ситуації, пов'язані з діяльністю оперативно-розшукових підрозділів щодо виявлення таких слідів; а також слідчі ситуації, що характеризують умови проведення початкових слідчих дій під час розслідування [106, с. 26].

У криміналістичній методиці особливе значення мають типові слідчі ситуації, які формуються на основі узагальнення практичного досвіду розслідування і відображають найбільш характерні інформаційні умови певного етапу кримінального провадження. Використання таких ситуацій дозволяє слідчому швидше орієнтуватися у наявних фактичних даних, визначати можливі напрями розслідування та обирати найбільш ефективні тактичні рішення. Разом з тим кожне кримінальне провадження має індивідуальний характер, що вимагає від слідчого творчого підходу та здатності адаптувати загальні криміналістичні рекомендації до конкретних умов розслідування. Саме поєднання типових і

конкретних слідчих ситуацій забезпечує комплексний та ефективний підхід до розслідування кримінальних правопорушень [156].

Як зазначає Л. П. Ковтуненко, правильна оцінка слідчої ситуації дозволяє слідчому зорієнтуватися у наявних фактичних даних, висунути обґрунтовані слідчі версії, визначити оптимальний комплекс слідчих та оперативно-розшукових заходів, а також встановити їх доцільну послідовність. Особливе значення ситуаційний підхід має у сфері криміналістичної тактики, оскільки прийняття тактичних рішень, вибір раціональної системи тактичних прийомів чи тактичних комбінацій безпосередньо залежить від конкретної слідчої ситуації, що складається під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій [63].

Виходячи з викладених теоретичних положень щодо сутності та значення слідчих ситуацій у криміналістичній методиці розслідування, доцільно підтримати позицію Д. Д. Зайця, відповідно до якої типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування можуть бути систематизовані за низкою критеріїв, що відображають різні аспекти їх формування та прояву. Зокрема, запропоновано класифікувати їх за такими підставами:

• за формою існування – об’єктивні (реальні) слідчі ситуації, які існують незалежно від їх оцінки слідчим, та суб’єктивні слідчі ситуації, що являють собою реальну ситуацію, усвідомлену, проаналізовану й оцінену слідчим та таку, що визначає вибір відповідних тактичних прийомів;

• за ступенем інформаційної визначеності – прості слідчі ситуації, у яких слідчий володіє достатнім обсягом інформації, необхідної для прийняття процесуальних і тактичних рішень, та складні ситуації, що характеризуються інформаційною невизначеністю або недостатністю доказових відомостей;

• за ступенем збігу цілей учасників кримінального провадження – конфліктні слідчі ситуації, у яких інтереси слідчого та інших учасників кримінального провадження не збігаються, а також безконфліктні ситуації, коли цілі сторін у цілому співпадають або не створюють протидії встановленню істини;

• за рівнем складності організаційних умов – організаційно упорядковані ситуації, коли слідчий чітко усвідомлює завдання розслідування, володіє необхідними ресурсами та має можливість планувати свою діяльність, і організаційно неупорядковані ситуації, що характеризуються труднощами у плануванні, координації діяльності та забезпеченні проведення процесуальних дій;

• за кількістю елементів, що формують слідчу ситуацію – комплексні ситуації, у яких необхідно одночасно враховувати матеріальну обстановку події, психологічні особливості учасників кримінального провадження, характер їх взаємовідносин та інші фактори, а також спрощені ситуації, коли визначальним виступає один домінуючий елемент [53].

У цьому контексті доцільно використовувати і поняття «ситуація слідчих (розшукових) дій», під яким слід розуміти певне становище, що складається у процесі підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій і характеризується сукупністю умов та обставин, які враховуються слідчим під час визначення кола організаційних заходів, дотримання процесуальних правил і вибору оптимальних тактичних прийомів, необхідних для досягнення завдань кримінального провадження на початковому та подальших етапах розслідування. Конкретна ситуація слідчої (розшукової) дії формується безпосередньо у процесі її проведення та оцінюється слідчим у ході пізнавальної діяльності. Вона завжди має індивідуальний характер і визначається сукупністю специфічних умов, що склалися на момент проведення процесуальної дії. Різноманітність зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на перебіг розслідування, формує кожну таку ситуацію як цілісну систему взаємопов’язаних умов, що потребують адекватної оцінки та відповідного тактичного реагування.

Загалом алгоритм дій слідчого при розслідуванні відповідних кримінальних правопорушень передбачає кілька послідовних етапів. Насамперед здійснюється оцінка вихідної слідчої ситуації, що склалася на момент внесення відомостей до ЄРДР. Після цього висуваються слідчі версії, які

підлягають перевірці. Наступним етапом є визначення тактичних завдань та планування початкових слідчих (розшукових) дій, а також організація і проведення комплексу процесуальних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на перевірку висунутих версій і встановлення обставин кримінального правопорушення.

Водночас під час типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування доцільно враховувати не повний перелік усіх елементів, що формують слідчу ситуацію, а лише ті їх групи, які мають вирішальне значення для організації розслідування. Іншими словами, типізація слідчих ситуацій може здійснюватися як за кількома компонентами, так і за одним визначальним критерієм. Як видається, таким ключовим компонентом виступає обсяг та характер інформації про подію кримінального правопорушення і його учасників, оскільки саме такі відомості визначають подальші напрями слідчої діяльності, формування версій та вибір оптимальних тактичних рішень у процесі досудового розслідування.

Класифікуючи слідчі ситуації за критерієм повноти, обсягу, змісту та характеру криміналістично значущої вихідної інформації про подію кримінального правопорушення, особу правопорушника та предмет посягання, А. О. Волобоєв слушно виходять із того, що саме характер наявної на початковому етапі інформації визначає спрямованість першочергових слідчих (розшукових) дій і зміст висунутих слідчих версій [30, с. 112–124]. Запропонований ним підхід має важливе методичне значення, однак у контексті цього дослідження він потребує адаптації до специфіки незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, учиненого шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, оскільки у таких кримінальних провадженнях ключового значення набувають не лише дані про сам предмет посягання, а й відомості про механізм заволодіння відповідних предметів, коло осіб, які мали до них доступ, а також про можливе використання обману, довіри чи службових повноважень для протиправного заволодіння.

У цьому аспекті заслуговує на увагу підхід О. С. Тарасенка, який під час формування типових слідчих ситуацій у справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями, враховує слідоутворювальний механізм дій з підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, а також розглядає такі ситуації у взаємозв'язку зі слідчими версіями. Такий підхід є методично виправданим, оскільки дозволяє не лише описати вихідний стан розслідування, а й відразу визначити ймовірні напрями доказування залежно від обсягу та характеру наявної інформації [179, с. 115–120]. Водночас і підхід В. М. Шевчука, який пов'язує типові слідчі ситуації з певним алгоритмом проведення першочергових слідчих (розшукових) дій залежно від вихідних даних про кримінальне правопорушення, особу правопорушника та наявні докази, також видається науково обґрунтованим і практично значущим [206, с. 476–478].

У свою чергу, І. О. Кисельов та А. О. Отришко здійснили класифікацію типових слідчих ситуацій та версій під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами за такими основними критеріями: а) характер і обсяг вихідної інформації про подію кримінального правопорушення; б) спосіб незаконного заволодіння відповідними предметами; в) наявність або відсутність відомостей про особу правопорушника; г) правовий і фактичний статус особи, яка могла бути причетною до заволодіння; ґ) особливості предмета кримінально-протиправного посягання; д) обстановка виявлення факту заволодіння [57, с. 601–602]. За таких умов типізація слідчих ситуацій має ґрунтуватися насамперед на особливостях способу незаконного заволодіння – шляхом шахрайства або шляхом зловживання службовим становищем, а також на ступені визначеності особи, причетної до кримінального правопорушення.

У ході проведеного вивчення матеріалів кримінальних проваджень та опитування слідчих встановлено, що для початкового етапу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами доцільно виокремити низку типових слідчих ситуацій,

які формуються залежно від обсягу та характеру вихідної інформації про особу правопорушника, обставини події, спосіб заволодіння предметами озброєння, джерело отримання первинних відомостей, а також службовий статус осіб, причетних до кримінального правопорушення.

1. Типові слідчі ситуації залежно від встановлення особи правопорушника:

а) у розпорядженні слідчого наявні відомості про особу, яка шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем незаконно заволоділа вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами (43%). Така слідча ситуація є найбільш сприятливою з погляду організації початкового етапу розслідування, оскільки у слідчого вже наявні вихідні дані не лише про подію кримінального правопорушення, а й про можливого правопорушника. Як правило, йдеться про працівника складу озброєння, матеріально відповідальну особу, військовослужбовця, працівника правоохоронного органу, охоронної структури або іншого суб'єкта, який мав законний чи фактичний доступ до відповідних предметів. За таких умов основний напрям розслідування полягає у встановленні способу заволодіння, конкретного механізму вилучення зброї, бойових припасів чи вибухових речовин із законного володіння, з'ясуванні дій, спрямованих на приховування нестачі, фальсифікацію облікових даних, підроблення документів або створення законного вилучення предметів озброєння. Одночасно з цим перевіряються канали подальшого переміщення викраденого, можливість його використання для вчинення інших кримінальних правопорушень, передачі третім особам або збуту, а також з'ясовуються мотив і мета дій правопорушника. У межах цієї ситуації першочергового значення набувають вилучення службової документації, перевірка обліків, проведення обшуків, опитування очевидців, допити матеріально відповідальних осіб, колег, а також проведення відповідних судових експертиз.

Для цієї ситуації типовими є такі слідчі версії: особа одноособово, шляхом обману або зловживання довірою, незаконно заволоділа предметами озброєння; особа використала службове становище для незаконного вилучення зброї, бойових припасів чи вибухових речовин із місця зберігання; незаконне

заволодіння було вчинено у співучасті з іншими службовими або цивільними особами, а встановлена особа є лише одним із учасників злочинної схеми; службова особа інсценувала втрату, нестачу або правомірне списання предметів озброєння з метою приховування факту заволодіння; подія не пов'язана із заволодінням шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, а має ознаки іншого кримінального правопорушення чи службового проступку.

б) у розпорядженні слідчого відсутні відомості про конкретну особу правопорушника, однак встановлено факт незаконного вилучення зброї, бойових припасів або вибухових речовин із законного обігу (34%). Така ситуація є значно складнішою, оскільки на початковому етапі розслідування слідчий володіє даними про сам факт нестачі, незаконного вилучення чи втрати предметів озброєння, однак не має чіткого уявлення про конкретного виконавця та механізм учинення кримінального правопорушення. Така слідча ситуація найчастіше виникає за результатами інвентаризації, ревізії, аудиту, службової перевірки, аналізу облікової документації або повідомлення про невідповідність фактичної наявності зброї, бойових припасів чи вибухових речовин даним обліку. У таких випадках розслідування спрямовується на встановлення особи правопорушника через дослідження механізму кримінального правопорушення, тобто через з'ясування того, за яких умов стало можливим незаконне заволодіння, хто мав доступ до предметів озброєння, хто оформлював документи щодо їх видачі, списання, транспортування чи зберігання, а також чи не було створено штучних умов для приховування нестачі. У межах цієї ситуації особливої ваги набуває аналіз кола службових осіб, доступу до місця зберігання, режиму охорони, журналів обліку, накладних, актів приймання-передачі, а також співставлення фактичних залишків із документальними даними. Саме тут ключовим стає взаємозв'язок «механізм кримінального правопорушення – особа правопорушника».

У цій слідчій ситуації можуть бути висунуті такі версії: незаконне заволодіння вчинене службовою особою, яка мала безпосередній доступ до предметів озброєння; заволодіння вчинене сторонньою особою шляхом обману

відповідальних працівників або використання підроблених документів; незаконне вилучення зброї, бойових припасів чи вибухових речовин стало наслідком попередньої змови групи осіб; нестача є результатом тривалого систематичного вилучення предметів озброєння з приховуванням їх від обліку; факт незаконного заволодіння маскується під втрату, помилку обліку, неналежне списання або службову недбалість.

в) особу правопорушника встановлено частково, однак її роль у незаконному заволодінні предметами озброєння остаточно не визначена (23%). Для цієї ситуації характерною є наявність лише фрагментарних або часткових відомостей про особу, причетну до кримінального правопорушення. Зокрема, може бути встановлено, що певна особа була пов’язана із доступом до зброї, оформленням документів, транспортуванням предметів озброєння або виконанням окремих службових чи організаційних дій, однак її точна роль – виконавець, організатор, пособник чи посередник – залишається не з’ясованою. У багатьох випадках така ситуація пов’язана із наявністю співучасті, використанням підставних осіб, формальним перекладенням відповідальності на підлеглих або залученням цивільних осіб для маскування злочинної схеми. За таких умов розслідування має бути спрямоване на встановлення повного кола співучасників, розподілу ролей між ними, способу координації дій, зв’язків між службовими і цивільними особами, а також функцій кожного з учасників у процесі заволодіння, транспортування, приховування або збуту викрадених предметів. У межах цієї ситуації доцільними є одночасні допити, зняття інформації з каналів зв’язку, перевірка контактів і переміщень, виявлення фінансових операцій, обшук місць проживання та роботи, а також співставлення пояснень різних осіб із матеріальними доказами.

Типовими слідчими версіями тут є: встановлена особа є безпосереднім виконавцем незаконного заволодіння; встановлена особа є пособником або посередником, а організатор чи основний виконавець ще не встановлений; заволодіння вчинене групою осіб, серед яких одна особа відповідала за доступ до зброї, інша – за документальне оформлення, третя – за переміщення чи збут;

встановлена особа використовувалася як підставна або формально відповідальна, тоді як фактичне керівництво злочинною діяльністю здійснювала інша особа; участь встановленої особи в події має опосередкований характер і не пов’язана з умисним заволодінням предметами озброєння.

2. Типові слідчі ситуації залежно від способу вчинення кримінального правопорушення:

а) заволодіння зброєю або бойовими припасами шляхом шахрайства, зокрема шляхом обману чи зловживання довірою (29%). У межах цієї слідчої ситуації незаконне заволодіння предметами озброєння відбувається не шляхом відкритого вилучення чи таємного викрадення, а внаслідок введення в оману осіб, відповідальних за їх видачу, зберігання або облік. Зокрема, це може бути отримання зброї під приводом службової необхідності, використання фіктивних документів, підроблених доручень, неправдивих повідомлень, удаваних наказів, неправомірне використання чужих повноважень або зловживання довірчими відносинами з матеріально відповідальними особами. У таких випадках слідчий повинен зосередитися на доведенні факту обману, встановленні змісту неправдивих відомостей, способу їх використання, осіб, які були введені в оману, а також з’ясуванні, чи усвідомлювали вони протиправний характер дій правопорушника. Важливим є також дослідження документів – листування, доручень, заявок, перепусток, накладних, розпоряджень, електронних повідомлень, журналів видачі тощо. Така ситуація потребує особливої уваги до криміналістичного аналізу підроблених або сумнівних документів і цифрових слідів.

У цій ситуації можуть висуватися такі версії: заволодіння було вчинено шляхом пред’явлення підроблених документів; правопорушник ввів в оману відповідальну особу щодо підстав, мети чи строку використання зброї; заволодіння стало можливим унаслідок зловживання довірчими відносинами між правопорушником і матеріально відповідальною особою; документи, на підставі яких було видано зброю чи боєприпаси, були виготовлені іншими

співучасниками; особа, яка фактично отримала предмети озброєння, діяла від імені іншого суб'єкта або використала підставну особу.

б) заволодіння предметами озброєння шляхом зловживання службовим становищем (38%). Така слідча ситуація є однією з найбільш суспільно небезпечних, оскільки пов'язана з використанням особою службових повноважень, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій всупереч інтересам служби. Як правило, йдеться про випадки, коли особа, яка має доступ до вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, незаконно вилучає їх із місця зберігання, приховує нестачу, оформлює неправдиве списання, передачу, утилізацію або переміщення, а також створює штучні умови для подальшого незаконного обігу таких предметів. За такої ситуації ключовим напрямом розслідування є встановлення меж службових повноважень особи, перевірка законності її рішень та дій, аналіз службової документації, умов обліку і зберігання, а також виявлення ознак свідомого використання службового статусу для досягнення злочинного результату. Окремо слід дослідити мотиви – корисливі, корпоративні, пов'язані з подальшим збутом, передачею третім особам або використанням викраденого у злочинних цілях.

У межах цієї ситуації типовими є такі слідчі версії: службова особа самостійно використала надані їй повноваження для незаконного вилучення предметів озброєння; зловживання службовим становищем полягало у фіктивному списанні, передачі або переміщенні зброї, боєприпасів чи вибухових речовин; службова особа діяла у змові з іншими працівниками підрозділу чи складу; предмети озброєння були вилучені поступово протягом тривалого часу з подальшим приховуванням нестачі; дії службової особи формально виглядали правомірними, однак були спрямовані на досягнення незаконного результату.

в) заволодіння предметами озброєння за попередньою змовою групою осіб (21%). У цій ситуації незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами має груповий характер, а злочинна діяльність реалізується шляхом розподілу ролей між співучасниками. Одна або

декілька осіб використовують службове становище, доступ до місця зберігання чи облікової документації, інші забезпечують підготовку документального прикриття, транспортування, приховування, тимчасове зберігання або подальший збут викрадених предметів. Така ситуація потребує встановлення стійких зв'язків між учасниками, з'ясування характеру попередньої змови, механізму координації їхніх дій, джерела виникнення злочинного наміру, а також каналів реалізації викраденого. У межах цієї ситуації особливого значення набувають слідчі версії про організований характер діяння, повторюваність незаконного вилучення зброї, наявність сталих каналів збуту та прикриття діяльності службовими особами.

Тут можуть бути висунуті такі версії: група осіб заздалегідь розподілила ролі щодо вилучення, транспортування, приховування та збуту предметів озброєння; один із співучасників забезпечував доступ до місця зберігання, інший – документальне прикриття, третій – реалізацію викраденого; злочинна діяльність носить не одноразовий, а систематичний характер; група використовувала службове прикриття або службові ресурси для маскування протиправних дій; окремі учасники могли не усвідомлювати повного обсягу злочинного наміру, виконуючи допоміжні функції.

г) заволодіння зброєю під виглядом законного отримання (12%). Така ситуація близька до шахрайського способу, однак має окремі криміналістичні особливості, оскільки предмети озброєння вибувають із законного володіння зовні у межах формально правомірної процедури. Йдеться про випадки використання фіктивних документів, підроблених дозволів, неправдивих службових підстав, залучення підставних осіб, використання персональних даних інших осіб або створення удаваної правової підстави для отримання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин. У таких випадках слідчий повинен встановити, яким чином була створена видимість законності, хто готував і подавав відповідні документи, чи були особи, які їх оформлювали, введені в оману або діяли умисно, а також на якому етапі відбулося відхилення від установленого порядку. Розслідування у цій ситуації вимагає ретельної

перевірки законності всієї процедури оформлення, зіставлення документів, перевірки підписів, печаток, реєстраційних записів, електронних логів та інших відомостей, що можуть свідчити про фіктивність правової підстави.

Типовими версіями у цій ситуації є: предмети озброєння були одержані на підставі фіктивного дозволу чи наказу; правомірна процедура видачі була використана як спосіб маскування незаконного заволодіння; документи оформлялися за участю підставної особи; службова особа, яка оформила видачу, діяла умисно або була введена в оману; незаконне заволодіння було заздалегідь сплановане з урахуванням прогалин у системі контролю та обліку.

3. Типові слідчі ситуації залежно від джерела інформації про кримінальне правопорушення:

а) обставини незаконного заволодіння встановлено під час проведення ревізій, інвентаризацій або службових перевірок (36%), як одна з найбільш поширених ситуацій у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, оскільки саме контрольні та перевірочні заходи найчастіше виявляють факт нестачі зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. Її особливість полягає у тому, що на початковому етапі розслідування вже наявні документально зафіксовані відомості про відсутність певних предметів, невідповідність даних обліку фактичній наявності, порушення порядку зберігання чи списання, однак механізм заволодіння і конкретне коло причетних осіб ще не встановлені. У межах такої ситуації вирішальне значення мають вилучення матеріалів ревізії або інвентаризації, повторна перевірка фактичних залишків, аналіз журналів видачі, допити членів комісій, матеріально відповідальних осіб, вивчення режиму доступу до місць зберігання та виявлення періоду, протягом якого могло відбутися незаконне вилучення предметів озброєння.

У цій ситуації можуть бути висунуті версії про те, що: нестача утворилася внаслідок умисного заволодіння предметами озброєння службовою особою; незаконне вилучення було розтягнуте у часі й приховувалося шляхом фальсифікації облікових даних; заволодіння стало можливим через попередню змову працівників, відповідальних за зберігання і облік; частина предметів була

фактично вилучена раніше, а перевірка лише виявила наслідки цього; нестача є наслідком не заволодіння, а грубих порушень правил обліку, що потребує відмежування кримінально караного діяння від службової недбалості.

б) обставини кримінального правопорушення встановлено на підставі заяви посадових осіб або працівників установи, відповідальної за зберігання чи облік предметів озброєння (24%). Така ситуація характеризується тим, що первинна інформація про незаконне заволодіння надходить не внаслідок офіційної перевірки, а через звернення посадової чи матеріально відповідальної особи, працівника складу, комірника, зброяра, представника командування, чергового або іншого працівника, який виявив ознаки незаконного вилучення відповідних предметів. Такі заяви можуть ґрунтуватися на факті виявленої нестачі, спробах підроблення документів, підозрілої поведінки окремих працівників, виявленні невідповідностей у документації чи незрозумілих обставин передачі зброї. У цій ситуації важливо не лише зафіксувати зміст повідомлення, а й негайно перевірити його достовірність шляхом огляду місця зберігання, вилучення документації, допиту заявника та інших осіб, які можуть підтвердити або спростувати наведені відомості.

У цій ситуації типовими є такі версії: заявлені обставини відповідають дійсності, а незаконне заволодіння вже відбулося; заявник виявив лише окремі ознаки складнішої злочинної схеми, яка діяла тривалий час; правопорушення вчинене одним із працівників установи, який користувався довірою колективу; повідомлення може бути наслідком конфлікту між працівниками та потребує перевірки щодо достовірності; заявлені факти свідчать не лише про заволодіння, а й про підроблення документів, приховування нестачі чи співучасть кількох осіб.

в) обставини заволодіння встановлено у процесі розслідування інших кримінальних правопорушень (18%). У цій ситуації факт незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами має похідний характер і виявляється під час розслідування інших кримінальних правопорушень, зокрема незаконного обігу зброї, її використання під час

розбійного нападу, вимагання, терористичної діяльності, воєнних злочинів, корупційних правопорушень чи злочинів у сфері службової діяльності. За таких умов слідчий уже має певні дані про предмети озброєння, однак повинен встановити їхнє походження, спосіб вилучення з законного володіння, осіб, які забезпечили таке заволодіння, та зв'язок між первинним заволодінням і подальшим незаконним використанням або збутом. Така ситуація нерідко свідчить про більш складну злочинну схему, в якій заволодіння є лише початковою ланкою подальшої протиправної діяльності.

У цій ситуації можуть бути висунуті такі версії: виявлені предмети раніше були незаконно вилучені з офіційного обігу шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; особа, у якої виявлено зброю чи боєприпаси, не є безпосереднім виконавцем заволодіння, а лише набувачем, перевізником або збувачем; незаконне заволодіння є частиною діяльності організованої групи або злочинної організації; джерелом походження виявлених предметів є конкретний склад, підрозділ, військова частина чи інше місце зберігання; зв'язок між виявленими предметами і конкретним фактом незаконного заволодіння потребує додаткового доказування.

г) обставини кримінального правопорушення встановлено з оперативно-розшукових матеріалів, а також із матеріалів підрозділів внутрішньої безпеки або інших правоохоронних органів (22%). Така ситуація відзначається тим, що первинна інформація про незаконне заволодіння має, як правило, орієнтуючий характер і надходить у формі рапортів, аналітичних довідок, результатів оперативно-розшукових заходів, повідомлень конфіденційних джерел, матеріалів внутрішніх перевірок або відомостей, отриманих від інших правоохоронних органів. Вона може вказувати як на вже вчинене заволодіння, так і на підготовку до нього, існування корупційних схем, каналів виведення зброї з офіційного обігу, причетність службових осіб або військовослужбовців. За таких умов ключовим завданням слідчого є належна процесуалізація оперативної інформації, її перевірка слідчим шляхом, а також недопущення втрати доказів і витоку інформації.

У цій ситуації типовими є такі версії: оперативні матеріали достовірно відображають факт уже вчиненого незаконного заволодіння; наявні відомості свідчать лише про підготовку до заволодіння, яка ще не реалізована; злочинна діяльність має корупційний або організований характер; службові особи використовують офіційні повноваження для систематичного виведення предметів озброєння з офіційного обігу; окремі відомості оперативного характеру не підтвердяться у ході процесуальної перевірки.

4. Типова слідча ситуація, пов’язана з причетністю працівника правоохоронного органу або військовослужбовця:

а) у розпорядженні слідчого є відомості про те, що незаконне заволодіння зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами вчинено працівником правоохоронного органу чи військовослужбовцем, який мав службовий доступ до відповідних предметів (61%). Така ситуація має особливу криміналістичну складність, оскільки пов’язана зі спеціальним статусом особи правопорушника, наявністю в нього професійних знань, навичок маскування злочинної діяльності, доступу до службової документації, обліків, режимних об’єктів, а також можливості впливу на свідків або інших учасників провадження. У таких випадках розслідування повинно бути спрямоване на встановлення способу використання службових повноважень всупереч інтересам служби, механізму незаконного вилучення або виведення зброї з обліку, способу підроблення або використання документів, які створювали видимість правомірності дій, а також можливих каналів подальшого використання, приховування чи збуту викрадених предметів. Особливе значення має перевірка наказів, рапортів, перепусток, карток обліку зброї, журналів чергувань, допусків до складів, а також аналіз фінансової поведінки, контактів і службових зв’язків відповідної особи.

У цій ситуації можуть бути висунуті такі версії: працівник правоохоронного органу або військовослужбовець одноособово використав службовий доступ для незаконного заволодіння предметами озброєння; зазначена особа діяла у змові з іншими службовими або цивільними особами; службова особа не заволоділа предметами безпосередньо, але сприяла їх

незаконному вибуттю шляхом оформлення документів або бездіяльності; незаконне заволодіння було приховане через інсценування втрати, бойової обстановки, службової необхідності, передачі чи знищення предметів; наявні дані про причетність службової особи є неповними або помилковими та потребують ретельної перевірки.

б) наявні відомості про незаконне вилучення предметів озброєння з підрозділу або складу, однак конкретну службову особу, причетну до цього, не встановлено (39%). Така ситуація є типовою для випадків, коли з місця офіційного зберігання зброї, бойових припасів або вибухових речовин виявляється нестача, однак немає прямих доказів причетності конкретного працівника правоохоронного органу, військовослужбовця чи іншої службової особи. За таких умов розслідування здійснюється у напрямі встановлення всіх осіб, які мали доступ до місця зберігання, ключів, кодів, пломб, облікової документації, режимних приміщень, а також тих, хто здійснював приймання, видачу, списання, перевірку чи охорону предметів озброєння. У центрі уваги слідчого мають бути службова документація, графіки чергувань, посадові інструкції, акти перевірок, відеозаписи, електронні системи контролю доступу, а також характер службових взаємовідносин між особами, які могли бути причетними до протиправного вилучення відповідних предметів. У цій ситуації важливо перевірити як версію про умисне заволодіння конкретною службовою особою, так і версію про груповий характер дій, службову недбалість чи інсценування нестачі з метою приховати інший спосіб незаконного вибуття.

Типовими версіями у цій ситуації є: незаконне заволодіння вчинила одна із службових осіб, які мали доступ до місця зберігання; предмети озброєння були вилучені кількома особами за попередньою змовою; нестача виникла внаслідок систематичних зловживань протягом тривалого часу; відповідальна особа умисно приховала факт вилучення зброї, бойових припасів чи вибухових речовин; незаконне вилучення стало можливим унаслідок неналежного контролю, а версія про умисне заволодіння потребує додаткового підтвердження.

Таким чином, для початкового етапу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, учиненого шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, характерним є формування декількох типових слідчих ситуацій, кожна з яких має власний інформаційний зміст, зумовлює висунення відповідних слідчих версій та визначає специфіку подальших тактичних рішень. Їх систематизація має не лише теоретико-методичне, а й безпосереднє практичне значення, оскільки дозволяє адаптувати алгоритм дій слідчого до конкретних умов розслідування, своєчасно визначити першочергові напрями доказування, встановити коло причетних осіб та забезпечити належну фіксацію доказової інформації.

2.3. Взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції України та іншими органами в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану проблема незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами набуває особливої криміналістичної значущості, оскільки зазначені предмети становлять підвищену суспільну небезпеку, а їх виведення з легального обігу створює реальні загрози громадській безпеці, обороноздатності держави, функціонуванню військових формувань і правоохоронних органів, а також сприяє вчиненню інших тяжких і особливо тяжких злочинів. Специфіка таких кримінальних проваджень полягає в тому, що ефективне встановлення обставин незаконного заволодіння предметами озброєння, виявлення каналів їх подальшого переміщення, осіб, причетних до їх приховування, збуту чи використання, потребує не лише належної організації розслідування, а й чітко скоординованої взаємодії слідчого з підрозділами Національної поліції України, іншими правоохоронними органами, військовими формуваннями, експертними

установами та суб'єктами, які володіють криміналістично значущою інформацією.

Більше того, воєнний стан об'єктивно ускладнює досудове розслідування через активні бойові дії, переміщення значної кількості зброї, боєприпасів і вибухових речовин, зростання ризику їх незаконного обігу, пошкодження або втрату облікової документації, обмежений доступ до окремих територій, а також необхідність швидкого реагування на факти незаконного заволодіння предметами озброєння з військових частин, складів, правоохоронних підрозділів та інших місць їх зберігання. У зв'язку з цим ефективність розслідування значною мірою залежить від належного обміну інформацією, узгодженості дій між слідчим та оперативними підрозділами, своєчасного виконання доручень, залучення спеціалістів, використання можливостей кримінального аналізу, інформаційних обліків, експертного забезпечення, а також від налагодження співпраці з органами військового управління, прокуратурою, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань та іншими уповноваженими суб'єктами.

Варто наголосити, що діючи виключно в межах чинного законодавства, слідчий у кожному конкретному кримінальному провадженні змушений враховувати сукупність індивідуальних обставин, що визначають як слідчу ситуацію, так і оптимальні шляхи її процесуального та тактичного вирішення. Водночас практична діяльність свідчить, що розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії нерідко здійснюється за певними типовими механізмами, з урахуванням уже напрацьованого досвіду, алгоритмів взаємодії та усталених форм координації між слідчими, оперативними працівниками й іншими суб'єктами. Саме тому значення професійного досвіду, його систематизації, узагальнення та впровадження у практику розслідування є надзвичайно важливим. Йдеться не лише про використання усталених підходів, а й про розроблення нових організаційно-тактичних моделей взаємодії, адаптованих до сучасних безпекових викликів та умов воєнного стану.

Сьогодні об'єктивно назріла потреба у вжитті більш рішучих і ефективних заходів, спрямованих на підвищення якості правоохоронної діяльності щодо

протидії незаконному заволодінню предметами озброєння. Провідне місце у цьому процесі належить розробленню та впровадженню сучасних методик організації спільної діяльності слідчих і оперативних підрозділів, а також налагодженню ефективної взаємодії з іншими органами, які володіють інформаційними, ресурсними, аналітичними чи спеціальними можливостями, необхідними для повного, всебічного та неупередженого розслідування. Такий підхід не лише сприятиме активізації боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з незаконним заволодінням зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, а й забезпечуватиме зміцнення авторитету органів досудового розслідування, оперативних підрозділів та всієї системи кримінальної юстиції.

Спільна діяльність слідчих та оперативних працівників має принципове значення для розслідування кримінальних правопорушень, оскільки безпосередньо впливає на якість проведення слідчих (розшукових) дій, своєчасність виявлення доказової інформації, встановлення осіб, причетних до кримінального правопорушення, а також на ефективність виконання доручень слідчого щодо проведення оперативно-розшукових заходів [59]. Особливо це стосується кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння предметами озброєння, де важливе значення має поєднання процесуальних можливостей слідчого з оперативними, аналітичними та пошуковими можливостями кримінальної поліції, управлінь стратегічних розслідувань, внутрішньої безпеки, превентивної діяльності, вибухотехнічних служб та інших інституцій Національної поліції України.

Разом із тим чинний КПК України, як і попередній кримінально-процесуальний закон, безпосередньо не містить терміна «взаємодія», однак така категорія використовується в інших нормативно-правових актах, які регламентують діяльність правоохоронних органів. Зокрема, вона закріплена у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 5 ст. 7) [141], Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [142], а також у підзаконних нормативних актах, зокрема в

Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575 [54]. Саме такі та інші нормативно-правові акти створюють підґрунтя для розуміння змісту та форм реалізації взаємодії у правоохоронній діяльності.

Згідно з Великим тлумачним словником української мови, взаємодія означає взаємний вплив, взаємозв'язок та узгоджену дію, а взаємодіяти – означає, перебуваючи у зв'язку, взаємно виявляти дію або діяти погоджено [24, с. 208]. У соціологічному вимірі взаємодія розглядається як систематичні та достатньо регулярні соціальні дії суб'єктів, спрямовані один на одного, які мають на меті викликати певну відповідну реакцію, що, у свою чергу, зумовлює нову реакцію суб'єкта впливу. Саме тому взаємодія виступає механізмом координації соціальних процесів [164, с. 179].

У теорії кримінального процесу взаємодія розглядається як форма зв'язку між елементами системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи загалом [29, с. 12].

У межах криміналістичного підходу М. В. Салтевський, розглядав взаємодію у кількох взаємопов'язаних аспектах. По-перше, взаємодія трактується як узгоджена діяльність двох або більше суб'єктів, які, виконуючи спільне завдання, використовують різні методи, засоби та форми діяльності. У цьому випадку кожен із суб'єктів діє в межах наданих йому повноважень, однак їхні дії спрямовані на досягнення єдиного результату – ефективного виявлення, розкриття та розслідування кримінального правопорушення. По-друге, взаємодію розглядають як організаційно-тактичний спосіб отримання нової криміналістично значущої інформації, яку окремий суб'єкт правоохоронної діяльності не завжди може отримати самостійно. Поєднання процесуальних можливостей слідчого з оперативно-розшуковими, аналітичними, інформаційними та спеціальними можливостями інших підрозділів дозволяє

забезпечити більш повне пізнання обставин кримінального правопорушення, встановлення механізму його вчинення та осіб, причетних до нього. По-третє, взаємодія розуміється як організаційно-розпорядча діяльність, що ґрунтується на взаємній довірі суб'єктів, об'єднаних спільною метою – забезпечення ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Така діяльність передбачає узгодження дій між учасниками, своєчасний обмін інформацією, координацію сил і засобів, а також вироблення спільних рішень щодо найбільш доцільних напрямів розслідування [159].

У свою чергу, В. Ю. Шепітько наголошує, що під взаємодією традиційно розуміється заснована на законі та підзаконних нормативно-правових актах погоджена спільна діяльність слідчого та оперативних працівників, спрямована на виявлення, документування, розкриття й розслідування конкретного кримінального правопорушення, що здійснюється шляхом найбільш доцільного поєднання сил, засобів, методів і форм діяльності, які застосовуються при проведенні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та інших організаційних заходів [209, с. 322].

Більш сучасне трактування зазначеного поняття запропонувала С. Тищенко, яка розглядає взаємодію у кримінальному провадженні як сукупність дій його учасників, що, реалізуючи надані їм процесуальні повноваження у взаємозв'язку один з одним, забезпечують належне виконання завдань кримінального провадження. У цьому контексті взаємодія виступає не лише формою координації діяльності різних суб'єктів кримінальної юстиції, а й важливим механізмом узгодження їхніх процесуальних, організаційних та інформаційних можливостей, спрямованих на досягнення спільного результату – повного, всебічного й неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення. При цьому характер взаємодії може набувати різних форм залежно від інтересів учасників кримінального провадження: у ряді випадків вона ґрунтується на спільності їхніх цілей, тоді як в інших – реалізується за умов наявності відмінних або навіть протилежних інтересів. Водночас визначальним критерієм ефективності такої взаємодії є досягнення кінцевої мети, задля якої

суб'єкти кримінального провадження вступають у відповідні процесуальні відносини, а саме – забезпечення належного виконання завдань кримінального провадження, встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні та притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності [186, с. 105–106].

Проте в контексті цього дослідження зміст поняття взаємодії має бути ширшим, оскільки йдеться не лише про співпрацю слідчого з оперативними підрозділами, а й про координацію дій із підрозділами Національної поліції України, органами прокуратури, експертними установами, військовим командуванням, органами Служби безпеки України, Державним бюро розслідувань, а за потреби – і з іншими державними органами та інституціями, що можуть володіти криміналістично значущою інформацією.

Питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом або незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи вибуховими пристроями, певною мірою висвітлювалися у криміналістичній літературі. Однак особливості взаємодії слідчого з підрозділами Національної поліції України та іншими органами саме під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, особливо в умовах воєнного стану, залишаються недостатньо розробленими.

Згідно з наказом МВС України № 575 від 07 липня 2017 р. «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні», основним завданням взаємодії органів досудового розслідування Національної поліції України з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональними територіальними органами Національної поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, а також територіальними органами поліції та їх підрозділами є забезпечення

ефективного запобігання кримінальним правопорушенням, їх своєчасного виявлення та розслідування, притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, а також відновлення порушених прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [54].

З огляду на коло суб'єктів, які беруть участь у такій діяльності, взаємодію слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням або незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи вибуховими пристроями, доцільно умовно поділяти на кілька основних рівнів.

По-перше, внутрішньовідомчу взаємодію, яка здійснюється між слідчими та оперативними підрозділами Національної поліції України [28]. У межах такої взаємодії поєднуються процесуальні можливості органів досудового розслідування з оперативно-розшуковими, аналітичними та інформаційними можливостями підрозділів кримінальної поліції, що дозволяє більш ефективно встановлювати обставини кримінального правопорушення та осіб, причетних до нього.

По-друге, міжвідомчу взаємодію, яка передбачає координацію діяльності слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України з іншими правоохоронними та державними органами. До таких суб'єктів належать, зокрема, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, органи та установи виконання покарань і слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, органи прокуратури, а за необхідності – інші державні органи, які можуть володіти інформацією, важливою для встановлення обставин незаконного обігу або заволодіння предметами озброєння.

По-третє, міжнародну взаємодію, яка передбачає співробітництво слідчих і оперативних підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав, міжнародними поліцейськими організаціями та

відповідними компетентними органами іноземних держав. Така взаємодія має особливе значення у випадках, коли предмети озброєння переміщуються через державний кордон, використовуються у транснаціональних злочинних схемах або коли встановлення причетних осіб потребує використання міжнародних каналів співробітництва.

Ефективна протидія зазначеним кримінальним правопорушенням неможлива без налагоджено-го міжнародного співробітництва правоохоронних органів, зокрема в межах діяльності Інтерполу та Європолу. Водночас практика свідчить про наявність проблем нормативного, організаційного та інформаційного характеру у сфері міжнародної взаємодії слідчих і оперативних підрозділів, а також про недостатній рівень використання потенціалу міжнародних правоохоронних організацій у кримінальних провадженнях цієї категорії [193, с. 237]

Водночас належна організація взаємодії передбачає ретельну підготовку та планування спільної діяльності її суб'єктів. Саме грамотна й системна організація взаємодії створює необхідні умови для якісного і своєчасного виконання завдань, що стоять перед правоохоронними органами, оскільки значна частина таких завдань не може бути ефективно вирішена шляхом ізольованих дій окремих суб'єктів. Взаємодія є необхідною саме у тих випадках, коли досягнення поставленої мети можливе лише за умови об'єднання зусиль різних підрозділів, що функціонують у межах єдиної правоохоронної системи [36, с. 26].

У науковій літературі висловлюється також думка про доцільність використання терміна «співробітництво» для характеристики спільної діяльності слідчих і оперативних працівників. На думку окремих дослідників, така категорія більш повно відображає внутрішній зміст такої діяльності, оскільки охоплює не лише узгодженість дій між її учасниками, а й їхній когнітивний, мотиваційний, рефлексивний та професійний взаємозв'язок. При цьому співробітництво розглядається як форма спільної діяльності, у межах якої її

суб'єкти не лише координують свої дії, але й спільно осмислюють мету, завдання, засоби та способи їх реалізації [71].

Разом з тим, на наш погляд, використання категорії «співробітництво» для позначення діяльності слідчого та оперативних підрозділів не є цілком доцільним, позаяк, зазначений термін переважно відображає психологічний або міжособистісний аспект спільної діяльності, тоді як категорія «взаємодія» більш повно охоплює як суб'єктивну, так і об'єктивну сторону діяльності відповідних суб'єктів, включаючи її процесуальні, організаційні, управлінські та тактичні складові.

Одним із найбільш дискусійних питань у теорії криміналістики залишається визначення найбільш ефективних форм взаємодії між слідчим та оперативними працівниками. Водночас більшість сучасних дослідників сходяться на думці, що такі форми можуть мати процесуальний або непроцесуальний (організаційний) характер [189, с. 125].

Тактичні (організаційні) форми взаємодії передбачають: а) спільне вивчення та аналіз матеріалів оперативної розробки або перевірки; б) спільну розробку слідчих версій і узгоджене планування слідчих (розшукових), оперативно-розшукових заходів; в) регулярний обмін інформацією про обставини конкретного кримінального провадження; г) проведення спільних службових нарад, робочих зустрічей і навчань, спрямованих на удосконалення взаємодії; д) створення СОГ, до складу яких входять слідчі та працівники оперативних підрозділів; е) спільний виїзд слідчого та оперативних працівників на місце події; ж) проведення спільних тактичних операцій у межах кримінального провадження; з) здійснення спільних виїздів до інших регіонів для виконання комплексу слідчих, оперативно-розшукових та інших заходів; і) участь у міжнародних заходах співробітництва під час розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями [103, с. 131–132].

Водночас результати опитування працівників правоохоронних органів свідчать, що під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням або заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими

припасами та вибуховими речовинами, у практичній діяльності підрозділів Національної поліції України найчастіше застосовуються такі форми взаємодії:

– взаємодія органів досудового розслідування, підрозділів кримінальної поліції та чергових частин під час виїзду на місце події;

– взаємодія слідчих і оперативних підрозділів у процесі розкриття кримінального правопорушення по «гарячих слідах»;

– взаємодія слідчих та оперативних працівників у складі спеціально створених груп під час розслідування складних, багатоепізодних кримінальних проваджень.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволяє стверджувати, що в умовах воєнного стану взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції України та іншими органами під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами набуває визначального значення для забезпечення ефективності досудового розслідування. Це зумовлено тим, що правовий режим воєнного стану об’єктивно ускладнює встановлення обставин кримінального правопорушення через активні бойові дії, тимчасову окупацію окремих територій, переміщення значної кількості зброї, бойових припасів і вибухових речовин, руйнування або пошкодження місць їх зберігання, втрату чи неповноту облікової документації, обмежений доступ до окремих об’єктів і територій, а також підвищений ризик подальшого незаконного використання викрадених предметів озброєння. За таких умов результативність розслідування безпосередньо залежить від своєчасного обміну інформацією, узгодженості дій між слідчим та оперативними підрозділами, належного виконання письмових доручень, оперативного залучення спеціалістів і експертів, а також від ефективної співпраці з органами військового управління, прокуратурою, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Державною прикордонною службою України та іншими уповноваженими суб’єктами.

За результатами проведеного опитування встановлено, що найбільш ефективною під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із

незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, є взаємодія слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами Національної поліції України, на що вказали 60% опитаних слідчих (Додаток Б). Такий результат є закономірним, оскільки саме ці підрозділи володіють найбільшими можливостями для оперативного встановлення осіб, причетних до незаконного заволодіння предметами озброєння, перевірки зв'язків правопорушників, встановлення каналів переміщення, приховування чи збуту зброї, а також виконання доручень слідчого щодо проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас 48% опитаних слідчих відзначили високу ефективність взаємодії з працівниками Державної прикордонної служби України, що є особливо важливим у випадках виявлення зброї, бойових припасів чи вибухових речовин під час прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон або при затриманні осіб і транспортних засобів, які намагалися перемістити відповідні предмети поза встановленими пунктами пропуску (Додаток Б). За умов воєнного стану така взаємодія набуває додаткового значення, оскільки дозволяє вчасно виявляти спроби вивезення або транзитного переміщення викрадених предметів озброєння, а також забезпечує швидке реагування на факти їх виявлення в прикордонній смузі, районах бойових дій або поблизу об'єктів критичної інфраструктури.

Емпіричні дані свідчать, що найбільш поширеними та доцільними формами взаємодії між слідчим і оперативними підрозділами під час розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень є, передусім, діяльність у складі СОГ, на що вказали 100% опитаних. Саме робота СОГ забезпечує оперативне реагування на повідомлення про незаконне заволодіння предметами озброєння, невідкладний виїзд на місце події, фіксацію слідів кримінального правопорушення, виявлення свідків, вилучення речових доказів та первинне з'ясування механізму незаконного вибуття зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. Зупинимо увагу детальніше.

Варто наголосити, що після надходження інформації про можливе незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами слідчий у складі СОГ невідкладно скеровується на місце події або до іншого місця, де виявлено ознаки кримінального правопорушення. СОГ створюються при чергових частинах територіальних підрозділів Національної поліції України, а їх склад формується з працівників поліції відповідно до графіків чергування, затверджених керівником відповідного територіального підрозділу поліції та погоджених із керівником органу досудового розслідування [110, с. 92]. За своєю суттю СОГ є однією з основних організаційних форм взаємодії слідчого, дізнавача, працівників оперативних підрозділів та інших служб поліції, спрямованої на своєчасне виявлення, фіксацію, вилучення слідів кримінального правопорушення й речових доказів, встановлення свідків, потерпілих і осіб, причетних до протиправного заволодіння предметами озброєння, а також на з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження [137].

У кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами діяльність СОГ має особливе значення, оскільки саме на початковому етапі розслідування закладається основа для подальшого встановлення механізму незаконного вилучення таких предметів із законного володіння, виявлення способу їх заволодіння, перевірки версій про причетність службових осіб, військовослужбовців, працівників правоохоронних органів чи інших суб'єктів, які мали доступ до зброї, боєприпасів або вибухових речовин. Головним завданням СОГ у такій категорії кримінальних проваджень є також своєчасне виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та належне пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, документації щодо обліку, зберігання, видачі, переміщення або списання предметів озброєння, а також встановлення свідків, очевидців, матеріально відповідальних осіб та інших суб'єктів, обізнаних із фактом незаконного заволодіння [149, с. 468].

Як правило, така СОГ формується у складі слідчого, який є старшим групи, працівника оперативного підрозділу, інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста), а за необхідності – кінолога зі службовим собакою, спеціаліста-вибухотехніка або групи спеціалістів-вибухотехніків [149, с. 468]. Залежно від конкретної слідчої ситуації до роботи СОГ також можуть залучатися працівники патрульної поліції, дільничні офіцери поліції, працівники підрозділів превентивної діяльності, внутрішньої безпеки, карного розшуку, кіберполіції або інших служб, компетенція яких необхідна для з'ясування механізму заволодіння предметами озброєння та встановлення каналів їх подальшого переміщення чи використання.

Виїзд СОГ на місце події забезпечує не лише перевірку первинної інформації про можливе вчинення кримінального правопорушення, а й підтвердження або спростування факту незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами. У межах такої діяльності слідчий проводить огляд місця події, місця зберігання, службового приміщення, складу, сховища, транспортного засобу чи іншого об'єкта, з якого могли незаконно вибути предмети озброєння, тоді як інші члени СОГ забезпечують виявлення та опитування свідків, попередню перевірку відомостей про подію, фотографування, відеофіксацію, пошук, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, документів і речових доказів.

Відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575, після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, встановлюють свідків, отримують відомості про осіб, які можуть бути причетними до його вчинення, про ймовірні шляхи їх пересування, використані транспортні засоби, а також інші фактичні дані, що мають значення для розслідування [54]. У кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами це означає

необхідність оперативного встановлення часу та способу незаконного вилучення предметів із законного обігу, періоду, протягом якого могла бути прихована нестача, осіб, які мали доступ до місця зберігання, та умов, за яких відбулося протиправне заволодіння.

Згідно з названою Інструкцією, слідчий (дізнавач) на місці події керує діями інших членів СОГ і несе відповідальність за якість проведення огляду місця події та повноту фіксації слідової інформації. Саме він разом з іншими членами СОГ, залученими спеціалістами, потерпілими, свідками та іншими учасниками кримінального провадження у встановленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі та документи, які мають значення для кримінального провадження, а також речі, вилучені з цивільного обігу, забезпечує належне зберігання відповідних матеріальних об'єктів для їх подальшого експертного дослідження [54]. Особливого значення набуває вилучення не лише самих предметів озброєння, а й облікової, звітної, службової, транспортної, фінансової та іншої документації, яка може підтверджувати або спростовувати законність їх вибуття. Крім того, слідчий має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення проведення цієї слідчої дії, а також вчиняти будь-які дії, що перешкоджають її належному проведенню.

За наявності відповідних підстав слідчий інформує уповноваженого працівника чергової частини про необхідність залучення додаткових сил і засобів для повного фіксування обставин кримінального правопорушення, а також, за потреби, після початку кримінального провадження допитує заявника, потерпілого, свідків та інших учасників провадження щодо відомих їм обставин незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами. Окрім цього, слідчий надає письмові доручення працівникам оперативних підрозділів щодо проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні [54].

Працівник оперативного підрозділу на місці події здійснює комплекс першочергових дій, спрямованих на отримання орієнтуючої інформації. Крім

того, оперативний працівник використовує наявні джерела оперативної інформації з метою встановлення осіб, причетних до протиправного заволодіння, виявлення місць можливого зберігання викрадених предметів озброєння, перевірки їх можливого збуту або використання у подальшій злочинній діяльності. Отримані дані він негайно доповідає слідчому для подальшої процесуальної фіксації шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій [54;28].

Інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) на місці події надає слідчому консультаційну допомогу. Особливе значення його діяльність має при фіксації слідів злому, відкривання сховищ, втручання в засоби охорони, зміни у розташуванні предметів, пошкодження замків, пломб, сейфів, сховищ, облікових шаф, тари чи контейнерів, а також вилучати матеріальні носії слідової інформації, які можуть вказувати на механізм заволодіння та осіб, причетних до нього. Інспектор-криміналіст виявляє, фіксує, вилучає і пакує матеріальні об’єкти, які мають доказове значення, проводить експрес-аналіз за зовнішніми ознаками виявлених предметів, звертає увагу слідчого на обставини, що мають значення для встановлення механізму кримінального правопорушення, та відповідає за якість фіксації слідової інформації у протоколі огляду та схемі до нього.

Відтак, варто наголосити, що діяльність членів СОГ на місці події має комплексний характер і забезпечує виявлення, фіксацію та збереження доказової інформації, формування первинного масиву відомостей про факт незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами або, навпаки, про відсутність ознак відповідного кримінального правопорушення. Саме злагоджена робота слідчого, оперативного працівника, інспектора-криміналіста, вибухотехніка, працівників патрульної поліції та інших залучених суб’єктів створює необхідні передумови для своєчасного висунення слідчих версій, визначення напряму досудового розслідування та прийняття належних процесуальних рішень.

Керівник органу досудового розслідування, який здійснює аналіз матеріалів, дає попередню правову оцінку встановленим обставинам та, у разі наявності підстав, забезпечує внесення відповідних відомостей до ЄРДР у порядку, передбаченому ст. 214 КПК України.

Другою за значущістю формою взаємодії є надання слідчим доручень оперативним підрозділам щодо проведення слідчих (розшукових) дій гласного і негласного характеру, що мало місце у 75% кримінальних проваджень. Така форма є особливо важливою, коли необхідно терміново перевірити зв'язки підозрюваних, встановити місцезнаходження викрадених предметів, виявити співучасників або задокументувати підготовку до подальшого збуту чи використання зброї. У 64% випадків ефективність забезпечувалася завдяки спільному плануванню слідчих (розшукових) дій, що дозволяло узгодити процесуальні й оперативні заходи, визначити їх послідовність та сконцентрувати ресурси на ключових напрямах. У 52% випадків важливу роль відігравали консультації між слідчим, оперативними працівниками, спеціалістами та експертами, які сприяли правильному визначенню механізму незаконного заволодіння, характеру слідової картини, необхідності проведення конкретних видів експертиз та вибору оптимальних тактичних рішень (додаток В).

Водночас у 35% випадків ефективність розслідування забезпечувалася завдяки постійному обміну інформацією між учасника у різній формі. Для кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами така форма взаємодії має особливе значення, оскільки дозволяє співвіднести виявлені предмети з даними обліку про викрадену або втрачену зброю, встановити джерело їх походження, перевірити належність конкретним військовим частинам, правоохоронним органам, охоронним структурам чи іншим суб'єктам, а також виявити повторюваність аналогічних способів незаконного вибуття предметів озброєння. У 18% випадків важливою формою взаємодії було надання оперативними працівниками допомоги слідчому під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема оглядів, обшуків, допитів, перевірок показань на місці та слідчих

експериментів. Спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту оперативних підрозділів мало місце у 8% випадків, що є особливо важливим за умов воєнного стану, коли логістичні можливості можуть бути обмежені, а швидкість реагування безпосередньо впливає на можливість виявлення і вилучення викрадених предметів озброєння. Водночас спільний аналіз причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також обговорення заходів запобігання був характерний для 3% випадків, хоча саме цей напрям є перспективним у частині криміналістичної профілактики та запобігання повторним випадкам незаконного вибуття зброї з місць офіційного зберігання.

З урахуванням викладеного можна дійти висновку, що до найбільш значущих форм взаємодії між працівниками правоохоронних органів у ході досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, доцільно віднести: по-перше, спільне проведення слідчих (розшукових) дій слідчими та працівниками оперативних підрозділів, зокрема огляду місця події, обшуку, слідчого експерименту, а також залучення до їх проведення експертів та спеціалістів; по-друге, надання доручень у порядку ст. 40 КПК України щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; по-третє, здійснення досудового розслідування у складі СОГ; по-четверте, взаємодію слідчого з працівниками підрозділів Національної поліції України, Служби безпеки України, органів прокуратури, Державного бюро розслідувань, Державної прикордонної служби України та, залежно від конкретної слідчої ситуації, інших органів і служб; по-п'яте, непроцесуальну взаємодію між працівниками органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, яка полягає в обміні інформацією про кримінальне правопорушення, її спільному аналізі, виробленні узгоджених рішень та координації подальших дій у кримінальному провадженні.

Отже, в умовах воєнного стану взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції України та іншими органами під час розслідування

незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами має розглядатися як необхідна організаційно-процесуальна передумова успішного досягнення завдань кримінального провадження. Її ефективність визначається не лише формальною наявністю нормативного регулювання, а насамперед реальним рівнем узгодженості дій між суб'єктами взаємодії, оперативністю інформаційного обміну, здатністю швидко адаптувати спільну діяльність до змін слідчої ситуації, а також повнотою використання процесуальних, оперативно-розшукових, техніко-криміналістичних та експертних можливостей відповідних підрозділів. Саме за таких умов забезпечується своєчасне встановлення обставин незаконного заволодіння предметів озброєння, кола причетних осіб, каналів подальшого переміщення та використання зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, а також попередження їх повторного незаконного обігу та використання у злочинній діяльності.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що підставами для початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами виступають: заяви та повідомлення громадян, уповноважених суб'єктів (ревізії, інвентаризації, службові перевірки) (41%), результати оперативно-розшукової діяльності (28%), повідомлення негласного апарату, викривачів (16%), встановлення факту незаконного заволодіння під час розслідування інших кримінальних правопорушень, учинених із використанням зброї, бойових припасів або вибухових речовин (15%). Особливого значення в умовах особливого режиму досудового розслідування набуває своєчасне внесення відомостей до ЄРДР, оперативне реагування на отриману інформацію, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, виявлення та вилучення предметів злочинного

посягання, встановлення осіб, причетних до незаконного заволодіння, належна організація взаємодії між слідчими, оперативними підрозділами та експертними установами, а також запобігання їх подальшому незаконному використанню.

2. Визначено типовий алгоритм суб'єкта розслідування, що включає в себе: проведення огляду місця події, вилучення предметів злочинного посягання (надання доручення оперативним працівникам на їх встановлення), проведення відповідних судових експертиз, допиту свідків та інших осіб, які можуть бути обізнані з обставинами події, проведення обшуків за місцем проживання або можливого зберігання зброї, вибухових речовин, боєприпасів, а також подальше повідомлення особі про підозру, допит підозрюваного, проведення слідчого експерименту та інші, спрямовані на повне, всебічне та неупереджене встановлення всіх обставин кримінального правопорушення.

3. Обґрунтовано доцільність систематизації обставин, що підлягають встановленню у таких кримінальних провадженнях, на основні (кримінальні процесуальні) та спеціальні (криміналістичні). До основних належать обставини, визначені кримінальним процесуальним законодавством (ст. 91 КПК України), які характеризують подію кримінального правопорушення, спосіб його вчинення, обстановку, особу правопорушника, форму вини, мотив і мету діяння, наявність потерпілих, розмір завданої шкоди, можливу співучасть та інші обставини, що мають значення для правильної правової кваліфікації кримінального правопорушення та прийняття процесуальних рішень. Водночас спеціальні безпосередньо пов'язані зі специфікою незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами та передбачають встановлення виду, кількості й технічних характеристик відповідних предметів, їх походження, способу незаконного набуття, наявності або відсутності дозвільних документів, канали переміщення, транспортування або збуту, а також з'ясування спеціального статусу особи правопорушника, зокрема її належності до військових формувань, правоохоронних органів чи інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана з обігом або використанням зазначених предметів, можливість добровільної здачі.

4. Слідча ситуація – певне становище, що складається на момент початку досудового розслідування або у ході слідчої (розшукової) діяльності та характеризується сукупністю об'єктивних і суб'єктивних умов, інформаційних даних і взаємовідносин слідчого з іншими суб'єктами криміналістичної діяльності, а її правильна оцінка сприяє ефективному вирішенню завдань кримінального провадження та досягненню цілей досудового розслідування.

З урахуванням варіацій інформаційного наповнення виокремлено такі типові слідчі ситуації: Ситуація 1 – залежно від встановлення особи правопорушника: а) у розпорядженні слідчого наявні відомості про особу, яка шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем незаконно заволоділа вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами (43%); б) у розпорядженні слідчого відсутні відомості про конкретну особу правопорушника, однак встановлено факт незаконного вилучення зброї, бойових припасів або вибухових речовин із законного обігу (34%); в) особу правопорушника встановлено частково, однак її роль у незаконному заволодінні предметами озброєння остаточно не визначена (23%); Ситуація 2 – залежно від способу вчинення кримінального правопорушення: а) заволодіння зброєю або бойовими припасами шляхом шахрайства, зокрема шляхом обману чи зловживання довірою (29%); б) заволодіння предметами озброєння шляхом зловживання службовим становищем (38%); в) заволодіння предметами озброєння за попередньою змовою групою осіб (21%); г) заволодіння зброєю під виглядом законного отримання (12%); Ситуація 3 – залежно від джерела інформації про кримінальне правопорушення: а) обставини незаконного заволодіння встановлено під час проведення ревізій, інвентаризацій або службових перевірок (36%); б) обставини кримінального правопорушення встановлено на підставі заяви посадових осіб або працівників установи, відповідальної за зберігання чи облік предметів озброєння (24%); в) обставини заволодіння встановлено у процесі розслідування інших кримінальних правопорушень (18%); г) обставини кримінального правопорушення встановлено з оперативно-розшукових матеріалів, а також із матеріалів

підрозділів внутрішньої безпеки або інших правоохоронних органів (22%); Ситуація 4 пов'язана з причетністю працівника правоохоронного органу або військовослужбовця: а) у розпорядженні слідчого є відомості про те, що незаконне заволодіння зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами вчинено працівником правоохоронного органу чи військовослужбовцем, який мав службовий доступ до відповідних предметів (61%); б) наявні відомості про незаконне вилучення предметів озброєння з підрозділу або складу, однак конкретну службову особу, причетну до цього, не встановлено (39%).

Для початкового етапу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами характерним є формування декількох типових слідчих ситуацій, кожна з яких має власний інформаційний зміст, зумовлює висунення відповідних слідчих версій та визначає специфіку подальших тактичних рішень.

5. Встановлено, що воєнні дії істотно ускладнили досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, бойових припасів і вибухових речовин, що зумовлено активними бойовими діями, значним переміщенням предметів озброєння, зростанням ризиків їх незаконного обігу, пошкодженням або втратою облікової документації, обмеженим доступом до окремих територій, а також необхідністю оперативного реагування на факти незаконного заволодіння такими предметами з військових частин, складів, правоохоронних підрозділів та інших місць їх зберігання. За таких умов результативність розслідування безпосередньо залежить від налагодженого інформаційного обміну, узгодженості процесуальних і оперативно-розшукових заходів, своєчасного виконання доручень слідчого, залучення спеціалістів та експертів, а також від ефективної координації діяльності з органами військового управління, прокуратурою, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Державною прикордонною службою України та іншими уповноваженими суб'єктами.

6. Результати проведеного дослідження свідчать, що найбільш ефективною під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, є взаємодія з оперативно-розшуковими підрозділами Національної поліції України, на що вказали близько 60% опитаних слідчих. Така взаємодія забезпечує оперативне встановлення осіб, причетних до незаконного заволодіння предметами озброєння, перевірку їхніх зв’язків, виявлення каналів зберігання, переміщення чи збуту зброї, а також виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас 48% слідчих відзначили й важливість взаємодії з підрозділами Державної прикордонної служби України.

РОЗДІЛ 3.
ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Огляд

Проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану характеризується підвищеною складністю, варіативністю та високим рівнем динамізму, що зумовлює необхідність чіткої тактичної організації їх послідовності, терміновості та змістовного наповнення. При цьому ефективність таких дій значною мірою залежить від сукупності криміналістично значущих чинників, зокрема: виду та способу вчинення кримінального правопорушення (заволодіння зброєю з військових складів та незаконне переміщення з району бойових дій, розукомплектування озброєння тощо); конкретної слідчої ситуації, тобто обставин, за яких було розпочато кримінальне провадження (умови бойових дій, деокуповані території, зона активних обстрілів, евакуаційні процеси); характеру та обсягу матеріалів, що перебувають у розпорядженні слідчого (рапорти, матеріали оперативно-розшукової діяльності, повідомлення військових формувань, дані технічних засобів спостереження тощо); рівня обізнаності щодо потенційних джерел доказової інформації; відомостей про проведену оперативну роботу та її результати; інформації про вже виконані або заплановані, але не реалізовані слідчі (розшукові) дії та негласні заходи; даних, що характеризують поведінку й кримінальну активність підозрюваних, а також наявності у розпорядженні органу досудового розслідування необхідних сил, засобів, часу та

організаційних можливостей для проведення огляду в оптимальному режимі [150].

Особливу специфіку досліджуваної категорії кримінальних правопорушень формує воєнний стан, який обумовлює підвищений рівень обігу зброї, її неконтрольоване переміщення, втрату обліку окремих одиниць озброєння, а також появу нових криміногенних ризиків, пов'язаних із незаконним заволодінням бойовими припасами та вибуховими речовинами. У таких умовах огляд як першочергова слідча (розшукова) дія набуває ключового значення, оскільки дозволяє встановити механізм події, обставини кримінального правопорушення, характер взаємодії суб'єкта із предметом посягання, а також виявити, зафіксувати та вилучити матеріальні сліди злочинної діяльності (зброю, боєприпаси, їх частини, сліди пострілу, вибухові пристрої, упаковку, засоби транспортування, цифрові носії тощо), що у подальшому забезпечує формування належної доказової бази.

Нормативно-правове регулювання проведення огляду у кримінальному провадженні визначається положеннями ст. 237–241 КПК України, які передбачають можливість проведення огляду місця події, речей і документів, тіла особи, трупа, а також інших об'єктів, що мають значення для кримінального провадження [92]. Відповідно до ст. 237 КПК України огляд є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на безпосереднє сприйняття, виявлення, фіксацію та оцінку слідів кримінального правопорушення, знарядь його вчинення, предметів посягання та інших обставин, що мають значення у кримінальному провадженні [76, с. 767].

З урахуванням криміналістичної характеристики зазначеної категорії правопорушень та процесуального регулювання, до основних різновидів огляду, які мають пріоритетне значення в умовах воєнного стану, належать:

– огляд місця події (ст. 237 КПК України), що дозволяє встановити обстановку незаконного заволодіння зброєю (місця зберігання, склади, блокпости, транспортні вузли, райони бойових дій), виявити сліди проникнення, переміщення, використання або приховування озброєння;

– огляд трупа на місці його виявлення (ст. 238 КПК України), який має значення у випадках, коли незаконне заволодіння зброєю супроводжується насильницькими діями;

– огляд тіла особи (ст. 241 КПК України), що забезпечує фіксацію тілесних ушкоджень, слідів застосування зброї або вибухових пристроїв;

– огляд предметів і документів (ст. 239 КПК України), у межах якого досліджуються вилучені одиниці зброї, боєприпаси, їх складові частини, супровідна документація, маркування, серійні номери, що дозволяє встановити їх походження та належність;

– огляд житла чи іншого володіння особи (з урахуванням вимог ст. 233 КПК України), який у виняткових випадках може проводитися за невідкладності, що є характерним для умов воєнного стану [92].

Зазначені різновиди огляду виступають ключовими джерелами первинної слідчої інформації, а їх ефективність безпосередньо залежить від належного тактичного забезпечення, яке передбачає комплексне врахування особливостей слідчої ситуації, застосування спеціальних знань (зокрема у сфері балістики, вибухотехніки, трасології), використання техніко-криміналістичних засобів, забезпечення безпеки учасників слідчої (розшукової) дії, а також належну організацію взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, військовими формуваннями та іншими суб’єктами сектору безпеки і оборони, що в сукупності забезпечує повноту, об’єктивність і достовірність отриманої доказової інформації.

Огляд місцевості у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами передбачає комплексне дослідження конкретної території (ділянок місцевості, зон бойових дій, місць дислокації військових підрозділів, складів озброєння, транспортних маршрутів, водних об’єктів тощо), на якій можуть перебувати як безпосередні об’єкти злочинного посягання, так і сліди протиправної діяльності, у тому числі спрямованої на приховування факту незаконного заволодіння або переміщення зброї; при цьому такий огляд

здійснюється не лише з метою виявлення матеріальних слідів (залишків боєприпасів, фрагментів зброї, упаковки, транспортних слідів, слідів вибуху чи пострілу), але й для встановлення маршруту переміщення правопорушника, локалізації місць його перебування до і після вчинення кримінального правопорушення, а також відтворення механізму події з урахуванням специфіки воєнної обстановки на об'єкті огляду (обстріли, наявність фортифікаційних споруд, зруйнованої інфраструктури тощо).

Огляд приміщення у зазначеній категорії кримінальних правопорушень має на меті виявлення речових доказів незаконного заволодіння чи зберігання зброї, бойових припасів і вибухових речовин (у тому числі схованок, тайників, місць переробки чи розукомплектування озброєння), встановлення слідів перебування осіб, причетних до кримінального правопорушення, а також з'ясування функціонального призначення відповідного об'єкта (склад, житлове приміщення, господарська будівля, військовий об'єкт тощо), що дозволяє конкретизувати спосіб вчинення та роль окремих співучасників [118]. У свою чергу, огляд речей передбачає дослідження окремих предметів, які можуть виступати як знаряддям, так і предметом кримінального правопорушення (вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові пристрої, їх компоненти, засоби транспортування та зберігання, засоби зв'язку), а у разі наявності причинного зв'язку між такими об'єктами та подією кримінального правопорушення вони набувають статусу речових доказів відповідно до положень ст. ст. 98–100 КПК України [92], що зумовлює необхідність їх належної фіксації, вилучення, пакування та подальшого експертного дослідження.

Особливого значення у розслідуванні незаконного заволодіння зброєю в умовах воєнного стану набуває огляд документів, які можуть містити як пряму, так і опосередковану доказову інформацію щодо походження, обліку, обігу та використання озброєння. До таких документів належать, зокрема, журнали обліку видачі та приймання зброї і боєприпасів, накладні, акти інвентаризації, звіти про втрати або списання озброєння, службові накази, рапорти, журнали бойових дій, електронні бази даних, а також інші внутрішньослужбові

документи військових формувань і правоохоронних органів. Під час їх огляду, наголошує А. О. Волобоєв, слідчий повинен аналізувати не лише змістову складову, але й зовнішні ознаки документів, які можуть свідчити про їх підроблення або внесення змін (дописки, підчистки, виправлення, невідповідність реквізитів, порушення хронології записів, сліди технічного або хімічного впливу), що у сукупності може вказувати на спроби приховати факт незаконного вилучення зброї з офіційного обліку або створити фіктивні підстави її використання чи списання. У таких випадках належне виявлення ознак і призначення відповідних криміналістичних експертиз (зокрема технічної експертизи документів) мають вирішальне значення для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні [32, с. 288].

Огляд місця події, ділянок місцевості та приміщень у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень характеризується низкою специфічних тактичних особливостей, обумовлених як предметом посягання, так і умовами воєнного стану, що вимагає суворого дотримання загальних тактичних принципів проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Як обґрунтовано зазначає Н. І. Клименко, до принципів огляду належать: своєчасність, невідкладність, об'єктивність, повнота, активність, методичність і послідовність, а також забезпечення єдиного керівництва процесом огляду [118, с. 24], які в умовах підвищеної небезпеки (наявність вибухонебезпечних предметів, ризик повторних обстрілів, обмежений доступ до територій) набувають особливої актуальності та потребують дотримання безпеки, координації з підрозділами ДСНС, Збройних Сил України та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Огляд місця події у кримінальних провадженнях про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами дозволяє встановити широкий спектр обставин, що підлягають встановленню, зокрема: локалізацію місця та орієнтовний час вчинення кримінального правопорушення; кількість осіб, причетних до його вчинення, та характер їх взаємодії; спосіб заволодіння зброєю (таємний, відкритий, із застосуванням обману або з використанням службового становища); обставини,

що сприяли вчиненню правопорушення (недоліки обліку, охорони, контролю за зберіганням озброєння); характер дій правопорушників на місці події (проникнення, пошук, транспортування, маскування слідів); спрямованість злочинного діяння, а також механізм утворення слідів (трасологічних, балістичних, вибухотехнічних), що дозволяє відтворити подію кримінального правопорушення та встановити причинно-наслідкові зв'язки.

Водночас ефективність проведення огляду значною мірою залежить від рівня використання спеціальних знань, оскільки специфіка досліджуваних об'єктів (вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові речовини) потребує залучення фахівців у галузі судової балістики, вибухотехніки, трасології, а також фахівців із розмінування та технічної безпеки; за сучасних умов науково-технічного розвитку широке застосування спеціальних знань, техніко-криміналістичних засобів і сучасних технологій (фото- та відеофіксація, 3D-моделювання, використання БпЛА для огляду небезпечних територій) стає об'єктивною необхідністю, що забезпечує підвищення якості, повноти та доказової цінності результатів огляду [44;153].

Безпосередньо перед початком огляду в кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану слідчий, самостійно або із залученням спеціаліста (вибухотехніка, криміналіста, фахівця з розмінування), зобов'язаний провести детальний інструктаж усіх учасників слідчої (розшукової) дії щодо дотримання заходів безпеки, що зумовлено підвищеним рівнем ризику, пов'язаним із можливою наявністю вибухонебезпечних предметів, залишків боєприпасів, а також нестабільною обстановкою в районі проведення огляду. Такий інструктаж повинен містити чіткі алгоритми поведінки, адаптовані до конкретної слідчої ситуації, включаючи порядок пересування територією або приміщенням з метою збереження слідової інформації (зокрема слідів взуття, транспортних засобів, трасологічних слідів), правила поводження з виявленими предметами озброєння та їх елементами (категорична заборона самовільного переміщення вибухонебезпечних об'єктів,

дотримання вимог дистанції, використання спеціальних засобів індивідуального захисту), а також особливості вилучення, пакування і транспортування доказів із потенційно небезпечної зони; крім того, учасникам огляду роз'яснюються вимоги щодо збереження допоміжних матеріалів (ізоляційної стрічки, кріпильних елементів, пакувальних засобів, маскувальних матеріалів тощо), що можуть мати доказове значення у встановленні способу незаконного переміщення або приховування зброї [133, с. 152;194, с. 77].

Залежно від конкретної обстановки місця події, характеру території (відкрита місцевість, зона бойових дій, складські приміщення, транспортні вузли), а також наявності небезпечних факторів, слідчий обирає найбільш доцільний спосіб організації огляду, який забезпечує максимальну повноту виявлення доказової інформації при одночасному мінімізації ризиків її втрати або пошкодження. До основних тактичних способів належать: огляд із рухом по концентричних колах різного радіуса, що доцільний у випадках локалізованого місця події (наприклад, місця вибуху або виявлення схованки зі зброєю); огляд із поступовим просуванням від центру до периферії або навпаки – від периферії до центру, що дозволяє системно дослідити як основну зону події, так і прилеглі території можливого переміщення правопорушників; а також лінійний (фронтальний або маршрутний) огляд, який є ефективним при обстеженні протяжних ділянок (доріг, лісосмуг, прифронтових територій, маршрутів транспортування зброї) [2, с. 107]. При цьому ключовою вимогою є обов'язковість попередньої фіксації первинного положення об'єктів (фото-, відеозйомка, складання схем), оскільки будь-яке їх переміщення без належної фіксації призводить до втрати доказової цінності та порушення цілісності слідової картини.

Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України, у невідкладних випадках, що є типовими для умов воєнного стану (виявлення небезпечних предметів, ризик їх знищення або переміщення, необхідність негайного забезпечення безпеки), огляд місця події може бути проведений до внесення відповідних відомостей до ЄРДР, із обов'язковим невідкладним внесенням таких відомостей після

завершення огляду [92], що забезпечує баланс між оперативністю реагування та дотриманням процесуальних гарантій. Однак, проведене опитування слідчих, свідчить про наявність типових тактичних і методичних помилок, що допускаються під час проведення огляду місця події, зокрема: несвоєчасне прибуття слідчо-оперативної групи до місця події, що призводить до втрати слідової інформації (у 52% кримінальних проваджень); недостатня ізоляція місця події та порушення режиму доступу до нього (44%); недотримання правил безпеки при роботі з вибухонебезпечними предметами (32%); формальний підхід до фіксації обстановки (25%); неповне використання спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів (22%), а також порушення послідовності огляду (14%), що негативно впливає на якість отриманої доказової інформації (додаток Б). Відтак, проведення огляду повинно здійснюється з урахуванням загальновизнаних тактичних положень криміналістики, розроблених у науковій літературі [162;126], адаптованих до умов підвищеної небезпеки та динамічності воєнного середовища.

У зазначеній категорії кримінальних проваджень огляд найчастіше використовується з метою:

– фіксації обстановки події (місця зберігання зброї, склади, військові об’єкти, транспортні засоби, ділянки місцевості, де відбулося незаконне заволодіння або переміщення озброєння);

– виявлення слідів кримінального правопорушення (слідів проникнення, транспортування, залишків боєприпасів, вибухових речовин, упаковки, слідів вибуху чи пострілу, біологічних слідів);

– вилучення предметів правопорушення (вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв, їх складових частин, засобів маскування і транспортування);

– встановлення механізму події та ролі окремих учасників, у тому числі шляхом аналізу слідової картини та взаєморозташування об’єктів.

Огляд проводиться з обов’язковим дотриманням принципів об’єктивності, повноти, процесуальної форми, безперервності та належної фіксації результатів

із використанням сучасних технічних засобів (фото-, відеозапис, складання планів і схем, 3D-фіксація), що забезпечує належну доказову силу отриманої інформації [42;128].

Специфіка проведення огляду у кримінальних провадженнях зазначеної категорії в умовах воєнного стану полягає у тому, що:

– огляд нерідко здійснюється із запізненням унаслідок бойової обстановки або обмеженого доступу до територій, що ускладнює фіксацію первинної слідової картини;

– виникає необхідність обов'язкового залучення спеціалістів (вибухотехніків, саперів, фахівців ДСНС, військових експертів) для забезпечення безпеки та якісного дослідження об'єктів;

– потребується підвищений рівень координації між органами досудового розслідування та суб'єктами сектору безпеки і оборони (Збройні Сили України, Національна поліція, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань тощо);

– обов'язковою є повна відеофіксація дій слідчої групи як гарантія процесуальної легітимності зібраних доказів та їх подальшої допустимості у судовому провадженні.

Показовим із точки зору забезпечення процесуальної допустимості результатів огляду є судова практика, яка підтверджує критичну залежність доказової сили отриманої інформації від дотримання вимог кримінального процесуального закону. *Так, наприклад, у справі № 733/127489/34* [173], *що розглядалася Солом'янським районним судом м. Києва, огляд житла був визнаний недопустимим доказом у зв'язку з проведенням відповідної слідчої (розшукової) дії без належної санкції слідчого судді, що призвело до втрати доказового значення частини вилучених речових доказів*. Зазначена правова позиція має універсальне значення і для кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, оскільки у цій категорії кримінальних проваджень

огляд нерідко пов’язаний із проникненням до житла чи іншого володіння особи, а отже потребує безумовного дотримання вимог ст. 233 КПК України.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень цієї категорії свідчить, що однією з ключових причин неефективного проведення огляду місця події є дезорганізація діяльності СОГ, яка виникає внаслідок прибуття на місце події значної кількості сторонніх осіб, у тому числі керівників різних рівнів, представників військових формувань або інших суб’єктів сектору безпеки і оборони, що особливо характерно для умов воєнного стану; така ситуація призводить до порушення режиму ізоляції місця події, знищення або спотворення слідової картини, а також ускладнює управління процесом огляду. З метою усунення зазначених недоліків необхідним є забезпечення безумовного виконання всіма присутніми на місці події особами вказівок слідчого як керівника огляду незалежно від їхнього службового статусу, а також чітке визначення кола осіб, допущених до місця події. Водночас слідчий ще до виїзду повинен переконатися у належній укомплектованості СОГ (криміналіст, вибухотехнік, спеціаліст з балістики, поняті тощо), а також з’ясувати через оперативного чергового факт організації охорони місця події до прибуття групи, що є обов’язковою передумовою збереження доказової інформації.

У межах огляду місця події обов’язковому дослідженню підлягають не лише загальна обстановка, але й усі матеріальні об’єкти та сліди, які можуть свідчити про спосіб вчинення кримінального правопорушення, зокрема сліди проникнення до місць зберігання озброєння, переміщення боєприпасів, сліди транспортування, маскування або приховування; особливої уваги потребує виявлення та фіксація мікрослідів (частинок пороху, металевих фрагментів, слідів мастильних матеріалів, волокон, біологічних залишків), які можуть міститися на одязі осіб, поверхнях предметів, упаковці або безпосередньо на елементах зброї. Аналіз таких слідів у подальшому дозволяє встановити факт контакту між особою та предметом злочинного посягання, локалізувати місце незаконного заволодіння чи зберігання зброї, а також ідентифікувати причетних осіб [77].

Важливою складовою тактики огляду є належна фіксація його результатів, яка включає складання протоколу із детальним відображенням часу, місця, умов проведення огляду, переліку учасників, опису виявлених об’єктів, їх розташування та стану, а також використання допоміжних засобів фіксації (топографічні схеми, фототаблиці, відеозапис).

До основних матеріальних джерел доказів, що підлягають дослідженню під час огляду у зазначеній категорії кримінальних проваджень, належать:

– місце події (військові склади, блокпости, транспортні засоби, житлові чи господарські приміщення, ділянки місцевості);

– предмети кримінального правопорушення – вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини та їх складові;

– супровідні матеріали (упаковка, контейнери, засоби транспортування, маскування);

– сліди застосування зброї (гільзи, кулі, сліди пострілу, залишки вибухових речовин);

– одяг осіб із наявними слідами (порохові гази, кров, механічні пошкодження);

– цифрові джерела інформації (відеозаписи з камер спостереження, бодікамер, мобільних пристроїв);

– службова та облікова документація щодо видачі, зберігання та використання зброї.

Особливого значення у тактичному аспекті набуває огляд і вилучення безпосередньо вогнепальної зброї як ключового джерела доказової інформації. Під час огляду необхідно детально зафіксувати її місцезнаходження, просторове положення, технічний стан, наявність механічних пошкоджень, слідів використання (нагар у каналі ствола, деформації), а також слідів біологічного походження чи відбитків пальців; особлива увага приділяється виявленню гільз, куль, магазинів, патронів, що дозволяє у подальшому провести ідентифікацію зброї та встановити обставини її використання. Усі ці дані повинні бути ретельно

відображені у протоколі огляду з додержанням вимог ст. 104 КПК України [92] та підтверджені фото- і відеофіксацією.

Таким чином, методично грамотне проведення огляду місця події у поєднанні з дотриманням процесуальних вимог, застосування криміналістичних тактичних прийомів і використання спеціальних знань, є визначальним чинником забезпечення належності, допустимості та достовірності доказів, тоді як порушення встановлених правил (неналежна фіксація, відсутність санкції суду, недотримання порядку вилучення об'єктів) істотно знижує ефективність досудового розслідування і може зумовити втрату доказової бази або прийняття виправдувального судового рішення.

Розгляд специфіки проведення огляду у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану доцільно здійснювати крізь призму його поетапної криміналістичної організації, що забезпечує системність, повноту та доказову ефективність цієї слідчої (розшукової) дії.

Підготовчий етап проведення огляду має визначальне значення, оскільки саме на цьому етапі закладаються передумови для якісного виявлення, фіксації та вилучення доказової інформації, з урахуванням специфіки об'єктів дослідження (зброя, боєприпаси, вибухові речовини) та підвищених ризиків, притаманних воєнному стану; тактична ефективність огляду значною мірою залежить від належної організаційної і технічної підготовки, яка включає: визначення об'єктів огляду (місце події, ділянка місцевості, приміщення, зброя, боєприпаси, сліди їх застосування); формування оптимального складу слідчо-оперативної групи із залученням понятих, прокурора, спеціалістів (криміналіста, вибухотехніка, судового баліста, за потреби – судово-медичного експерта); забезпечення суцільної відеофіксації процесу огляду із застосуванням бодікамер або інших технічних засобів; підготовку техніко-криміналістичних засобів (фото- і відеотехніки, вимірювальних приладів, маркерів, масштабних лінійок, пакувальних матеріалів, протоколів). Доцільним є використання сучасних портативних криміналістичних комплексів (типу «Сігма», «Фотон» тощо), які

забезпечують високоточну фіксацію мікрослідів (слідів тиску, біологічних слідів, мікрочастинок), що є особливо важливим у справах, пов’язаних із незаконним обігом зброї [123, с. 453].

Основний етап огляду спрямований на безпосереднє дослідження обстановки місця події, відтворення механізму кримінального правопорушення та локалізацію слідів незаконного заволодіння або використання зброї. При цьому тактика огляду повинна відповідати таким ключовим вимогам: збереження первинної обстановки до моменту її фіксації; системне виявлення та локалізація слідів (трасологічних, балістичних, біологічних, вибухотехнічних); аналіз просторової конфігурації місця події (взаємне розташування об’єктів, відстані, траєкторії руху, напрямки пострілів); виявлення слідів застосування зброї (гільзи, кулі, сліди пострілу, залишки вибухових речовин). Так, *наприклад, у справі № 786/454733/25 [175] під час огляду приміщення були зафіксовані сліди крові, що відповідали траєкторії удару об тверду поверхню, що дозволило спростувати первинну версію події та встановити фактичний механізм її розвитку*.

Завершальний етап огляду передбачає визначення переліку речових доказів, що підлягають вилученню, їх належну фіксацію, пакування та приєднання до матеріалів кримінального провадження; результати емпіричних досліджень свідчать, що значна частина слідчих (близько 70%) стикається з труднощами при вилученні та пакуванні об’єктів, пов’язаних зі зброєю, що зумовлено недостатнім рівнем спеціальної підготовки, що підтверджує необхідність підвищення професійної компетентності у цій сфері.

Специфічні особливості має також огляд приміщень та транспортних засобів, які можуть використовуватися для зберігання або переміщення зброї; у таких випадках особлива увага приділяється фіксації слідів на поверхнях (сидіння, підлога, багажні відділення), виявленню сторонніх предметів (незареєстрованих одиниць зброї, боєприпасів, упаковки), а також документуванню просторової конфігурації об’єкта з метою подальшого моделювання механізму події. Ефективним тактичним прийомом у цьому

контексті є використання методів «відтворення обстановки» (зокрема із застосуванням манекенів або моделювання положення предмету), що дозволяє перевірити слідчі версії та встановити об’єктивну картину події [119].

Таким чином, поетапна організація огляду з урахуванням криміналістичних рекомендацій, специфіки об’єктів дослідження та умов воєнного стану забезпечує досягнення його головної мети – отримання повної, достовірної та процесуально допустимої доказової інформації, необхідної для ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Варто наголосити, що криміналістичне забезпечення розслідування таких кримінальних правопорушень, доцільно розглядати як комплексну, науково обґрунтовану діяльність, спрямовану на розроблення, адаптацію та практичне впровадження криміналістичних рекомендацій, тактичних прийомів, алгоритмів дій і організаційних рішень, що ґрунтуються на теоретичних положеннях криміналістики, її праксеологічних засадах та узагальненні слідчої і судової практики. Основною метою такого забезпечення є створення належних умов для всебічного, повного, неупередженого й об’єктивного дослідження обставин кримінального правопорушення, своєчасного виявлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів, а також формування належної доказової бази, достатньої для прийняття законного і обґрунтованого процесуального рішення. У свою чергу, як відзначають вчені-криміналісти (В. В. Арешонков, Р. В. Перцев та ін.), техніко-криміналістичне забезпечення виступає як цілісна система наукових положень, методичних рекомендацій і технічних рішень, що регламентують розробку та використання сучасних науково-технічних засобів, прийомів і методів для виявлення, фіксації, вилучення, накопичення, збереження та подальшої обробки криміналістично значущої інформації про подію злочину; його ключове завдання полягає у забезпеченні постійної функціональної готовності органів досудового розслідування до ефективного реагування на події, пов’язані з незаконним обігом озброєння, особливо в умовах воєнного

стану, коли існує підвищена ймовірність втрати слідової інформації, знищення об’єктів або обмеженого доступу до місця події [127;5].

У процесі проведення огляду місця події у вказаній категорії кримінальних проваджень доцільним є широке використання сучасних технічних засобів фіксації та аналізу, зокрема відеофіксації, БпЛА, засобів тривимірного сканування та цифрового моделювання обстановки. Застосування таких технологій набуває особливого значення у складних слідчих ситуаціях, пов’язаних із великими за площею відкритими територіями, частково зруйнованими об’єктами, районами активних або нещодавніх бойових дій, місцями розташування складів, польових укріплень, транспортних маршрутів чи потенційних схованок зброї, де традиційні способи фіксації не завжди забезпечують належний рівень повноти та точності.

Звертаючи увагу на техніко-криміналістичного забезпечення огляду, варто наголосити на використанні БпЛА, які дозволяють здійснювати огляд великих територій, отримувати загальні та детальні фотознімки і відеозаписи місця події, фіксувати просторове розташування об’єктів, маршрути підходу та відходу правопорушника, місця можливого приховування зброї, а також встановлювати взаємозв’язки між окремими елементами обстановки [218]. В умовах воєнного стану, коли місце події може бути розташоване на значній площі, у важкодоступній або потенційно небезпечній місцевості, застосування БпЛА дозволяє мінімізувати ризики для учасників огляду, зменшити «забруднення» місця події сторонніми слідами, провести попередню розвідку території до безпосереднього входження слідчо-оперативної групи, а також забезпечити оперативне отримання візуальної інформації в режимі реального часу. Крім того, використання БпЛА з термальними (інфрачервоними) камерами створює додаткові можливості для виявлення прихованих предметів, місць нещодавнього переміщення людей, транспортних засобів, слідів теплового випромінювання від техніки або схованок, що є особливо цінним під час дослідження лісосмуг, польових масивів, зруйнованих споруд або нічного огляду місця події. Як слушно зазначають С. С. Чернявський та Д. М. Тичина, використання БпЛА в

процесі криміналістичного картографування не лише підвищує точність збирання даних, а й забезпечує більш професійне і наочне представлення обстановки події, що має значення як для подальшого аналізу, так і для судового дослідження доказів [183].

Не менш важливим елементом сучасного техніко-криміналістичного забезпечення огляду є застосування 3D-сканерів і технологій тривимірного моделювання, що дозволяють здійснювати цифрову реконструкцію місця події, окремих приміщень, транспортних засобів, складів, схованок або інших об'єктів, пов'язаних із незаконним заволодінням зброєю. 3D-сканування є процесом створення просторової цифрової моделі місця або об'єкта за допомогою лазерних чи фотограмметричних засобів, у результаті чого формується високоточна геометрична картина обстановки з прив'язкою до координат і фіксацією мільйонів точок у просторі [116]. Практичне значення такої технології полягає у тому, що вона забезпечує максимальну об'єктивність і точність фіксації, мінімізує ризик втрати інформації або її суб'єктивного тлумачення, дозволяє багаторазово повертатися до цифрової моделі місця події без необхідності повторного огляду, а також створює можливість для подальшого моделювання траєкторії пострілу, механізму вибуху, напрямків переміщення осіб чи транспорту, взаємного розташування об'єктів і речових доказів. У справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю та боєприпасами 3D-моделювання може бути особливо корисним для реконструкції обстановки складу або сховища до і після злочинного посягання, визначення способу проникнення, аналізу траєкторії руху правопорушника, а також для наочного представлення доказової інформації в суді.

Використання технологій 3D-сканування у кримінальному процесі України не суперечить вимогам законодавства і узгоджується з принципом повноти та об'єктивності фіксації обставин місця події, передбаченим ч. 2 ст. 237 КПК України, а також із положеннями відомчих нормативних актів, зокрема наказу МВС № 1395 від 06.11.2015 р. «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної

служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події», який допускає використання технічних засобів фіксації обстановки, включаючи фото- та відеозйомку, а отже логічно охоплює і сучасні засоби цифрової візуалізації [138]. Разом із тим слід враховувати, що практичне впровадження такого підходу пов'язане з низкою обмежень, серед яких висока вартість обладнання, потреба у спеціальній підготовці персоналу, необхідність забезпечення належного збереження і захисту цифрових даних, а також можливі труднощі правової інтерпретації нових форм візуальних доказів у судовому провадженні [217].

Ефективна організація та тактика використання 3D-сканерів при огляді місця події та інших слідчих (розшукових) дій стане основою для ефективного документування кримінальних правопорушень та підвищення якості розслідування [9].

Істотне значення для підвищення ефективності огляду мають також інфрачервоні фільтри, тепловізійні системи та інші спеціальні засоби оптичного контролю, які дозволяють виявляти приховані біологічні сліди, теплові аномалії, місця нещодавнього перебування людей, а також певні особливості поверхонь, що не фіксуються звичайними методами візуального спостереження. У кримінальних провадженнях про незаконне заволодіння зброєю це може мати практичне значення під час огляду місць можливого контакту особи з предметами посягання, транспортних засобів, упаковки, рукавичок, маскувальних матеріалів, елементів одягу або інших об'єктів, на яких могли залишитися сліди поту, крові, мастильних речовин чи мікрочасток.

Для подальшого аналізу обстановки місця події, візуалізації доказів та їх судового представлення доцільним є використання цифрових платформ типу FARO, Reality Capture та інших програмних рішень, що забезпечують обробку даних тривимірного сканування, фотограмметрії та візуального моделювання [45]. Такі програмні комплекси дозволяють не лише створювати цифрові моделі, а й виконувати вимірювання, будувати траєкторії, аналізувати просторові співвідношення між об'єктами, співставляти різні джерела даних, а також

готувати наочні матеріали для судового розгляду. У результаті цього суттєво зменшується рівень суб'єктивізму при інтерпретації події, підвищується переконливість доказової інформації та забезпечується можливість перевірки слідчих версій у віртуальному середовищі.

В умовах воєнного стану інноваційні техніко-криміналістичні засоби набувають ще більшого значення, оскільки розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами нерідко здійснюється в обстановці обмеженого часу, високої небезпеки, дестабілізованої логістики, руйнування інфраструктури та активної протидії з боку причетних осіб. За таких умов класичні форми огляду, хоча й залишаються базовими, потребують істотного підсилення цифровими технологіями, здатними забезпечити швидке охоплення значної території, дистанційне виявлення небезпечних об'єктів, точну фіксацію їх місцезнаходження та збереження цифрового сліду події у формі, придатній для подальшого експертного аналізу. Саме поєднання традиційних криміналістичних підходів із сучасними технологічними рішеннями створює передумови для якісно нового рівня доказування у справах цієї категорії.

Таким чином, у процесі розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану огляд виступає одним із ключових джерел об'єктивної доказової інформації, а його результативність безпосередньо залежить від дотримання принципів процесуальної законності, тактичної гнучкості, технічної оснащеності, належної організації СОГ та участі спеціалістів. Особливого значення набуває здатність слідчого встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між виявленими слідами, просторовими характеристиками місця події та механізмом кримінального правопорушення, що дозволяє не лише підтверджувати, але й спростовувати висунуті версії щодо способу заволодіння зброєю, кола причетних осіб та умов вчинення злочину. Відтак тактика проведення огляду як слідчої (розшукової) дії у досліджуваній категорії проваджень потребує не лише високої точності та методичної послідовності, але

й належного технічного забезпечення, активного використання інноваційних цифрових інструментів, залучення експертів та безумовного дотримання процесуальної форми. Саме від належної організації й проведення огляду значною мірою залежить як якість доказової бази, так і загальна ефективність досудового розслідування та перспективи судового розгляду, а подальший розвиток методик огляду і системне впровадження сучасних технологій об'єктивно сприятимуть підвищенню результативності слідчих (розшукових) дій у цій сфері.

3.2. Допит

Допит у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану виступає одним із ключових слідчих інструментів і засобом одержання доказової інформації, що має вирішальне значення для встановлення обставин події, з'ясування способів незаконного заволодіння озброєнням, механізмів його переміщення, каналів збуту, ролей співучасників, а також правильної кримінально-правової кваліфікації діяння. Особливої ваги така слідча (розшукова) дія набуває на початковому етапі досудового розслідування, коли формуються слідчі версії щодо джерел походження зброї (військові склади, місця бойових дій, незаконні канали постачання), встановлюються обставини її заволодіння та особи, причетні до кримінального протиправного посягання. В умовах воєнного стану складність проведення допиту посилюється високим рівнем латентності таких кримінальних правопорушень, мобільністю злочинних груп, використанням службового становища, а також обізнаністю підозрюваних із тактикою слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ст. 224 КПК України, допит проводиться за місцем здійснення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати [92], а його організація та процесуальний

порядок регламентуються положеннями ст. 65, 95–97, 133, 223–226, 232, 256, 615 КПК України [92]. Під час розслідування допит виконує комплексну функцію, забезпечуючи: встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення; отримання відомостей про джерела походження зброї та способи її заволодіння; особи-злочинця, співучасників, організаторів і посередників; формування та перевірку слідчих версій; визначення напрямів проведення інших слідчих (розшукових) дій; виявлення умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення [179, с. 202;81, с. 388].

На наш погляд, головне завдання допиту полягає у здобутті, перевірці та належній процесуальній фіксації показань осіб, які володіють інформацією про обставини незаконного заволодіння, зберігання, переміщення, використання або приховування вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин, а також про організаційні складові такої діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває диференційований підхід до допиту різних процесуальних категорій осіб – підозрюваних, свідків, військовослужбовців, службових осіб, працівників складів і логістичних підрозділів, – з урахуванням їхнього правового статусу, рівня обізнаності, зацікавленості у результатах провадження та можливих мотивів заволодіння.

Предмет допиту у зазначеній категорії кримінальних проваджень визначається з урахуванням специфіки механізму кримінального правопорушення та процесуального статусу допитуваного і охоплює, зокрема, обставини отримання доступу до зброї, способи її вилучення з офіційного обліку, канали переміщення, місця зберігання, способи маскування, використання чи збуту, а також взаємозв’язки між учасниками злочинної діяльності. При цьому, як обґрунтовано зазначає В. О. Коновалова, до предмета допиту доцільно відносити також встановлення обставин, що сприяють перевірці отриманих показань як у процесі допиту, так і після його завершення, а також кореляції цих показань з іншими обставинами, отриманими доказами у кримінальному провадженні [69, с. 42].

Допит як слідча (розшукова) дія є процесуальною формою отримання показань, які відповідно до ст. 95 КПК України визначаються як відомості, надані в усній або письмовій формі підозрюваним, обвинуваченим чи свідком щодо відомих їм обставин кримінального провадження [92]. Його значення зумовлюється тим, що значна частина інформації про механізм незаконного обігу зброї, особливо в умовах воєнного стану, має латентний характер і зберігається виключно у свідомості учасників події, що підтверджує позиція В. К. Весельського про неможливість отримання такої інформації без безпосереднього комунікативного контакту у формі допиту [27, с. 26].

Водночас тактика проведення допиту у кримінальних провадженнях зазначеної категорії не може ґрунтуватися на спрощених уявленнях щодо достовірності показань залежно від процесуального статусу особи. Практика досудового розслідування свідчить, що як свідки, так і підозрювані можуть надавати як правдиві, так і спотворені або неповні показання, що обумовлює необхідність критичної оцінки отриманої інформації, її зіставлення з іншими доказами та використання комплексу тактичних прийомів, спрямованих на виявлення суперечностей, уточнення відомостей і перевірку їх достовірності. Умови воєнного стану додатково актуалізують такі аспекти, оскільки допит нерідко проводиться в обмежених часових і просторових умовах, за наявності ризиків впливу на допитуваних осіб, що потребує від слідчого високого рівня професійної підготовки, тактичної гнучкості та вміння адаптувати методику допиту до конкретної слідчої ситуації.

У науковій літературі відсутня єдність підходів до визначення поняття «допит». Так, Ю. М. Чорноус визначає допит як слідчу (розшукову) дію, сутність якої полягає в одержанні від особи відомостей, що мають значення для кримінального провадження [77, с. 443]. В. Ю. Шепітько розглядає допит як регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес комунікації між учасниками провадження, спрямований на встановлення фактів, необхідних для з’ясування істини [209, с. 252]. Аналогічну позицію займає В. В. Копча, акцентуючи увагу на отриманні

значущої інформації як основній функції цієї слідчої (розшукової) дії [73, с. 171]. Водночас Л. Д. Удалова підкреслює вербальну природу допиту, зазначаючи, що його змістом є передача та сприйняття уявних образів, які відображають події об'єктивної дійсності, причому рівень достовірності таких відомостей може варіюватися від повністю правдивих до свідомо викривлених [191, с. 193].

Узагальнення наведених наукових підходів дає підстави розглядати допит у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану як складний інформаційно-комунікативний та психологічно зумовлений процес отримання, перевірки та оцінки показань, що спрямований на встановлення механізму незаконного обігу озброєння, джерел його походження, способів переміщення, приховування та збуту, а також ролі окремих учасників злочинної діяльності. У цьому контексті ефективність допиту визначається не лише дотриманням процесуальних вимог, а й урахуванням слідчої ситуації, яка може мати як конфліктний, так і безконфліктний характер, що безпосередньо впливає на вибір тактичних прийомів.

Попри поширене уявлення про допит як суто інформаційне джерело, у практиці досудового розслідування він є однією з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, що потребує від слідчого високого рівня професійної підготовки, знань у сфері кримінального процесу, криміналістики, психології та комунікації [27, с. 5]. Його результативність залежить як від процесуальної форми, так і від здатності слідчого адаптувати тактичні прийоми до конкретної ситуації, поведінки допитуваного та особливостей предмета доказування [70, с. 33]. В умовах воєнного стану такі вимоги набувають додаткової актуальності, оскільки допит нерідко проводиться за обмежених ресурсів, у складній безпековій обстановці та за наявності ризиків впливу на учасників кримінального провадження.

Допит слід розглядати як двосторонній процес інформаційного обміну між слідчим і допитуваним, у межах якого останній не лише надає відомості, а й намагається отримати інформацію про хід розслідування, його спрямованість та

доказову базу. У цьому аспекті слушною є позиція В. П. Бахіна, який зазначає, що допит одночасно виступає джерелом доказів для сторони обвинувачення і засобом захисту для підозрюваного чи обвинуваченого, що надає йому ознак змагальності та обумовлює необхідність подолання можливої протидії [11, с. 17].

З огляду на це, у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії особливого значення набуває застосування комплексу тактичних прийомів, серед яких: встановлення психологічного контакту з допитуваним; надання можливості вільної розповіді; цілеспрямована постановка запитань; варіювання темпу допиту; спостереження за поведінкою та психофізіологічними реакціями особи; пред'явлення доказів; використання ефекту раптовості; стимулювання відновлення пам'яті; формування у допитуваного уявлення про обізнаність слідчого; виклад альтернативних слідчих версій; свідоме обмеження розкриття інформації; використання суперечностей між співучасниками; застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів [81, с. 315]. Комплексне та ситуаційно обумовлене використання зазначених прийомів забезпечує підвищення ефективності допиту, повноти отриманої інформації та її доказового значення у кримінальному провадженні.

Слідчий у процесі допиту в кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану постійно стикається з необхідністю обґрунтованого вибору тактичних прийомів, які забезпечують досягнення мети цієї слідчої (розшукової) дії [78, с. 301]. Водночас визначального значення набуває не лише використання окремих прийомів, а їх комплексне поєднання, гнучке комбінування та своєчасна зміна залежно від слідчої ситуації, поведінки допитуваного та обсягу наявної доказової інформації. Тактичний арсенал допиту включає, зокрема: чітке формулювання та логічну послідовність запитань; варіювання емоційного фону спілкування; роз'яснення положень кримінального та кримінального процесуального законодавства і правових наслідків поведінки особи; пред'явлення речових доказів, висновків експертиз і показань інших осіб;

пропозицію викласти власну версію подій у письмовій формі; вибір оптимального стилю і темпу допиту; а також повідомлення релевантної інформації, що стосується предмета доказування [78, с. 302]. Ефективність допиту при цьому детермінується не лише формальною стороною його проведення, а й професійною компетентністю слідчого, його психологічною підготовкою, інтуїцією та здатністю адаптуватися до динаміки комунікативної ситуації.

Допит у досліджуваній категорії кримінальних проваджень традиційно виступає одним із найбільш інформативних джерел доказів, оскільки дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки між окремими елементами механізму незаконного заволодіння зброєю, уточнити та перевірити інші докази, а також сформувати цілісне уявлення про обставини кримінального правопорушення. З урахуванням специфіки предмета доказування, допит проводиться щодо різних категорій осіб – підозрюваних, свідків, військовослужбовців, працівників складів, логістичних підрозділів, службових осіб, – кожна з яких має власну процесуальну специфіку. Допит свідків спрямований насамперед на встановлення обставин заволодіння, переміщення, зберігання або використання зброї, тоді як допит підозрюваних – на з'ясування способів, мотивів заволодіння, ролі у злочинній діяльності, способів приховування та каналів збуту.

У випадках проведення судових експертиз (балістичних, трасологічних, вибухотехнічних тощо) виникає необхідність у допиті експерта з метою уточнення методики дослідження, інтерпретації отриманих результатів та перевірки обґрунтованості висновків, що допускається як на стадії досудового розслідування (ст. 224 КПК України), так і під час судового розгляду (ст. 352 КПК України) [92].

Аналіз практики свідчить, що проведення допиту у зазначеній категорії кримінальних проваджень характеризується як наявністю сприятливих, так і ускладнюючих чинників. До позитивних належать: наявність цифрових доказів (відео- та аудіозаписів, даних із камер спостереження), що дозволяє оперативно перевіряти показання; підвищена суспільна увага до незаконного обігу зброї в

умовах воєнного стану; можливість використання психологічних методик аналізу поведінки; а також зацікавленість окремих учасників у встановленні істини. Додатково, як зазначає Д. А. Бондаренко, важливими є можливість попереднього планування допиту, коригування недоліків інших слідчих дій, а також застосування тактичних комбінацій, включаючи інсценування окремих ситуацій [20].

Водночас допит нерідко ускладнюється низкою негативних факторів, зокрема: наявністю змови серед осіб, причетних до заволодіння зброєю; професійною обізнаністю підозрюваних щодо тактики допиту; психологічним тиском або страхом свідків; недовірою до правоохоронних органів; а також формальним підходом окремих суб'єктів розслідування. Крім того, на формування несприятливої слідчої ситуації впливають активна протидія встановленню істини, надання завідомо неправдивих показань, викривлення інформації під впливом зовнішніх факторів або сумлінна омана свідків, а також конфліктний характер комунікації під час допиту [200].

З огляду на викладене, ефективність допиту в умовах воєнного стану безпосередньо залежить від здатності слідчого адекватно оцінювати слідчу ситуацію, своєчасно обирати та комбінувати тактичні прийоми, враховувати специфіку заволодіння предметами озброєння та поведінкові особливості допитуваних осіб, що в сукупності забезпечує отримання достовірної доказової інформації та підвищує результативність досудового розслідування.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану дозволяє констатувати наявність типових помилок тактики проведення допиту, які знижують його доказову ефективність: невстановлення під час першочергових допитів ключових обставин механізму незаконного заволодіння, переміщення та приховування озброєння (57%); поверхневе опрацювання отриманої інформації без належної деталізації, що унеможливлює своєчасне виявлення суперечностей або неправдивих показань (41%); недостатнє розуміння слідчим специфіки функціонування військових

підрозділів, складів озброєння і порядку обліку зброї, що ускладнює правильну інтерпретацію дій службових осіб (38%); невпевнене володіння спеціальною військовою та технічною термінологією, що призводить до помилок у формулюванні запитань і фіксації показань (21%) (додаток В). Зазначені помилки не лише зменшують доказову цінність допиту, а й створюють ризики визнання отриманих відомостей неналежними або недопустимими доказами у судовому провадженні.

Достовірність доказів у кримінальному провадженні визначається трьома взаємопов'язаними критеріями: пропорційністю, прозорістю та ефективністю засобів правового захисту, кожен із яких застосовується як контрольний критерій під час перевірки доказів на стадії досудового розслідування [219, с. 192].

У зв'язку з цим ефективне проведення допиту у даній категорії проваджень потребує комплексного врахування криміналістичних особливостей, зокрема службової діяльності допитуваних осіб, умов воєнного стану та можливостей маскування через службові маніпуляції.

Допит у зазначених провадженнях є не лише формальним джерелом доказів, а одним із ключових інструментів відтворення механізму злочинної діяльності, включаючи встановлення джерел походження зброї, каналів її переміщення, способів приховування та ролі окремих учасників. Його результативність значною мірою залежить від здатності слідчого поєднувати процесуальну грамотність із психологічною компетентністю та тактичною гнучкістю. Особливої уваги потребує врахування професійної обізнаності допитуваних (військовослужбовців, службових осіб, матеріально відповідальних осіб), можливих проявів відомчої солідарності, узгодження показань, а також використання ними спеціальних знань для протидії слідству.

Важливим елементом тактики допиту є також поєднання вербальної інформації з іншими джерелами доказів, зокрема цифровими (відеозаписи з камер спостереження, боді-камер, дані геолокації), документальними (накладні, журнали обліку, акти списання, електронні реєстри) та матеріальними доказами. Такий інтегрований підхід дозволяє не лише перевіряти достовірність показань,

а й виявляти приховані зв’язки та суперечності. Показовим у цьому контексті є те, що навіть за відмови окремих осіб від надання показань або їх формального характеру, аналіз суміжних доказів може забезпечити встановлення істотних обставин кримінального правопорушення.

Водночас проведення допиту у цих провадженнях ускладнюється низкою об’єктивних факторів, серед яких: активна протидія встановленню істини, надання неправдивих показань, сумлінна омана свідків, вплив стресових умов воєнного стану, а також конфліктний характер комунікативної ситуації. У таких умовах особливого значення набуває вміння слідчого адаптувати тактичні прийоми, варіювати стиль допиту, використовувати фактор раптовості, пред’явлення доказів, а також здійснювати постійний аналіз поведінкових реакцій допитуваних осіб.

Наприклад, *обвинувачений ОСОБА_8 надав покази, відповідно до яких повідомив, що наприкінці весни 2021 року продав прапорщику ОСОБА_12 на умовах розстрочки автомобіль марки «Мазда-6», за 2200 доларів США, які останній мав повертати певними частинами. Станом на 07.08.2021 прапорщик ОСОБА_12 мав перед ним заборгованість у сумі 600 доларів США. 07.08.2021 у вечірній час, будучи у стані алкогольного сп`яніння, перебуваючи у м. Біла Церква Київської області, з метою повернення решти грошових коштів у сумі 600 доларів США, та обізнаним про те, що прапорщик ОСОБА_12 чергує у військовій частини НОМЕР_1, зателефонував останньому та домовився з ним про зустріч. В той же день, приблизно о 22 год. 20 хв., прибув з водієм на автомобілі марки «Ауді А6» до контрольно-пропускного пункту військової частини НОМЕР_1, що розташована за адресою: АДРЕСА_3). Через те, що прапорщик ОСОБА_12 не відповідав на його телефонні дзвінки, вирішив без дозволу чергового контрольно-пропускного пункту військової частини НОМЕР_1 незаконно проникнути на територію військової частини та відповідно зайшов у приміщення кімнати відпочинку помічника чергового частини, що розташована у будівлі штабу цієї ж військової частини, яке на той час не освітлювалося, де на ліжку у лежачому горизонтальному положенні*

помітив прапорщика ОСОБА_12, який не приходячи до тями хрипів. Підійшовши до ОСОБА_12, не помітивши наявність у останнього кульового вогнепального поранення голови, під час спроби його підняти, помітив пістолет марки «пістолет Макарова», який випав на підлогу біля ліжка, де лежав ОСОБА_12. У цей час раптово виник умисел, направлений на заволодіння вказаного пістолета з набоями, який поклав до кишені своїх шортів, після чого залишив указане приміщення та відвіз зброю до власного гаражного приміщення, де сховав у печі. Після чого добровільно повернув вказаний пістолет з набоями працівникам СБУ. Під час судового розгляду винуватість у вчиненому визнав повністю, щиро розкаявся, повідомив, що активно сприяв під час досудового розслідування розкриттю злочину, а також, що перебував в стані алкогольного сп`яніння [169].

Підозрюваний у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану є одним із ключових суб’єктів допиту, тактика якого зумовлена сукупністю специфічних криміналістичних і процесуальних чинників. Як свідчать наукові підходи та узагальнення практики, допит такої особи має здійснюватися з неухильним дотриманням презумпції невинуватості (ст. 17 КПК України), права на захист і права не свідчити проти себе, водночас із забезпеченням досягнення завдань кримінального провадження та ефективного отримання доказової інформації [92]. Специфіка допиту підозрюваних у цій категорії проваджень визначається переважанням непрямих доказів, складністю встановлення джерел походження зброї, особливостями функціонування військових складів і логістики, обізнаністю підозрюваних щодо методів розслідування, а також активною протидією встановленню об’єктивної істини.

Тактика допиту підозрюваного передбачає ретельну підготовку, яка включає: аналіз нормативно-правових актів, що регламентують порядок обігу, зберігання та видачі зброї; дослідження службової документації (журналів обліку, накладних, актів списання, електронних реєстрів); оцінку цифрових

доказів; визначення тактичної моделі поведінки слідчого з урахуванням психологічного стану особи; підготовку технічних засобів фіксації; а також планування можливого використання показань інших осіб і проведення очних ставок [208;73]. В умовах воєнного стану додатково враховуються фактори переміщення зброї, децентралізації її зберігання, руйнування інфраструктури та можливого зловживання службовим становищем при доступі до озброєння.

Робочий етап допиту доцільно будувати за алгоритмом, що поєднує надання можливості вільної розповіді, постановку уточнюючих і контрольних запитань, пред'явлення речових і документальних доказів, демонстрацію показань інших осіб, а також фіксацію реакцій допитуваного. Комплекс запитань під час допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану доцільно формувати за логічними блоками з урахуванням предмета доказування, ролі особи та типових способів вчинення таких кримінальних правопорушень:

1. Загальні (вступні) запитання:

– Чи зрозумілі Вам Ваші процесуальні права та обов'язки?

– Чи бажаєте Ви надавати показання?

– Які обставини, на Вашу думку, стали підставою для відкриття даного кримінального провадження?

– Яке Ваше відношення до обставин, що розслідуються?

2. Обставини отримання (заволодіння) зброєю:

– За яких обставин Вам стала відома інформація про наявність зброї/боєприпасів/вибухових речовин?

– Яким способом Ви отримали (або могли отримати) доступ до зазначених предметів?

– Чи мали Ви законні підстави для доступу до місць зберігання зброї (склади, арсенали, службові приміщення)?

– Хто ще мав доступ до цих об'єктів?

– Чи використовувалися службові повноваження для отримання доступу до зброї?

3. Джерела походження та переміщення:

– Звідки саме походить вилучена (або виявлена) зброя чи боєприпаси?

– Яким чином здійснювалося їх переміщення (транспорт, маршрути, способи маскування)?

– Чи використовувалися військові або цивільні логістичні канали?

– Хто організовував або координував переміщення?

– Чи змінювалися місця зберігання після отримання зброї?

4. Способи приховування та маскування:

– Де саме зберігалася зброя/боєприпаси/вибухові речовини?

– Чи здійснювалося розукомплектування або розосередження складових частин?

– Які способи маскування використовувалися (контейнери, схованки, інженерні конструкції, документи прикриття)?

– Чи використовувалися фальсифіковані документи або підроблені накладні?

– Хто безпосередньо відповідав за приховування?

5. Роль підозрюваного та інших осіб:

– Яку саме роль Ви виконували у зазначених подіях?

– Хто ще був причетний до незаконного заволодіння або обігу зброї?

– Чи існував розподіл функцій між учасниками (зберігання, транспортування, збут)?

– Які зв’язки між Вами та іншими фігурантами?

– Чи діяли Ви самостійно чи у складі групи?

6. Службовий аспект (за наявності):

– Які Ваші посадові обов’язки щодо обліку, зберігання або використання зброї?

– Чи були порушення встановлених інструкцій або наказів?

– Хто здійснював контроль за обігом зброї у Вашому підрозділі?

– Чи оформлювалися документи, що супроводжували видачу або списання зброї?

– Чи використовувалися службові можливості для приховування незаконних дій?

7. Використання зброї (за наявності):

– Чи застосовувалася зазначена зброя? Якщо так – за яких обставин?

– Хто саме здійснював постріли або інше використання?

– Чи відповідали ці дії встановленим правилам застосування зброї?

– Які наслідки настали в результаті її використання?

8. Документальне та цифрове забезпечення:

– Які документи супроводжували обіг зброї (журнали, накладні, акти)?

– Чи використовувалися електронні системи обліку або зв'язку?

– Які засоби комунікації застосовувалися для координації дій (телефони, месенджери)?

– Чи збереглися відповідні записи, листування або файли?

9. Мотиви та цілі:

– З якою метою здійснювалося заволодіння зброєю?

– Чи отримували Ви або інші особи матеріальну вигоду?

– Чи були інші мотиви (службові, особисті, корисливі, пов'язані з воєнною обстановкою)?

10. Перевірка показань і суперечностей:

– Як Ви можете пояснити розбіжності між Вашими показаннями та іншими доказами (відео, експертизи, показання свідків)?

– Чи підтверджуєте Ви свої попередні показання?

– Чи бажаєте Ви їх уточнити або доповнити?

– Чи є у Вас зауваження щодо зафіксованих показань?

Такий структурований комплекс запитань дозволяє системно охопити всі елементи предмета доказування, виявити суперечності, деталізувати механізм кримінального правопорушення та забезпечити отримання повної й достовірної доказової інформації.

Особливого значення набуває тактичне використання доказів – їх пред'явлення на відповідному етапі допиту з метою виявлення неправдивих свідчень або формування психологічного ефекту обізнаності слідчого. Завершальний етап передбачає узагальнення показань, їх перевірку, надання можливості внесення доповнень та забезпечення належної процесуальної фіксації.

У практиці допиту підозрюваних доцільним є застосування сучасних тактичних підходів, зокрема когнітивного інтерв'ю, методів ситуативної реконструкції подій, використання відкритих запитань та прийомів виявлення логічних і часових суперечностей. Водночас слід враховувати поведінкові особливості таких осіб: раціоналізацію власних дій, занижену емоційність, агресивність або демонстративну впевненість, що потребує гнучкої тактики, спрямованої на встановлення психологічного контакту та подолання протидії [216].

У разі протидії з боку підозрюваного або інших осіб необхідно застосовувати комплекс процесуальних і тактичних заходів, спрямованих на її нейтралізацію, зокрема: забезпечення збереження слідчої таємниці; попередження неправдивих показань шляхом їх перевірки та фіксації; недопущення зміни свідчень; суворе дотримання процесуального порядку складання протоколу; використання технічних засобів фіксації; запобігання ухиленню від допиту та забезпечення явки особи [180].

Таким чином, тактика допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння зброєю в умовах воєнного стану має бути системною, гнучкою та доказово орієнтованою, базуватися на поєднанні криміналістичних, процесуальних і психологічних підходів, що забезпечує отримання достовірної інформації, викриття суперечностей та формування належної доказової бази з дотриманням прав людини і принципів справедливого судочинства.

Свідок. Свідок у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими

речовинами в умовах воєнного стану є одним із ключових носіїв доказової інформації, а тому тактика його допиту має бути спрямована на максимально повне відтворення механізму заволодіння, умов його зберігання, переміщення та використання. Практика свідчить, що, як і у кримінальних провадженнях про службові злочини, у цій категорії проваджень нерідко має місце явище «солідарності» (зокрема серед військовослужбовців, працівників складів), що зумовлює формалізованість або узгодженість показань, які можуть бути спростовані лише шляхом поєднання допиту з аналізом об'єктивних доказів (відеозаписів, документів, даних обліку тощо).

До кола свідків, які підлягають першочерговому допиту у таких провадженнях, доцільно віднести:

а) очевидців подій (військовослужбовців, працівників складів, осіб, що перебували у зоні зберігання або транспортування зброї);

б) службових осіб, відповідальних за облік, зберігання, видачу та списання озброєння;

в) керівників підрозділів, які можуть надати інформацію щодо організації служби, контролю та дисципліни;

г) осіб, які брали участь у транспортуванні або логістичному забезпеченні;

ґ) осіб, у чиїх інтересах могла здійснюватися незаконна передача або використання зброї.

Предмет допиту свідка доцільно структурувати за такими блоками:

1. Обставини незаконного заволодіння зброєю

– Коли, де і за яких обставин Вам стало відомо про наявність або переміщення зброї/боєприпасів/вибухових речовин?

– Хто саме мав доступ до місця їх зберігання?

– Чи були зафіксовані факти відсутності або нестачі озброєння?

– За яких умов відбулося вилучення зброї з офіційного обігу?

– Чи відповідали ці дії встановленим правилам і інструкціям?

2. Умови зберігання та обліку

– Де саме зберігалася зброя (склад, укриття, тимчасове місце дислокації)?

– Який порядок доступу до неї був встановлений?

– Хто вів облік (журнали, електронні системи)?

– Чи здійснювалися перевірки наявності та стану озброєння?

– Чи були випадки порушення правил зберігання або обліку?

3. Переміщення та логістика

– Чи здійснювалося переміщення зброї? Якщо так – коли, ким і з якою метою?

– Які транспортні засоби використовувалися?

– Чи оформлювалися супровідні документи (накладні, акти, дозволи)?

– Чи були випадки несанкціонованого переміщення або відхилення від маршрутів?

4. Способи приховування та маскування

– Чи відомо Вам про випадки розукомплектування або розосередження зброї?

– Чи використовувалися схованки, контейнери або інші способи маскування?

– Чи були випадки використання підроблених або недостовірних документів?

– Хто міг бути причетний до організації таких дій?

5. Роль окремих осіб

– Хто, на Вашу думку, був причетний до незаконного заволодіння або переміщення зброї?

– Які функції виконували ці особи?

– Чи були серед них службові особи або матеріально відповідальні працівники?

– Чи відомі Вам факти зловживання службовим становищем?

6. Службові та організаційні аспекти

– Які Ваші посадові обов’язки у сфері обігу зброї?

– Яким чином здійснювався контроль з боку керівництва?

– Чи були відомі раніше порушення у цій сфері?

– Які заходи реагування застосовувалися?

7. Використання зброї (за наявності)

– Чи застосовувалася зазначена зброя? За яких обставин?

– Чи відповідало її використання встановленим нормам?

– Які наслідки настали?

8. Документальні та цифрові сліди

– Які документи оформлювалися щодо обігу зброї?

– Чи використовувалися електронні засоби обліку або зв’язку?

– Чи збереглися відповідні записи, листування, файли?

– Хто мав до них доступ?

9. Повідомлення про правопорушення

– Чи повідомляли Ви про виявлені порушення? Кому саме?

– Якою була реакція керівництва?

– Якщо не повідомляли – з яких причин?

– Чи відомі Вам інші подібні випадки?

10. Перевірка достовірності показань

– Чи підтверджуєте Ви свої показання?

– Чи є обставини, які Ви бажаєте уточнити або доповнити?

– Чи відомо Вам про розбіжності між Вашими показаннями та іншими доказами?

Особливу увагу під час допиту свідків слід приділяти керівникам підрозділів і матеріально відповідальним особам, оскільки вони можуть надати інформацію про системні недоліки контролю, службову дисципліну та умови, що сприяли незаконному обігу зброї. Водночас необхідно враховувати можливу упередженість таких осіб, зумовлену відомчими інтересами або прагненням уникнути відповідальності. Крім того, у випадках, коли встановлюється зацікавленість окремих осіб у незаконному заволодінні зброєю (наприклад, з метою отримання вигоди чи передачі третім особам), їх допит має бути спрямований на з’ясування характеру взаємовідносин із підозрюваними, умов

домовленостей, наявності матеріальної вигоди та ролі у механізмі правопорушення [108, с. 244–245].

Варто відзначити, що системно структурований допит свідка, адаптований до конкретної слідчої ситуації, дозволяє не лише встановити обставини кримінального правопорушення, але й виявити приховані зв’язки, суперечності та механізми незаконного обігу зброї, що є необхідною передумовою формування повної та об’єктивної доказової бази.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що допит у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану є ключовою слідчою (розшуковою) дією, ефективність якої зумовлюється системним поєднанням процесуальних гарантій, криміналістичних рекомендацій і психологічних підходів, а також урахуванням специфіки об’єктів посягання (військові склади, логістичні маршрути, місця зберігання) та способів злочинної діяльності. Встановлено, що результативність допиту значною мірою залежить від його інтегрованого характеру, тобто поєднання отримання показань із їх перевіркою та зіставленням з іншими доказами, а також від використання структурованого блоку запитань, адаптованого до процесуального статусу допитуваного і конкретної слідчої ситуації. Водночас виявлені типові помилки (невстановлення ключових обставин – 57%, поверхневість допиту – 41%, недостатнє розуміння військової специфіки – 38%, термінологічні помилки – 21%) свідчать про необхідність підвищення тактичної підготовки слідчих. Доведено, що у процесі допиту переважають конфліктні слідчі ситуації (54%), які проявляються у запереченні, викривленні або відмові від показань, тоді як безконфліктні становлять 46%, що зумовлює потребу в активному застосуванні комплексу тактичних прийомів, спрямованих на встановлення психологічного контакту, активізацію пам’яті та викриття неправдивої інформації. У сукупності це забезпечує отримання повної, узгодженої та доказово значущої інформації, мінімізує ризики викривлення фактичних обставин і створює належні

передумови для ефективного доказування та прийняття законних процесуальних рішень.

3.3. Обшук

Відповідно до ст. 234 КПК України обшук є слідчою (розшуковою) дією, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини кримінального правопорушення, відшукання знарядь і предметів злочинного посягання, майна, здобутого внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб; його проведення здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, за наявності достатніх даних, які обґрунтовують втручання у сферу приватного життя особи [92;149, с. 656]. Такими даними виступають відомості, отримані з показань учасників кримінального провадження, матеріалів слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукової діяльності, а також інших джерел, що свідчать про можливе незаконне носіння, зберігання, переміщення, виготовлення чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин [81, с. 277–278].

У кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами обшук виступає одним із ключових засобів отримання матеріалізованої доказової інформації, оскільки спрямований на виявлення і вилучення не лише безпосередніх предметів посягання (зброї, боєприпасів, вибухових речовин), але й їх складових частин, комплектуючих, інструментів для виготовлення, переробки чи ремонту, засобів маскування, транспортування, а також документації й цифрових носіїв, що відображають обставини незаконного обігу озброєння (ст. 263, 263-1 КК України). Водночас специфіка цієї слідчої (розшукової) дії полягає у підвищеному рівні небезпеки, пов’язаному з можливим виявленням вибухонебезпечних предметів, що зумовлює

необхідність спеціальної підготовки учасників слідчо-оперативної групи та суворого дотримання заходів безпеки.

Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану детермінуються динамічною оперативною обстановкою, наявністю зон підвищеної небезпеки, обмеженим доступом до окремих територій, а також активним використанням правопорушниками складних способів маскування та приховування зброї. Зокрема, об’єкти пошуку можуть розміщуватися у військових і складських приміщеннях, покинутих або частково зруйнованих будівлях, транспортних засобах, схованках у ґрунті, інженерних спорудах або бути розукомплектованими та замаскованими під побутові предмети чи технічні деталі. У випадках вчинення кримінальних правопорушень із використанням службового становища додаткового значення набуває відшукання службової документації (журнали обліку зброї, накази, акти списання, логістичні документи), що дозволяє встановити джерело походження озброєння та механізм його незаконного вибуття з офіційного обігу.

За своїм об’єктом обшук у досліджуваній категорії кримінальних проваджень охоплює обшук житла, іншого володіння особи, службових і складських приміщень, територій, а також особи, що зумовлює необхідність диференційованого підходу до його тактичної організації з урахуванням функціонального призначення об’єкта, характеру можливих схованок та способів маскування зброї [73, с. 178]. При цьому зміст обшуку полягає у примусовому обстеженні відповідних об’єктів із метою виявлення і вилучення речей та документів, що мають доказове значення, предметів, вилучених із цивільного обігу, а також забезпечення можливості подальшого відшкодування завданих збитків і застосування конфіскації.

Процесуальний порядок проведення обшуку визначається положеннями ст. 13, 223, 233–236 КПК України та передбачає обов’язкове дотримання гарантій законності, зокрема: проведення обшуку на підставі судового дозволу, участь понятих або застосування технічних засобів фіксації, забезпечення присутності заінтересованих осіб і захисника, дотримання вимог щодо часу

проведення обшуку, належну фіксацію його ходу і результатів, а також забезпечення схоронності майна та процесуального оформлення вилучених об’єктів [181]. Особливого значення в умовах воєнного стану набуває обов’язкова відеофіксація обшуку як гарантія допустимості доказів і запобігання можливим зловживанням.

На відміну від інших слідчих (розшукових) дій, обшук характеризується конкретизованістю об’єктів пошуку, їх належністю певним особам та примусовим характером обстеження [81, с. 288], що зумовлює необхідність попереднього визначення індивідуальних ознак об’єктів, їх можливих місць приховування та способів маскування. З огляду на це, ефективність обшуку значною мірою залежить від рівня аналітичної підготовки слідчого, здатності прогнозувати поведінку правопорушника, а також використання сучасних техніко-криміналістичних засобів (металошукачів, тепловізорів, скануючих пристроїв, БпЛА для огляду територій), що дозволяє підвищити результативність пошуку та мінімізувати ризики втрати доказової інформації.

Сутність обшуку полягає у відшуканні матеріалізованої інформації про подію кримінального правопорушення, а недостатність відомостей про об’єкти пошуку та їх імовірне місцезнаходження створює реальні передумови для недосягнення мети цієї слідчої (розшукової) дії, що негативно позначається на повноті й результативності доказування у кримінальному провадженні [30, с. 171]. З огляду на це, у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану визначення мети обшуку має бути максимально конкретизованим і орієнтованим саме на ті об’єкти, які є типовими для цієї категорії кримінальних правопорушень. До них насамперед належать: бойова вогнепальна зброя (автомати, пістолети, кулемети, револьвери тощо), спортивна та нарізна зброя, бойові припаси (патрони різних калібрів, гранати, запали, детонатори, підривачі), вибухові речовини, окремі складові та деталі вогнепальної зброї, засоби безшумної стрільби, прилади для спорядження боєприпасів, обладнання для ремонту, переробки чи виготовлення зброї, ємності

та пристрої для її зберігання і транспортування (ящики, бокси, чохли, сейфи, схованки), документи щодо отримання, переміщення, списання, обліку або відстрілу зброї, а також сліди її використання, ремонту, переробки чи приховування.

У межах розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами об'єктами, що підлягають відшуканню і вилученню під час обшуку за місцем проживання, роботи підозрюваного, у складських приміщеннях, транспортних засобах, господарських будівлях, місцях тимчасового перебування або інших володіннях, можуть бути: викрадена, привласнена чи іншим чином незаконно отримана зброя і боєприпаси; зброя, що використовувалась для вчинення інших кримінальних правопорушень; комплектуючі елементи зброї й боєприпасів, у тому числі заготовки, магазини, глушники, приціли, елементи ударно-спускового механізму; засоби чищення, змащення, переробки та ремонту зброї; предмети зі слідами кримінального правопорушення; фрагменти пакування, тари та маскувальних матеріалів; документи на незаконно отриману зброю, їх підроблені копії, чорнові записи, накладні, акти приймання-передачі, журнали обліку, квитанції поштових відправлень, документи на транспортні засоби чи нерухомість, що використовувалися у схемах незаконного обігу озброєння; листування, записники, схеми, фотографії, аудіо- та відеоматеріали, за допомогою яких можуть бути встановлені співучасники, логістика переміщення зброї, канали її збуту, місця зберігання чи приховування; комп'ютерна техніка та мобільні пристрої, що використовувалися для координації протиправної діяльності; а також інше майно, яке може мати значення для доказування або використовуватись для забезпечення відшкодування завданої шкоди [149, с. 655]. У разі виявлення предметів, вилучених із цивільного обігу, незалежно від їх прямого зв'язку з конкретним кримінальним провадженням, вони підлягають обов'язковому вилученню в установленому процесуальному порядку.

Специфіка обшуку у досліджуваній категорії кримінальних проваджень в умовах воєнного стану полягає в тому, що об'єкти пошуку нерідко приховуються

не лише в житлі чи підсобних приміщеннях, а й у військових або наближених до бойових дій складських приміщеннях, сховищах, укриттях, покинутих будівлях, гаражах, транспортних засобах, інженерних спорудах, а також на відкритій місцевості, у землі чи серед уламків зруйнованої інфраструктури. Крім того, зброя та боєприпаси часто маскуються шляхом розукомплектування, приховування окремих частин у різних місцях, переміщення у контейнерах подвійного призначення, використання фальсифікованих супровідних документів або зловживання службовим становищем під час доступу до місць офіційного зберігання озброєння. У зв'язку з цим обшук у таких провадженнях має бути орієнтований не лише на відшукання безпосередніх предметів посягання, а й на виявлення всієї інфраструктури злочинної діяльності: документальних, цифрових, логістичних, технічних та організаційних елементів незаконного заволодіння озброєнням.

Як і інші слідчі (розшукові) дії, обшук складається з підготовчого, робочого та заключного етапів, кожен із яких має власне тактичне наповнення. На підготовчому етапі ключове значення має вивчення матеріалів кримінального провадження, збір орієнтуючої інформації про особу підозрюваного, його зв'язки, спосіб життя, наявність доступу до зброї, можливі місця її зберігання чи приховування, особливості об'єкта, на якому планується обшук, а також характер і ознаки предметів, що підлягають відшуканню. Не менш важливими є аналіз слідчої ситуації, визначення часу проведення обшуку, добір складу слідчо-оперативної групи, підготовка спеціалістів, технічних засобів, транспорту, засобів індивідуального захисту, а також планування дій у випадку опору, спроб знищення доказів або виявлення вибухонебезпечних предметів [81, с. 291;124, с. 191].

Результати опитування респондентів, що у процесі підготовки до обшуку найчастіше здійснюються: визначення керівника та учасників групи пошуку, вивчення матеріалів кримінального провадження, визначення переліку об'єктів, що підлягають пошуку та їх характеристик (98%); підготовка засобів аудіо- та відеофіксації (77%); вивчення характеристики особи, у якої планується провести

обшук (65%), залучення спеціаліста (64%), складання плану проведення обшуку (25%), а також попереднє вивчення території чи ознайомлення з особливостями приміщення (22%) (додаток Б). Такі результати свідчать, з одного боку, про усвідомлення практичної значущості належної організаційної підготовки, а з іншого – про недостатній рівень попереднього аналізу об’єктів обшуку, що в умовах воєнного стану може істотно знижувати його результативність.

Робочий етап обшуку охоплює прибуття слідчо-оперативної групи до місця проведення цієї слідчої (розшукової) дії, забезпечення контролю над обстановкою, недопущення знищення чи переміщення об’єктів пошуку, а також безпосереднє обстеження житла, іншого володіння особи, службового чи складського приміщення, транспортного засобу, території або особи. На оглядовій стадії робочого етапу слідчий з’ясовує загальну структуру приміщення або території, наявність замкнених приміщень, сховищ, сейфів, тайників, особливості доступу до них, порядок використання об’єкта, виділяє найбільш імовірні місця приховування зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, визначає послідовність обстеження та розподіляє функції між учасниками групи. На детальній стадії здійснюється послідовне й системне дослідження усіх елементів обстановки, предметів, конструкцій, меблів, транспортних засобів, технічних пристроїв, схованок, контейнерів і пакувань із метою виявлення об’єктів, що підлягають відшуканню, а також слідів кримінального правопорушення [149, с. 665]. За наявності підстав слідчий має право відкривати замкнені приміщення, сховища чи речі, якщо особа відмовляється зробити це добровільно.

У провадженнях щодо незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами особлива увага під час робочого етапу обшуку повинна приділятися дотриманню заходів безпеки. У разі ймовірності виявлення вибухових пристроїв, розтяжок, боєприпасів у бойовому стані, саморобних вибухових механізмів чи хімічно нестабільних речовин проведення обшуку без участі вибухотехніка, сапера або іншого спеціаліста є неприпустимим. У таких випадках тактика обшуку має передбачати попереднє обстеження приміщення або території на предмет наявності небезпечних

об’єктів, використання технічних засобів виявлення, зонування простору, а за потреби – застосування БпЛА, тепловізорів, ендоскопічних пристроїв, металошукачів та інших техніко-криміналістичних засобів, що дає змогу мінімізувати ризики для учасників слідчої дії та забезпечити повноту виявлення доказів.

На заключному етапі обшуку відбувається процесуальне оформлення його ходу та результатів у протоколі, здійснюється остаточний огляд, опис, пакування і вилучення речей та документів, що мають доказове значення, вносяться заяви, зауваження та доповнення учасників, після чого протокол підписується всіма учасниками цієї слідчої (розшукової) дії. Другий примірник протоколу разом з описом вилученого майна вручається особі, у якої проводився обшук, або іншій уповноваженій законом особі [92]. Саме на цьому етапі особливого значення набуває належна індивідуалізація вилучених об’єктів: опис серійних номерів зброї, маркування боєприпасів, виду та ваги вибухових речовин, особливостей пакування, зовнішнього стану предметів, а також умов їх виявлення, що має принципове значення для подальшого експертного дослідження та допустимості доказів у суді.

Отже, дотримання кримінальних процесуальних вимог, криміналістичних рекомендацій і правил безпеки під час проведення обшуку у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану є визначальною передумовою досягнення його мети. Ефективність цієї слідчої (розшукової) дії залежить від належного інформаційно-аналітичного забезпечення, своєчасного планування, участі спеціалістів, використання сучасних техніко-криміналістичних засобів, а також здатності слідчого прогнозувати типові способи приховування зброї та пов’язаних із нею об’єктів, що в сукупності забезпечує виявлення, фіксацію та належне процесуальне закріплення доказової інформації.

Загальна тактика проведення обшуку під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими

речовинами в умовах воєнного стану передбачає обов'язкове врахування конкретної слідчої ситуації, особливостей особи, у якої планується проведення цієї слідчої (розшукової) дії, характеру кримінального правопорушення, а також специфіки об'єктів обшуку і предметів, що підлягають відшуканню. Саме правильно обрана й адаптована до конкретних умов тактика обшуку забезпечує його результативність, оскільки дозволяє своєчасно виявити предмети посягання, сліди злочину, документи та інші матеріальні носії інформації.

У криміналістичній літературі тактичні прийоми проведення обшуку традиційно класифікуються за кількома критеріями: за функціональною спрямованістю, об'єктом впливу, широтою використання, особливостями реалізації та характером інформації, на якій вони ґрунтуються [60, с. 67]. Так, за функціональною спрямованістю виокремлюються прийоми, що виконують пошукову функцію, та прийоми комунікативного впливу на обшукуваного; за об'єктом спрямованості – прийоми, спрямовані на дослідження матеріальної обстановки, і прийоми, спрямовані на психологічний вплив на особу; за широтою використання – універсальні та спеціальні; за особливостями реалізації – такі, що застосовуються особисто слідчим, або реалізуються за участю групи; за характером інформації – прийоми, засновані на словесній, матеріалізованій чи логіко-аналітичній інформації. У контексті розслідування незаконного заволодіння зброєю така класифікація має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки дозволяє обрати оптимальне поєднання прийомів залежно від виду об'єкта пошуку, поведінки обшукуваної особи, способу приховування зброї та умов воєнного стану.

К. О. Чаплинський, розвиваючи загальні положення тактики обшуку, пропонує використовувати послідовне і вибіркове обстеження, паралельне і зустрічне обстеження, одиничний і груповий пошук, обстеження з порушенням або без порушення цілісності об'єктів, відволікаючі прийоми, використання рефлексії обшукуваних, систематичність пошуку, застосування науково-технічних засобів, залучення окремих учасників кримінального провадження, спостереження за поведінкою осіб, несподіване пред'явлення виявлених

предметів, зовнішню охорону об’єкта, видалення окремих осіб із місця проведення обшуку та постійний обмін інформацією між учасниками слідчо-оперативної групи [81, с. 298]. Зазначені підходи є повністю релевантними й для розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, однак в умовах воєнного стану вони потребують певної модифікації з урахуванням підвищеної небезпеки об’єктів пошуку, можливого мінування приміщень, наявності розтяжок, тайників, подвійних сховищ, технічних засобів маскування, а також використання підозрюваними службового становища або доступу до військової інфраструктури.

На думку вчених-криміналістів, під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із обігом зброї та боєприпасів, найбільш ефективними є такі тактичні прийоми: спостереження за поведінкою обшукуваного та інших присутніх осіб (80%), бесіда або «словесна розвідка» (76%), постановка запитань обшукуваному (70%), зіставлення інформації, яка міститься у відповідях обшукуваного (54%), залучення учасників кримінального провадження до проведення обшуку (53%), прийоми на відволікання (48%), роз’яснення обшукуваному його неправильної позиції та необхідності надання допомоги слідству (45%), використання рефлексії обшукуваного (41%), раптове пред’явлення виявленого предмета (36%), порівняння однорідних об’єктів (27%), усунення окремих присутніх від участі в обшуку (16%) та застосування науково-технічних засобів (13%) [30, с. 176–181]. Такі дані свідчать, що у практичній діяльності перевага віддається насамперед тактичним прийомам комунікативного та поведінкового характеру, тоді як потенціал техніко-криміналістичного забезпечення використовується недостатньо.

У кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, доцільно виділяти дві взаємопов’язані групи тактичних прийомів:

по-перше, прийоми, спрямовані на одержання орієнтуючої та викривальної інформації від обшукуваної особи: роз’яснення мети обшуку та правових

наслідків протидії його проведенню; налагодження психологічного контакту; навіювання доцільності співпраці зі слідством; постановка контрольних, уточнювальних і нейтральних запитань; демонстрація виявлених предметів або їх аналогів; спостереження за психофізіологічними реакціями обшукуваного; залучення або, навпаки, видалення окремих учасників кримінального провадження залежно від тактичної ситуації.

по-друге, прийоми, безпосередньо пов’язані з виявленням і фіксацією об’єктів пошуку: аналіз обстановки приміщення чи ділянки місцевості; зіставлення ознак предметів пошуку з особливостями об’єкта обшуку; використання типових аналогів схованок; дослідження місць, пов’язаних із професійною діяльністю особи; залучення спеціалістів; використання техніко-криміналістичних засобів, зокрема металошукачів, ендоскопів, тепловізорів, засобів відеофіксації, а в окремих випадках – БпЛА для зовнішнього огляду великих територій або прилеглих об’єктів.

Особливу увагу слід приділяти тому, що предмети пошуку нерідко приховуються не у відкритому вигляді, а шляхом розукомплектування, розосередження частин зброї по різних приміщеннях, маскування під господарські, технічні або будівельні предмети, розміщення у схованках подвійного призначення, сейфах, вентиляційних каналах, паливних баках транспортних засобів, землі, насипах, елементах інженерних конструкцій, ящиках із маркуванням інших вантажів тощо. У випадках, коли кримінальне правопорушення пов’язане зі зловживанням службовим становищем, пошук має охоплювати не лише саму зброю чи боєприпаси, а й журнали видачі, акти списання, накладні, електронні реєстри, носії цифрової інформації, засоби зв’язку та інші документи, що відображають механізм незаконного вибуття зброї з офіційного обігу.

На нашу думку, запорукою успішного проведення обшуку у цій категорії кримінальних проваджень є реалізація цілісного комплексу тактико-організаційних заходів, які охоплюють належну підготовку, чітке функціональне розмежування дій учасників СОГ, застосування заходів безпеки, використання

фактору раптовості, подолання конфліктних ситуацій та грамотне поєднання пошукових і комунікативних прийомів. У сукупності це створює необхідні передумови для досягнення основної мети обшуку – виявлення та вилучення зброї, бойових припасів, вибухових речовин, їх частин, комплектуючих, супровідної документації, цифрових носіїв та інших об’єктів, що мають значення для розслідування, а також належної фіксації слідів кримінального правопорушення.

Отже, до основних тактико-організаційних заходів проведення обшуку під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану доцільно віднести: своєчасність проведення обшуку, що унеможливлює приховування, переміщення або знищення доказів; розроблення чіткого плану обшуку та визначення складу його учасників; використання фактора раптовості шляхом непомітного прибуття та швидкого входження на об’єкт; одночасне проведення обшуків на кількох взаємопов’язаних об’єктах з метою недопущення попередження співучасників; обов’язкове залучення спеціалістів для виявлення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, їх складових та замаскованих об’єктів; використання технічних засобів пошуку і фіксації; попередній аналіз особливостей приміщення чи місцевості та зіставлення їх з ознаками предметів пошуку; контроль за об’єктом обшуку з метою недопущення самовільного переміщення осіб і предметів; залучення або видалення окремих учасників залежно від тактичної ситуації; налагодження психологічного контакту з обшукуваною особою та спонукання її до добровільної видачі шуканих предметів; роз’яснення мети обшуку і правових наслідків протидії; демонстрацію виявлених предметів або їх аналогів, постановку контрольних запитань і спостереження за реакцією обшукуваного. Саме системне поєднання зазначених заходів забезпечує ефективність обшуку та підвищує результативність досудового розслідування у цій категорії кримінальних проваджень.

3.4. Порядок проведення судових експертиз

У системі криміналістичного забезпечення досудового розслідування судова експертиза посідає особливе місце, оскільки саме через її механізм у процесі розслідування інтегруються спеціальні знання, без яких неможливо належно встановити походження, технічний стан, спосіб виготовлення чи перероблення, придатність до використання, функціональні властивості та ідентифікаційні ознаки вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин [213, с. 275]. Закон України «Про судову експертизу» визначає судову експертизу як дослідження об’єктів, явищ і процесів на основі спеціальних знань з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [143], а КПК України встановлює, що експертиза проводиться у випадках, коли для з’ясування обставин кримінального провадження необхідні спеціальні знання [92]. При цьому закон прямо забороняє ставити на вирішення експерта питання права, оскільки експерт не вправі підміняти собою слідчого, прокурора чи суд у частині правової кваліфікації діяння, тлумачення нормативних положень чи встановлення юридичної відповідальності особи [92].

У кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами судова експертиза набуває визначального значення, що зумовлено складною матеріальною природою предмета посягання, його підвищеною суспільною небезпечністю, багатокомпонентністю слідової картини та необхідністю застосування комплексу спеціальних знань для встановлення істотних ознак вилучених об’єктів. Сам по собі факт виявлення чи вилучення певного предмета ще не дає достатніх підстав для висновку про його належність до вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових матеріалів у кримінально-правовому значенні, оскільки така належність потребує науково обґрунтованого підтвердження за допомогою спеціальних методик дослідження. Саме тому експертний висновок у цій категорії кримінальних проваджень виступає одним

із ключових засобів встановлення фактичних обставин, за допомогою якого ідентифікується об’єкт, визначаються його технічні характеристики, спосіб виготовлення чи перероблення, наявність конструктивних змін, придатність до стрільби або вибухового використання, а також встановлюється можливий зв’язок конкретного зразка із механізмом незаконного заволодіння та іншими обставинами кримінального провадження. За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень у 72% випадках саме висновки експертів ставали основою для уточнення природи вилучених об’єктів, їх класифікації та визначення подальшого напряму розслідування (додаток В).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза є дослідженням об’єктів, явищ і процесів на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла з метою надання висновку з питань, що є або можуть бути предметом судового розгляду [143]. Така законодавча дефініція відображає сутність експертної діяльності як самостійної форми спеціального пізнання, інтегрованої у кримінальне провадження та спрямованої на отримання нової орієнтуючої й фактичної інформації про властивості матеріальних об’єктів, механізм їх утворення, функціонування та взаємодії з іншими елементами обстановки кримінального правопорушення.

Згідно з ч. 1 ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє відповідними спеціальними знаннями, має право на проведення судової експертизи відповідно до закону та якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини кримінального правопорушення, і надати висновок з питань, що стосуються сфери її знань [92]. Нормативне закріплення прав, обов’язків та відповідальності експерта у ст. ст. 69, 70 КПК України забезпечує його процесуальну самостійність і водночас визначає межі допустимого втручання у кримінальне провадження [92]. На відміну від спеціаліста, який бере участь у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, сприяє виявленню, фіксації та вилученню об’єктів і слідів, але не формує самостійного висновку, експерт здійснює повноцінне дослідження та надає результат у формі висновку, який має

самостійне процесуальне значення [184, с. 130]. Саме така відмінність набуває особливої ваги у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами, де встановлення природи предмета посягання, способу його модифікації, технічної придатності та слідових зв'язків неможливе без спеціалізованого експертного аналізу.

Нормативну основу організації та проведення судових експертиз становлять не лише положення КПК України та Закону України «Про судову експертизу», а й підзаконні нормативні акти, зокрема Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а також Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз [139]. Важливу роль відіграє і Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, яким визначено основні види судових експертиз, експертні спеціальності та вимоги до професійної підготовки експертів [131]. Сукупність цих актів забезпечує єдність підходів до організації експертної діяльності, належний рівень методичного забезпечення експертних досліджень, уніфікацію підходів до формулювання питань і належне використання спеціальних знань під час розслідування.

Тактика призначення та проведення судової експертизи у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами має розглядатися не як сукупність ізольованих формальних дій, а як цілісний організаційно-пізнавальний комплекс, що охоплює прийняття рішення про необхідність експертного дослідження, визначення його виду та обсягу, вибір компетентної експертної установи або експерта, підготовку та направлення об'єктів, формулювання запитань, реагування на клопотання експерта, а також подальший аналіз отриманого висновку. У цьому аспекті обґрунтованим є виокремлення послідовних етапів такої діяльності [129;185].

Крім цього, належна підготовка і своєчасне призначення експертизи становлять ключовий етап тактики дій слідчого на початковому етапі розслідування у кримінальних провадженнях про перевищення влади або

службових повноважень працівниками правоохоронних органів із застосуванням зброї чи спеціальних засобів. Вони створюють належні умови для діяльності експерта, забезпечують реалізацію принципів його незалежності та гарантують об’єктивність і достовірність зроблених висновків [4, с. 1422].

Перший етап охоплює підготовку до проведення експертизи, включаючи аналіз слідчої ситуації, визначення фактичних обставин, що потребують спеціального дослідження, встановлення виду експертизи, вибір моменту її призначення, а також належне вилучення, опис, пакування та збереження об’єктів. Для цієї категорії кримінальних проваджень зазначений етап є критичним, оскільки будь-яке порушення правил поводження зі зброєю, боєприпасами чи вибухонебезпечними предметами може призвести до втрати індивідуальних ознак, пошкодження слідів, знищення мікрооб’єктів або створення реальної небезпеки для учасників провадження. На думку 64% опитаних слідчих, найбільші труднощі на цій стадії пов’язані саме з визначенням оптимального виду експертизи, черговості кількох досліджень щодо одного об’єкта та належною підготовкою матеріалів для експерта (додаток Б).

Другий етап пов’язаний із процесуальним оформленням залучення експерта. Відповідно до чинного КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження, а у передбачених законом випадках – слідчий суддя за клопотанням сторони захисту [92]. Водночас Закон України «Про судову експертизу» передбачає можливість доручення проведення експертизи атестованим судовим експертам, внесеним до відповідного державного реєстру, а також іншим фахівцям у відповідних галузях знань, якщо інше не встановлено законом [143]. Це означає, що вибір суб’єкта експертного дослідження має ґрунтуватися не лише на формальній підвідомчості, а й на наявності спеціалізації, методичного забезпечення, технічних можливостей і практичного досвіду роботи з об’єктами зброєзнавчого, вибухотехнічного, хімічного чи біологічного профілю.

Третій етап становить безпосереднє проведення експертного дослідження. Хоча він виходить за межі процесуальної діяльності слідчого, однак не позбавлений тактичного впливу з його боку, оскільки результативність експертизи значною мірою залежить від повноти вихідних даних, наданих експерту: протоколів огляду місця події, обшуку, вилучення, фототаблиць, схем, відомостей про умови виявлення предмета, способу його вилучення, пакування, попереднього зберігання, а також зразків для порівняльного дослідження. У практичному аспекті особливе значення має своєчасне реагування на клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, оскільки їх ненадання ускладнює або унеможливлює повноцінне дослідження. У цьому контексті взаємодія між ініціатором експертизи та експертом має розглядатися як функціонально необхідний елемент криміналістичного забезпечення розслідування, а не як факультативний організаційний компонент [47].

Четвертий етап пов’язаний з одержанням, аналізом та оцінкою висновку експерта. Для слідчого і прокурора важливим є не лише факт одержання відповідного документа, а й перевірка його повноти, внутрішньої логіки, наукової обґрунтованості, відповідності поставленим питанням, а також узгодженості з іншими матеріалами кримінального провадження. Це особливо актуально у ситуаціях, коли один і той самий об’єкт одночасно стає предметом кількох експертних досліджень – експертизою зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічного, трасологічного, дактилоскопічного, молекулярно-генетичного, хімічного або матеріалів, речовин та виробів. У таких випадках висновки окремих експертів мають сприйматися не ізольовано, а у взаємозв’язку, оскільки лише сукупність отриманої спеціальної інформації дає змогу відтворити механізм незаконного заволодіння, спосіб приховування, транспортування чи використання предметів посягання.

У методичному аспекті порядок проведення судових експертиз у досліджуваній категорії кримінальних проваджень доцільно будувати з урахуванням кількох взаємопов’язаних тактичних положень. По-перше, рішення про проведення експертизи повинно прийматися невідкладно після вилучення

відповідних об’єктів, якщо без спеціального дослідження неможливо встановити їх природу, технічний стан, функціональні властивості чи походження. По-друге, проведення кількох експертиз щодо одного й того самого об’єкта має здійснюватися з урахуванням їх послідовності, оскільки окремі дослідження можуть частково змінити або знищити слідову інформацію, важливу для подальших експертних дій. По-третє, запитання до експерта повинні бути чіткими, спеціальними, логічно пов’язаними з фактичними обставинами кримінального провадження та не виходити за межі спеціальних знань. У 48% кримінальних проваджень помилки у формулюванні запитань до експерта або неповнота наданих матеріалів знижували інформативність висновків і потребували проведення додаткових чи повторних експертиз (додаток В).

З огляду на характер предмета посягання, найпоширенішими у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є *експертиза зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічна, трасологічна, дактилоскопічна, біологічна, молекулярно-генетична, хімічна, матеріалів, речовин та виробів та інколи комплексна експертиза*. Їх проведення залежить від конкретної слідчої ситуації: заволодіння зброєю зі складу чи військової частини, незаконного вилучення боєприпасів військового призначення, заволодіння вибуховими речовинами з подальшим транспортуванням, приховування елементів вибухового пристрою, виявлення місць зберігання предметів озброєння після заволодіння, вилучення окремих частин зброї без очевидної можливості їх візуальної ідентифікації тощо. У 68% вивчених кримінальних проваджень призначається не одна, а декілька взаємопов’язаних експертиз, що пояснюється багатокомпонентністю предмета дослідження та необхідністю встановлення різних його властивостей і слідових зв’язків (додаток В).

Експертиза зброї та слідів і обставин її використання експертиза є базовою, оскільки дозволяє встановити, чи є вилучений предмет вогнепальною зброєю, до якого виду, системи, моделі та калібру він належить, чи придатний до

стрільби, чи зазнавав конструктивних змін, а також чи не стріляно з конкретного зразка зброї конкретними кулями або гільзами. Її особливістю є необхідність безпечного розрядження зброї, фіксації її фактичного стану на момент вилучення, окремого пакування зброї, патронів, гільз, куль та інших деталей, а також забезпечення такої послідовності досліджень, за якої не будуть знищені сліди рук, біологічні нашарування чи мікрочастинки. За результатами вивчення практики, у 94% кримінальних проваджень саме балістична експертиза була першочерговою при дослідженні вилучених зразків зброї та боєприпасів (додаток В).

Вибухотехнічна експертиза призначається у випадках, коли предметом незаконного заволодіння є вибухові речовини, вибухові пристрої, детонатори, запали, підривачі або інші компоненти, здатні ініціювати вибух. Її завданням є встановлення виду, складу, конструкції, способу виготовлення, принципу дії, ступеня небезпеки та придатності об’єкта до вибухового використання. Особливість цієї експертизи полягає у пріоритеті вимог безпеки, оскільки огляд, вилучення, знешкодження, транспортування та пакування таких об’єктів повинні здійснюватися за спеціальними правилами, часто за участю вибухотехніків. У криміналістичному аспекті вона дозволяє з’ясувати не лише властивості об’єкта, а й спосіб його зберігання, переміщення, приховування та можливе джерело походження.

Трасологічна експертиза спрямована на дослідження матеріально фіксованих слідів, що утворилися під час заволодіння, транспортування, приховування, розукомплектування або використання зброї, боєприпасів чи вибухових матеріалів. Вона дає змогу встановити механізм утворення слідів злому, пошкодження замків, сейфів, ящиків, складів, пломб, контейнерів, упаковки, а також пов’язати дії особи з конкретним способом доступу до місця зберігання предметів посягання. Її результативність залежить від належної фіксації слідів, виготовлення зліпків, масштабної фотозйомки та недопущення передчасного ремонту або очищення пошкоджених об’єктів.

Дактилоскопічна, біологічна та молекулярно-генетична експертизи об’єднуються спільною пізнавальною спрямованістю на встановлення факту контакту конкретної особи з об’єктом незаконного заволодіння. Їх призначають у випадках виявлення слідів рук, крові, слини, поту, волосся, епітелію та інших біологічних нашарувань на зброї, магазинах, патронах, упаковці, елементах вибухових пристроїв, рукавичках, контейнерах чи предметах, пов’язаних із місцем зберігання або переміщення викрадених об’єктів [62]. Особливістю цих експертиз є необхідність максимально раннього вилучення об’єктів, суворого дотримання правил пакування і зберігання, мінімізації стороннього контакту та правильного визначення послідовності досліджень, оскільки навіть незначне забруднення або механічне втручання може знищити цінну слідову інформацію. За даними анкетування, 71% опитаних слідчих наголосили, що саме порушення правил пакування та транспортування найчастіше спричиняє втрату придатних для ідентифікації слідів біологічного або дактилоскопічного походження (додаток Б).

Хімічна та матеріалів, речовин та виробів експертизи мають важливе значення для дослідження складу речовин, продуктів пострілу, вибуху, нашарувань, мастил, нагару, металів, сплавів, полімерів, фрагментів корпусів зброї, боєприпасів і вибухових пристроїв, а також мікрочастинок, що утворилися внаслідок перероблення, руйнування або експлуатації відповідних предметів. Вони дозволяють встановити родову і видову належність речовин, можливі джерела походження матеріалів, ознаки кустарного виготовлення або конструктивної переробки, наявність термічного, механічного чи хімічного впливу, а також реконструювати технологічний аспект незаконного заволодіння та подальшого поводження з викраденими об’єктами.

Комплексна експертиза призначається у тих випадках, коли з’ясування обставин незаконного заволодіння неможливе в межах однієї галузі спеціальних знань і потребує синтезу висновків декількох фахівців. Найчастіше поєднуються судово-балістичне і трасологічне, вибухотехнічне і хімічне, дактилоскопічне і молекулярно-генетичне, матеріалознавче і вибухотехнічне дослідження [161]. Її

перевага полягає в можливості отримання інтегрованої характеристики об’єкта та механізму події, однак результативність залежить від особливо ретельної підготовки матеріалів, правильного визначення послідовності досліджень і чіткого розмежування завдань між експертами різних спеціальностей.

Для всіх названих видів експертиз спільними криміналістичними умовами результативності є своєчасність їх проведення, належне вилучення та пакування об’єктів, збереження їх індивідуальних ознак, правильне визначення послідовності досліджень, надання експерту повної орієнтуючої інформації про обставини виявлення предметів і формулювання чітких, спеціальних, фактично спрямованих питань без виходу у сферу правової оцінки. Саме тому коректними є питання про те, чи є вилучений предмет вогнепальною зброєю, до якого виду, системи, моделі чи калібру він належить, чи придатний до стрільби, чи вносилися в його конструкцію зміни, чи є вилучені предмети бойовими припасами, чи придатні вони для використання за призначенням, чи є надана речовина вибуховою, який її склад і властивості, чи могли окремі елементи становити частини єдиного механізму, чи не стріляно з конкретного зразка зброї вилученими кулями або гільзами, чи не утворені сліди на об’єктах конкретним знаряддям тощо. Натомість неприпустимими є запитання щодо юридичної кваліфікації, наявності складу кримінального правопорушення чи відповідальності конкретної особи, оскільки вони належать до сфери правозастосування, а не спеціальних знань [46].

Таким чином, порядок проведення судових експертиз під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами слід розглядати як багаторівневу криміналістично й процесуально врегульовану діяльність, у межах якої поєднуються положення кримінального процесуального законодавства, норми Закону України «Про судову експертизу», відомчі правила організації експертних проваджень і тактичні рекомендації криміналістики. Її ефективність визначається не лише фактом формального проведення експертизи, а насамперед своєчасністю прийняття відповідного рішення, правильністю визначення виду

дослідження, якістю підготовки об’єктів і матеріалів, професійністю взаємодії слідчого з експертом, своєчасним реагуванням на клопотання про надання додаткових даних і вмінням використати результати дослідження для встановлення властивостей предмета посягання, способу незаконного заволодіння, механізму слідоутворення та інших криміналістично значущих обставин кримінального провадження.

Висновки до розділу 3

1. В умовах воєнного стану суттєво інтенсифікується обіг вогнепальної зброї, її неконтрольоване переміщення та втрата обліку окремих одиниць озброєння, що супроводжується формуванням криміногенних ризиків, пов’язаних із незаконним заволодінням бойовими припасами та вибуховими речовинами. За таких обставин огляд як першочергова слідча (розшукова) дія забезпечує встановлення механізму події, обстановки вчинення, характеру взаємодії суб’єкта з предметом посягання, а також виявлення, фіксацію та вилучення матеріальних слідів злочинної діяльності. Специфіка його проведення детермінується необхідністю врахування підвищених ризиків (обстріли, наявність зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв, руйнування інфраструктури, обмежений доступ до територій), що обумовлює обов’язковість залучення спеціалістів-криміналістів (наголосили 65% опитаних слідчих), посилення міжвідомчої взаємодії та впровадження додаткових заходів безпеки.

2. Виокремлені типові проблеми у практиці проведення огляду: труднощі вилучення та пакування речових доказів (70%), недостатній рівень спеціальної підготовки та практичних навичок роботи зі зброєю і боєприпасами (45%), ускладнення організації огляду в умовах воєнного стану (60%), а також неналежність фіксації обстановки через обмежене використання сучасних технічних засобів (50%). Встановлено, що огляд характеризується чіткою поетапною криміналістичною структурою (підготовчий, основний і

завершальний етапи), при цьому недотримання тактичних вимог на будь-якому з них зумовлює втрату доказової інформації або визнання її недопустимою у кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що ключовим напрямом підвищення ефективності огляду є розвиток техніко-криміналістичного забезпечення, зокрема впровадження відеофіксації, БпЛА, 3D-сканування, інфрачервоних технологій та цифрових платформ аналізу, що забезпечує мінімізацію суб'єктивізму, повноту фіксації обстановки. Водночас лише 30–35% слідчих системно застосовують такі технології, що свідчить про об'єктивну необхідність їх праксеологічного застосування.

3. У кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами допит першочергово проводиться стосовно таких категорій осіб як свідок та підозрюваний. Допит виступає ключовою слідчою (розшуковою) дією, ефективність якої визначається системним поєднанням процесуальних гарантій, криміналістичних рекомендацій і психологічних підходів, а результативність залежить від належної підготовки, урахування специфіки об'єктів посягання (військові склади, логістичні маршрути, місця тимчасового зберігання), характеру злочинної діяльності (обман, розукомплектування, маскування, використання службового становища тощо), а також поведінкових особливостей допитуваних осіб, включаючи їхню професійну обізнаність і можливу протидію встановленню істини.

4. Встановлено, що допит має здійснюватися як інтегрований процес отримання, перевірки та оцінки показань у взаємозв'язку з іншими джерелами доказів (документальними, цифровими, матеріальними), що дозволяє виявляти суперечності, реконструювати механізм незаконного обігу озброєння та встановлювати роль кожного учасника. Сформований типовий блок запитань, який застосовується залежно від процесуального статусу допитуваного (підозрюваний/свідок) і конкретної слідчої ситуації, та охоплює: обставини заволодіння зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами (час, місце, спосіб, доступ); джерела походження та канали переміщення (логістика, маршрути,

транспорт, супровідні документи); умови зберігання, обліку та контролю (склади, укриття, відповідальні особи, журнали, електронні реєстри); способи заволодіння, приховування, маскування та розосередження (схованки, контейнери, фальсифіковані документи, інженерні конструкції); роль, функції та взаємодію учасників (розподіл ролей, службове становище, зв'язки між особами); службові аспекти та можливі зловживання (порушення інструкцій, використання посадових повноважень, контроль керівництва); факти використання зброї та їх наслідки (обставини застосування, відповідність правилам, заподіяна шкода); документальне й цифрове забезпечення (накладні, акти, листування, засоби зв'язку, відеофіксація); мотиви та цілі протиправної діяльності (корисливі, службові, інші); перевірку достовірності показань (виявлення суперечностей, зіставлення з іншими доказами, уточнення та доповнення). Такий комплексний, структурований і ситуаційно адаптований підхід до допиту підозрюваного та свідка забезпечує отримання повної, узгодженої та доказово значущої інформації, мінімізує ризики викривлення фактичних обставин і створює належні передумови для ефективного доказування та прийняття законних процесуальних рішень.

5. Специфіка обшуку у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану полягає в тому, що предмети пошуку нерідко приховуються не лише в житлі чи підсобних приміщеннях, а й у складських приміщеннях, укриттях, покинутих будівлях, гаражах, транспортних засобах, інженерних спорудах, на відкритій місцевості, у ґрунті або серед уламків зруйнованої інфраструктури, при цьому зброя та боєприпаси часто маскуються шляхом розукомплектування, розосередження окремих частин, розміщення у схованках подвійного призначення, контейнерах, сейфах, вентиляційних каналах, паливних баках чи серед предметів господарського, технічного або будівельного призначення. У разі вчинення кримінального правопорушення із використанням службового становища обшук має бути спрямований не лише на відшукання безпосередніх предметів посягання, а й на

виявлення документів обліку, актів списання, накладних, електронних реєстрів, носіїв цифрової інформації та засобів зв'язку, що відображають механізм незаконного вибуття озброєння з офіційного обігу. Відтак результативність обшуку забезпечується комплексом тактико-організаційних заходів, що охоплюють належну підготовку, чіткий розподіл функцій між учасниками слідчо-оперативної групи, застосування заходів безпеки, використання фактора раптовості, поєднання пошукових і комунікативних прийомів та належну фіксацію виявлених об'єктів і слідів кримінального правопорушення.

6. Судові експертизи у кримінальних провадженнях щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є одним із визначальних засобів криміналістичного забезпечення розслідування, оскільки саме вони дають змогу не лише встановити належність вилучених об'єктів до зброї, боєприпасів або вибухових матеріалів, а й з'ясувати їх технічний стан, придатність до використання, спосіб виготовлення чи перероблення, слідові зв'язки з місцем події та механізмом незаконного заволодіння. У переважній більшості таких кримінальних проваджень, орієнтовно у 80–85%, призначаються експертиза зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічна, трасологічна, дактилоскопічна, біологічна, молекулярно-генетична, хімічна, матеріалів, речовин та виробів та комплексна експертизи, кожна з яких спрямована на дослідження окремих властивостей предмета посягання та пов'язаних із ним слідів: балістична – на встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї, його придатності та ідентифікаційних ознак; вибухотехнічна – на визначення виду, складу, конструкції та небезпечних властивостей вибухових речовин і пристроїв; трасологічна – на з'ясування механізму утворення слідів злому, пошкодження чи контакту; дактилоскопічна, біологічна та молекулярно-генетична – на встановлення факту контакту конкретної особи з об'єктом; хімічна й матеріалів, речовин та виробів – на дослідження складу речовин, походження матеріалів, ознак перероблення, руйнування чи кустарного виготовлення; комплексна – на інтегроване вирішення

взаємопов’язаних питань, які не можуть бути повноцінно з’ясовані в межах однієї спеціальності.

7. Підготовка та проведення таких експертиз потребують урахування специфічних криміналістичних особливостей, зумовлених властивостями об’єктів дослідження та характером слідової інформації: своєчасного визначення виду експертизи, правильної послідовності кількох досліджень щодо одного об’єкта, безпечного поводження зі зброєю, боєприпасами і вибухонебезпечними предметами, належного вилучення, фіксації, пакування та збереження слідів рук, біологічних нашарувань, мікрочастинок, продуктів пострілу, вибуху чи механічного впливу. Саме тому проведення судової експертизи у цих кримінальних провадженнях слід розглядати як тактично значуще процесуальне рішення, від правильності якого залежить можливість повного встановлення властивостей предмета посягання, способу незаконного заволодіння, особливостей приховування, транспортування або використання викрадених об’єктів, а також відтворення механізму кримінального правопорушення в цілому.

ВИСНОВКИ

У **дисертації** обґрунтовано наукові положення та узагальнено результати, які в сукупності формують наукові засади й криміналістичні рекомендації щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Основними з них є такі:

1. Обґрунтовано особливості формування системи криміналістичних положень щодо розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами, основу якої становлять: криміналістична характеристика кримінального правопорушення; обставини, що підлягають встановленню; особливості початку досудового розслідування; типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування; типові слідчі версії; організація та планування розслідування; тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій; особливості використання спеціальних знань; організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, експертними установами, прокурором, а за необхідності, з військовим командуванням, підрозділами Національної поліції України, Служби безпеки України та іншими суб'єктами, до компетенції яких належать питання обліку, зберігання, переміщення, використання чи вилучення вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

2. Предмет незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами охоплює вогнепальну зброю, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої, що характеризуються специфічними конструктивними, функціональними та криміналістично значущими ознаками, які безпосередньо впливають на спосіб учинення кримінального правопорушення, механізм слідоутворення та особливості організації його розслідування. Практика свідчить, що у 74% випадків безпосереднім предметом незаконного заволодіння виступають автомати, пістолети, гранатомети, рушниці та бойові припаси до них, при цьому зумовлюючи необхідність урахування їх технічних і конструктивних

характеристик при формуванні криміналістичної характеристики, побудові слідчих версій та обрані тактики на початковому етапі розслідування.

Незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами реалізується через низку типових способів, які відображають механізм злочинної діяльності та особливості доступу правопорушників до предмета посягання. Способи вчинення класифіковано за: (1) механізмом заволодіння предметом посягання: заволодіння шляхом обману, зловживання довірою (шахрайства) (27%); заволодіння шляхом зловживання службовим становищем (73%); (2) характером доступу до предмета посягання: заволодіння зброєю, яка перебуває у законному володінні фізичних осіб (18%); заволодіння зброєю, що знаходиться у службовому користуванні працівників правоохоронних органів або військовослужбовців – приблизно (46%); заволодіння зброєю, що зберігається на складах, у сховищах або арсеналах (36%); (3) ступенем організованості злочинної діяльності: одиничні випадки незаконного заволодіння окремими одиницями зброї чи боєприпасів (61%); систематичне незаконне вилучення зброї з місць її зберігання (24%); організоване заволодіння значною кількістю зброї або вибухових речовин (15%); (4) рівнем підготовленості злочинної діяльності: раптові заволодіння (42%); заздалегідь підготовлені способи, що передбачають планування, підготовку документів або використання службових можливостей (58%).

3. Обстановка та слідова картина незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями відображають сукупність умов, матеріальних об’єктів і інформаційних відображень, у межах яких реалізується злочинний намір і формується механізм слідоутворення. Найчастіше такі кримінальні правопорушення вчиняються у службових приміщеннях установ чи організацій, де зберігається зброя або здійснюється контроль за її обігом (42%), на складах або інших місцях зберігання озброєння (31%), у житлі потерпілого чи інших осіб (15%), а також у відкритих громадських місцях або транспортних засобах (12%), при цьому більшість із них мають одноразовий характер і здійснюються у

відносно короткий часовий проміжок. Слідова картина таких кримінальних правопорушень проявляється у вигляді матеріальних та ідеальних слідів – змін обстановки місця події, слідів-відображень, предметів-речових доказів, документів, мікрочастинок, а також звукових та електронно-цифрових відображень, що фіксують доступ до зброї та її переміщення. Основними носіями доказової інформації найчастіше виступають сліди на тілі та одязі правопорушника (45%), документи та інші матеріальні носії інформації (45%), біологічні виділення людини (24%), речі суб'єкта злочину (11%), а також предмети навколишнього середовища (10%), які у сукупності формують інформаційну основу встановлення обставин незаконного заволодіння відповідними предметами та організації досудового розслідування.

Особа правопорушника, який вчиняє незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями характеризується як загальними, так і спеціальними ознаками, тоді як типова характеристика правопорушника охоплює переважно осіб чоловічої статі віком 25–45 років, значна частина яких пов'язана з обігом або використанням зброї й належить до військових формувань, правоохоронних органів, охоронних структур, і тільки 20% належить до організованих груп. Проведена типологізація дозволила виокремити службовий і корисливий типи правопорушників, що має важливе криміналістичне значення для формування слідчих версій, визначення кола можливих підозрюваних та організації досудового розслідування.

4. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами зумовлений не тільки умовами воєнного стану, а також необхідністю встановлення комплексу обставин, що мають значення для кримінального провадження, а саме: факту незаконного заволодіння зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами; способу вчинення кримінального правопорушення; місця і часу його вчинення; особи правопорушника/спеціального статусу особи правопорушника, зокрема її належності до військових формувань,

правоохоронних органів чи інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана з обігом або використанням зазначених предметів; мотиву і мети протиправних дій; розміру завданої шкоди; можливої співучасті інших осіб; виду та кількості предметів кримінального посягання, їх характерних і технічних ознак; походження відповідних предметів та способу їх набуття; наявності або відсутності дозвільних документів на право володіння чи використання.

5. Досудове розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами є ключовим етапом у кримінальному провадженні, при якому важливо враховувати ситуаційність при прийнятті тактичних рішень. Виокремлено типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування, залежно від: а) особи правопорушника – наявні/відсутні відомості про особу правопорушника; особу встановлено, але його роль у незаконному заволодінні не встановлена; б) способу вчинення – заволодіння шляхом шахрайства; заволодіння шляхом зловживання службовим становищем; заволодіння за попередньою змовою групою осіб; заволодіння під виглядом законного отримання; в) джерела інформації – обставини незаконного заволодіння встановлено під час проведення ревізій, інвентаризацій або службових перевірок, на підставі заяви посадових осіб або працівників установи, у ході розслідування інших кримінальних правопорушень, з оперативно-розшукових матеріалів; г) причетністю працівника правоохоронного органу або військовослужбовця. Запропоновано порядок збирання стороною обвинувачення доказів учинення кримінальних правопорушень шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових) дій та організаційних (контрольних) заходів при кожній слідчій ситуації.

6. Ефективність розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами значною мірою зумовлюється належною організацією взаємодії між слідчим, оперативними підрозділами та іншими уповноваженими органами у процесуальних та організаційних формах, зокрема своєчасний та повний обмін інформацією, узгодженість процесуальних і оперативно-розшукових заходів, оперативне

виконання доручень слідчого, залучення спеціалістів і експертів відповідного профілю, а також ефективна координація діяльності з органами військового управління, прокуратурою, Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань і Державною прикордонною службою України, що забезпечує комплексний підхід до встановлення обставин незаконного заволодіння предметами озброєння та причетних до цього осіб.

Найбільш доцільними та результативними формами взаємодії між слідчим і оперативними підрозділами у процесі розслідування є спільна діяльність у складі СОГ (100% опитаних), що забезпечує оперативне реагування на повідомлення про кримінальне правопорушення та фіксацію первинної інформації; надання слідчим доручень оперативним підрозділам щодо проведення слідчих (розшукових) дій гласного і негласного характеру (75%); узгоджене планування слідчих (розшукових) заходів (64%); консультації між слідчим, оперативними працівниками, спеціалістами та експертами (52%); системний обмін інформацією між підрозділами (35%).

7. Огляд під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану характеризується підвищеною процесуальною та тактичною складністю, оскільки нерідко здійснюється із запізненням (зокрема у 64% випадків) унаслідок бойової обстановки, обмеженого доступу до територій, що істотно ускладнює збереження та фіксацію первинної слідової картини. За таких умов обов’язковим є залучення спеціалістів (вибухотехніків, саперів, фахівців ДСНС, військових експертів), що забезпечує як безпеку учасників, так і належну якість дослідження об’єктів, а також підвищується значення міжвідомчої координації між органами досудового розслідування та суб’єктами сектору безпеки і оборони. Водночас ефективність огляду суттєво залежить від рівня техніко-криміналістичного забезпечення, що зумовлює необхідність використання сучасних засобів фіксації та аналізу, зокрема безперервної відеофіксації як обов’язкової процесуальної гарантії допустимості доказів, а також застосування інноваційних технологій (БпЛА для дистанційного огляду небезпечних

територій, 3D-сканування для точної реконструкції обстановки, інфрачервоних засобів для виявлення прихованих слідів), що дозволяє мінімізувати втрату інформації, знизити рівень суб'єктивізму та забезпечити повноту відтворення механізму події.

8. Проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану дозволив встановити помилки тактики проведення допитів: невстановлення під час першочергових допитів ключових обставин механізму незаконного заволодіння, переміщення та приховування озброєння (57%); поверхневе опрацювання отриманої інформації без належної деталізації, що унеможливлює своєчасне виявлення суперечностей або неправдивих показань (41%); недостатнє розуміння слідчим специфіки функціонування військових підрозділів, складів озброєння і порядку обліку зброї, що ускладнює правильну інтерпретацію дій службових осіб (38%); невпевнене володіння спеціальною військовою та технічною термінологією, що призводить до помилок у формулюванні запитань і фіксації показань (21%).

Встановлено, що під час допиту підозрюваного та свідка у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії формуються дві основні слідчі ситуації: безконфліктна (46%), за якої допитувана особа надає повні та правдиві показання, і конфліктна (54%), коли підозрюваний заперечує причетність, надає неправдиві свідчення або відмовляється від їх надання, а свідок може спотворювати інформацію під впливом зацікавленості чи страху. У межах конфліктної ситуації для підозрюваного характерні: повне заперечення або неправдиві показання (33%), часткове визнання (29%), відмова від показань (38%), тоді як для свідка – надання узгоджених, формалізованих або суперечливих відомостей, що ускладнює встановлення об'єктивної істини. У таких умовах ефективність допиту забезпечується застосуванням тактичних прийомів, спрямованих на встановлення та підтримання психологічного контакту з допитуваним (79–82 %), активізацію його пам'яті (75 %), виявлення ознак неправдивості показань та подолання помилок у їх відтворенні (62 %), що

в сукупності сприяє отриманню повної, послідовної та достовірної доказової інформації.

9. Основними тактико-організаційними заходами проведення обшуку під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами в умовах воєнного стану є: своєчасність та невідкладність проведення общуку, що унеможливлює переміщення або знищення предметів озброєння; попередній аналіз особливостей приміщення чи місцевості та зіставлення їх з ознаками предметів пошуку; розроблення чіткого плану, визначення складу його учасників, обов'язкове залучення спеціалістів, а також використання фактора раптовості шляхом непомітного прибуття й швидкого входження на об'єкт; одночасне проведення на кількох взаємопов'язаних об'єктах; використання технічних засобів пошуку і фіксації; контроль за об'єктом обшуку з метою недопущення самовільного переміщення осіб і предметів; залучення або видалення окремих учасників залежно від тактичної ситуації; налагодження психологічного контакту з обшукуваною особою та схиляння її до добровільної видачі предметів; роз'яснення правових наслідків протидії; постановка контрольних запитань і спостереження за реакцією обшукуваного. Таке поєднання організаційних і тактичних заходів під час проведення обшуку має враховувати специфіку предмета кримінального правопорушення та особливості його зберігання. Зокрема, під час обшуку житлових, господарських, складських, гаражних та інших приміщень доцільно враховувати можливість використання для зберігання вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин спеціально обладнаних сховищ, сейфів, металевих шаф, прихованих місць та інших місць, доступ до яких може бути обмежений. Вибір тактики обшуку має також залежати від виду та кількості предметів, що розшукуються, їх властивостей і потенційної небезпеки для учасників слідчої (розшукової) дії.

10. Найпоширенішим способом використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами,

особливо в умовах воєнного стану, є залучення експертів та проведення відповідних судових експертиз. Основне призначення таких експертиз полягає у встановленні об’єктивних обставин кримінального правопорушення, зокрема належності вилучених предметів до вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, їх технічного стану, придатності до використання за цільовим призначенням, способу виготовлення або перероблення, наявності слідів контакту з конкретною особою, а також механізму незаконного заволодіння, зберігання, переміщення чи приховування таких об’єктів, у тому числі походження яких пов’язане з військовими складами, арсеналами, місцями тимчасового зберігання озброєння, районами ведення бойових дій, розукомплектуванням боєприпасів або незаконним обігом трофейної зброї. У 85% кримінальних проваджень проводяться експертиза зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічна, трасологічна, дактилоскопічна, біологічна, молекулярно-генетична, хімічна, матеріалів, речовин та виробів та, за необхідності, комплексна експертизи, які у сукупності дають змогу всебічно з’ясувати властивості предмета посягання, його походження, спосіб використання та інші криміналістично значущі обставини, що в умовах воєнного стану ускладнюються активним обігом зброї, боєприпасів і вибухових матеріалів військового призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алєксєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 278 с.

2. Антонюк Ю. В., Удовенко Ж. В. Поняття та суть взаємодії слідчого з працівниками експертної служби. Теорія і практика судової експертизи: зб. матеріалів кругл. ст. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 107–108.

3. Антощук А.О. Структура криміналістичної методики розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 87, ч. 4. С. 11–16. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.1

4. Антощук А.О., Русанівський С.В. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів. *Наукові інновації та передові технології*. № 6(46). 2025. С. 1415–1423. URL: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-6(46)-1415-1423

5. Арешонков В. В. Поняття та сутність криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 143–146.

6. Багинський В. З. Основні питання розслідування розкрадань: автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 1999. 20 с.

7. Базисні ознаки, поняття і класифікація кримінальної зброї: лекція / О. А. Кириченка. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 348 с.

8. Балонь А. Б. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг: поняття, ознаки, значення. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія та практика)*. 2013. № 1. С. 117–125.

9. Басюк, Л., & Антощук, А. (2025). Організація та тактика використання 3D-сканування під час огляду місця події. *Український політико-правовий дискурс*, (8). URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.14982555

10. Баулін О. В. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування терористичного акту. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 28–38.

11. Бахин В. П. Допит: лекція. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 40 с.

12. Бахін В. П. Криміналістична методика: лекція. К., 1999. 27 с.

13. Бахін В. П. Криміналістика. Проблеми та думки (1962–2002). К.: Охорона праці, 2002. С. 45–63.

14. Береза Ю. М. Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 218 с.

15. Біленчук П. Д., Гель А. П., Семаков Г. С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2007. 512 с.

16. Боднар В. С. Взаємодія підрозділів внутрішньої безпеки зі слідчими під час виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 244–253.

17. Бондар В. С. Шляхи оптимізації інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 232–241.

18. Бондар В. С., Гузіков Р. О. Особливості огляду місця події за фактами застосування нарізної вогнепальної зброЇ Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 6 (59), 2024. DOI https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2024.21

19. Бондаренко Д. А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична

характеристика та початковий етап розслідування): автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2009. 18 с.

20. Бондаренко Д. А. Розслідування зловживань владою або службовим становищем та перевищень влади або службових повноважень (криміналістична характеристика та початковий етап розслідування): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2009. 207 с.

21. Борисенко М. В. Види та форми взаємодії слідчого з посадовими особами та підрозділами органів Національної поліції. *Knowledge. Education. Law. Management*. 2020. № 3 (31). С. 124–129.

22. Бостан С. К. Обман як кримінально каране діяння в римському праві. *Держава та регіони*. 2011. № 2. С. 5–9.

23. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.

24. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

26. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2002. 19 с.

27. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. К.: Правник – НАВСУ, 1999. 126 с.

28. Взаємодія слідчих Національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні: монографія / О. П. Бойко, В. В. Рогальська. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 180 с.

29. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навч. посіб. / С. Є. Абламський, О. О. Юхно, Т. Г. Фоміна та ін. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 209 с.

30. Вітвіцький С. С., Волобуєва О. О., Волобоєв А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами: монографія. Київ : ВД «Дакор», 2021. 308 с.

31. Волобоєв А. О. Організація і планування розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 1. С. 113–119.

32. Волобоєв А.О. Тактичні особливості огляду за фактом незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 286–289.

33. Волобуєв А. Ф. Комплексні методики розслідування економічних злочинів. *Вісник прокуратури*. 2003. № 6 (24). С. 53–56.

34. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики: монографія. Кривий Ріг: Р. А. Козлов, 2019. 122 с.

35. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. 336 с.

36. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. … канд. юрид. наук. Луганськ, 2005. 283 с.

37. Воронін В. І. Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв: дис. …канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 236 с.

38. Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні: науково-практичний посібник. Акад. адвокатури України. К.: Прецедент, 2014. 42 с.

39. Гора І. В. Поняття способу вчинення злочину та його визначення в розкритті та розслідуванні. *Закон і життя*. 2012. № 9. С. 32–35.

40. Громко В. Я. «Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України»: дис. …канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 224 с.

41. Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі: науково-практичний посібник. 2-е вид., стереотип. К.: КНТ: Фурса С.Я., 2007. 272 с.

42. Гусятинський В. В. Тактика огляду місця події: навч. посіб. К.: Алерта, 2020. 212 с.

43. Документування та розслідування фактів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а також кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, учинених із застосуванням новітніх технологій: науково-методичні рекомендації для підрозділів Національної поліції України. Харків : ХНУВС, 2022. 130 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3c71e9df-8959-4d5b-afa6-51dbc09184fb/content

44. Досудове розслідування військових кримінальних правопорушень слідчими Національної поліції: навч.-практ. посіб. / А. О. Антощук, В. В. Бурлака, В. Г. Дрозд та ін. Київ : Вид-во, 2025. 176 с.

45. Дуфенюк О. М. Майбутнє 3D криміналістики: інновації, які змінюють практику досудового розслідування. *Юридичний електронний журнал*. 2024. № 3. С. 457–460

46. Експертизи у судовій практиці: наук-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. 2 вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2010. 400 с.

47. Євдокіменко С. В. Теорія і практика судово-економічної експертизи: монографія. Х.: 2016. 540 с.

48. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Х.: Право, 2021. 448 с.

49. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Х.: Апостіль, 2012. 304 с.

50. Журавель В. А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: наук.-практ. посіб. Х., 2005. 312 с.

51. Зав’ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: окремі проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

52. Засоби та способи протидії терористичним актам, учиненим із застосуванням вибухових пристроїв: навч.-практ. посіб. / В. І. Пащенко, М. В. Кобець, А. В. Іщенко та ін. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ. 2010. 159 с.

53. Заяць Д. Д. Ситуації перевірки показань на місці: сутність та види. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2003. № 4. С. 257–263.

54. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України № 575 від 31 лип. 2017 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/

55. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 662 *Верховна Рада України*. URL: ttp://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98.

56. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: монографія / за ред. І. П. Красюка. К., 2003. 359 с.

57. Кисельов І. О., Отришко А. О. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 598–602.

58. Кізіменко Є. В. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, або вибуховими речовинами: кримінологічна характеристика та запобігання (ст. 263 КК України): дис. канд. юрид. наук. Харків. 2019. 229 с.

59. Кікінчук В. В., Степанюк Р. Л., Пазинич Т. А. Особливості взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами вибуху, загрози вибуху або виявленні саморобних вибухових пристроїв: наук.-метод. рек. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 39 с.

60. Кікінчук В.В. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: наук.-метод. реком. Харків : ХНУВС. 2018. 101 с.

61. Кобець М. В. Науково-технічне забезпечення розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами: дис. …канд. юрид. наук. Київ, 2006. 196 с.

62. Ковалевська Є. В. Використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів: дис. … канд. юрид. наук. К. 2018. 298 с.

63. Ковтуненко Л. П. Проблеми алгоритмізації діяльності слідчого в ситуаціях, що виникають у ході проведення окремої слідчої дії. Проблеми боротьби зі злочинністю. 2007. Вип. 14. С. 209–213.

64. Ковтуненко Л. П. Структура та зміст ситуації слідчої дії. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук.-практ. матер. Х.: Право, 2005. Вип. 5. С. 105–108.

65. Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 234 с.

66. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 400 с.

67. Колесніченко А. М., Коновалова В. Є. Криміналістична характеристика злочинів: навч. пособ. Х.: Юрид. ін-т, 1985. 93 с.

68. Колосовський Є. Ю., Михалюк А. К., Шамрай О. В. Особливості планування розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 334–336.

69. Коновалова В. О. Версія: концепція и функції в судовому провадженні. Х.: Консум, 2000. 176 с.

70. Коновалова В. О. Допит: тактика та психологія: навч. посіб. Харків : Консул, 1999. 157 с.

71. Коновалова В. О. Юридична психологія: академічний курс. Київ : ІнЮре, 2004. 424 с.

72. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

73. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика: навч. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.

74. Кофанов А. В. Прийняття Закону України «Про зброю» як складова забезпечення конституційних та наднаціональних прав і свобод громадян. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи*: матер. ІІ підсумк. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2018 р.). Київ : ін-т УДО КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 89–92.

75. Криміналістика: навч. пос. / В.Д. Берназ, М.В. Салтевський. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.

76. Криміналістика: підручник / Баулін О. В., Нестор Н. В., Полянський А. О. та ін.; заг. ред. Н. В. Нестор. Київ : Центр учбової літератури, 2024. 704 с.

77. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Право, 2020. 752 с.

78. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Х., 2018. 384 с.

79. Криміналістика: курс лекцій (ч. 1) / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь: Акад. ДПС України, 2002. 356 с.

80. Криміналістика: питання та відповіді: навч. посіб. / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Я. В. Кузьмічов та ін. К.: Центр учбової літ., 2011. 280 с.

81. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

82. Криміналістика: підручник / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2017. 556 с.

83. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 328 с.

84. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / Бахін В. П., Весельський В. К., Кузьмічов В. С. та ін. К., 2010. 345 с.

85. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / В. П. Бахін, В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов та ін.; за ред. О. М. Джужі. Київ.: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 524 с.

86. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: аналіз процесів трансформації. 2024 рік: монографія / авт. кол.: О. Г. Кулик, І. В. Наумова, Л. В. Лісниченко, А. А. Бова, І. Г. Лубенець, І. П. Багаденко; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Кулика. К.: 7БЦ, 2025. 296 с.

87. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : Дакор, 2013. 786 с.

88. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / О.В. Попович та ін. Чернівці, 2022. 319 с.

89. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 6-те вид. перероб і допов. Харків, 2020. 768 с.

90. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є. Л. Стрельцова. Х.: Одіссей, 2009. 496 с.

91. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Верховна рада України. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

92. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

93. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за загал. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.

94. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану. *Юридична Газета*. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalni-provadzhennya-v-umovah-voennogo-stanu.html

95. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство: доктрина, законодавство, практика: дис.... докт. юрид. наук: 12.00.08. Хмельницький, 2025. 457 с.

96. Кулик М.С. Оптимальна модель обігу зброї серед цивільного населення з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 834–837.

97. Кучер В. М. Історичні аспекти запобігання незаконному заволодінню вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами в Україні *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 203–212.

98. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія та практика): монографія. К.: Логос, 2004. 324 с.

99. Лисиченко В. К., Батюк О. В. Взаємозв’язок слідчої ситуації з тактикою проведення слідчих дій. *Криміналістика та судова експертиза*. 1990. Вип. 40. С. 23–29.

100. Литвин О. В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис..... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». О., 2016. 214 с.

101. Лобойко Л. М. Підстави і момент початку досудового розслідування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 132–141.

102. Лоневський Л. М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів): дис. … докт. філос: 081 – Право. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ. 2020. 249 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3677

103. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб’єктами в системі методики розслідування злочинів: дис. …канд.

юрид. наук: Львів, 2016. 289 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Дисертація-22.pdf

104. Малюга В. Структура методики розслідування окремих видів злочинів і місце в ній взаємодії слідчого. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8. С. 64–65.

105. Маркусь В. О. Криміналістика: навч. посібник. К.: Кондор, 2007. 558 с.

106. Матусовський Г. А. Ситуаційний підхід до розслідування злочинів. Криміналістична практика і методика розслідування злочинів. Х.: Право, 1998. 375 с.

107. Мельниченко С.П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. … канд. юр. наук: 12.00.09. Дніпро, 2016. 207 с.

108. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / О.І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

109. Мовчан Р. В. Розслідування незакон ного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2023. 45 с.

110. Мовчан Р. В. Розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2023. 247 с.

111. Назарнко Г. А. Розслідування незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами, вчиненого військовослужбовцем у складі групи осіб: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2019. 187 с.

112. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ : Ін Юре, 2003. 720 с.

113. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. К.: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

114. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.

115. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. Т. В. Варфоломеєвої, В. Т. Нора. Київ : ЮрінкомІнтер, 2024. 583 с.

116. Непорада А. Новітні технології в криміналістиці – 3D-сканування під час огляду місця події. Криміналістичний вісник. 2016. № 2 (26) с. 141–143

117. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики у злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 53. С. 128–131

118. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

119. Огляд місця події: виявлення та вилучення об’єктів біологічного походження: метод. реком. / С. І. Перлін, С. О. Шевцов, Н. М. Косміна, В. В. Іонова. Х.: ФОП Чальцев О. В., 2019. 100 с.

120. Оніщук О. Новий Кримінально-процесуальний кодекс – ключовий елемент системи кримінальної юстиції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 1 (87). С. 145–151.

121. Осипенко І. П. Криміналістика (Методика розслідування окремих видів злочинів): навч. посіб. Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, 2018. 292 с.

122. Особливості відкриття кримінального провадження щодо злочинів у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. URL: http://4ua.co.ua/pravo/kriminalistika/osoblivosti-vidkrittya-kriminalnogo-provadzhennya-schodozlochiniv-sferi-obigu-vognepalnoyi.html

123. Отришко А. О. Огляд місця події при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 7. С. 450–455

124. Отришко А. О. Розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами: дис. … докт. філос.: 081 – Право. Кропивницький, 2025. 287 с.

125. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.

126. Пашиєва А. С. Особливості огляду місця події злочину, учиненого із застосуванням метальної холодної зброї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 194–202.

127. Перцев Р. В. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень (за матеріалами української та ізраїльської практики): дис. … докт. філос.: 081 – «Право». Київ, 2022. 262 с.

128. Перцев Р. В. Використання «розумних» технологій у криміналістиці. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 104–113.

129. Пиріг І. В. Щодо питання віднесення судової експертизи до слідчих (розшукових) дій. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 58–68

130. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25.

131. Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: наказ Міністерства юстиції України від 09.08.2005 р. № 86/5. *Верховна рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0882-05

132. Поярков А. Ю. Кримінальні процесуальні засоби доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 301–307.

133. Приходько Ю. П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов’язаних із кримінальними вибухами: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2016. 300 с.

134. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах

воєнного стану: Закон України від 01.05.2022 р. № 2201-IX. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text

135. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. *Верховна рада України*. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html

136. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.072017 р. № 575. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text

137. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 27.04.2020 р. № 357. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text

138. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1339. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text

139. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text

140. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.07.2020 р. № 298. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text

141. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text

142. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text

143. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. *Верховна рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12

144. Про судову практику про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного суду України від 26.04.2002 р. № 3. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text

145. Пчеліна О. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Сучасні напрямки розвитку судової експертизи та криміналістики. Х., 20 груд. 2016 р. С. 204–207.

146. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: автореф. дис.... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 40 с.

147. Рибачук В. І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діяннями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. дис.... канд. юрид. наук. Київ. 2001. 21 с.

148. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Право, 2006. 624 с.

149. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: навч. практ. посіб. / Б. І. Бараненко та ін. Сєвєродонецьк : ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2019. 800 с.

150. Розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями: метод. реком. /

Тичина Д. М., Антощук А. О. Вигівський І. М. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 50 с.

151. Розслідування окремих видів злочинів: навч.посіб. / О. В. Бишевець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. Київ : Алерта, 2015. 536 с.

152. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. / Чернявський С. С., Вознюк А. А., Дударець Р. М. Беленок В. П. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.

153. Русанівський С. В. Огляд при розслідуванні перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів. *Наукові перспективи*. 2025. № 5(59). С. 1455–1467.

154. Русанівський С. В. Розслідування перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу з застосуванням зброї чи спеціальних засобів: дис. …докт. філос.: 081 – Право. Київ, 2025. 273 с.

155. Сабадаш В. П., Ларкін М. О. Криміналістика: навч. посіб. Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2012. 228 с.

156. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник. У 2-х ч. Х.: Консум, 2001. 528 с.

157. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с.

158. Салтевський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики / Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. К.: ВІПОЛ, 1994. 180 с.

159. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

160. Санакоєв Д., Скрябін О. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/3_ua_n2/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_3-2022-39-45.pdf

161. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень: дис. … докт. юрид. наук. Х. 2017. 516 с.

162. Скільська Л. Д. Кримінально-процесуальні та тактико-криміналістичні особливості фіксації результатів огляду місця події: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Івано-Франківськ, 2010. 221 с.

163. Смаглюк О. В. Шахрайство за кримінальним кодексом України 2001 року: дис. …канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2003. 179 с.

164. Соціологія права: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи, В. В. Чернєя. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 367 с.

165. Справа 1-кп/629/484/25. Лозівський міськрайонний суд Харківської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132545727

166. Справа № 131/44/26. Іллінецький районний суд Вінницької області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134425565

167. Справа № 136/845/19. Немирівський районний суд Вінницької області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83118602

168. Справа № 296/5913/25. Корольовський районний суд м. Житомира. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128162099

169. Справа № 357/11524/21. Білоцерківський міськрайонний суд Київської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101664030

170. Справа № 440/625/19. Буський районний суд Львівської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/81281088

171. Справа № 450/1328/20. Пустомитівський районний суд Львівської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93182677

172. Справа № 564/1629/19. Костопільський районний суд Рівненської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/84991955

173. Справа № 733/127489/34 від 22.11.2024 р. Солом'янський районний суд м. Києва. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/

174. Справа № 755/1893/19. Дніпровський районний суд м. Києва. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79880919

175. Справа № 786/454733/15 від 17.08.2025 р. Шевченківський районний суд м. Києва. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/

176. Справа №385/805/19. Кропивницький районний суд Кіровоградської області. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127041475

177. Степанюк Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: дис. …докт. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2012. 321 с.

178. Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 245 с.

179. Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: дис. … канд. юр. наук. 12.00.09. Дніпро, 2017. 283 с.

180. Теорія та практика досудового розслідування в умовах протидії: навч.метод. посібник. 2-ге вид., перероб. / Л. І. Аркуша, Л. М. Гуртієва, М. О. Д'ячкова, І. В. Загородній та ін. О.: Фенікс, 2023. 136 с.

181. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ : Алерта, 2021. 1110 с.

182. Тетерятник Г. К. Теоретико-правові питання проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів. *Правова позиція*. Серія: Право. 2021. № 1. С. 138–141.

183. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах: метод. реком. / Д. М. Тичина, А. О. Антощук, О. О. Юхно та ін.; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, А. В. Шевчишена. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 70 с.

184. Тимчишин А. М. Особливості порядку призначення і проведення судової експертизи в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. *Правова позиція*. 2021. № 2(31). С. 129–133.

185. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 362 с.

186. Тищенко С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 102–107.

187. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

188. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 360 с.

189. Топчій В. В., Горбачевський В. Я. Взаємодія правоохоронних органів у запобіганні транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 4. С. 121–129.

190. У 2025 році зросла ефективність розкриття поліцейськими тяжких та особливо тяжких злочинів. Національна поліція України. URL: https://npu.gov.ua/news/u-2025-rotsi-zrosla-efektyvnist-rozkryttia-politseiskymy-tiazhkykh-ta-osoblyvo-tiazhkykh-zlochyniv-andrii-niebytov?utm_source=chatgpt.com

191. Удалова Л. Д. Теоретичні засади вербальної інформації у кримінальному процесі України: дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.09. К., 2007. 433 с.

192. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: монографія. К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В. 2005. 324 с.

193. Філашкін В. С., Антощук А.О. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів у протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право № 93. Ч. 5. 2026. С. 236–240. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.29

194. Філіпов Ю. Є. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 12 (4). С. 72–83.

195. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: метод. реком. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

196. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна рада України.* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

197. Цивінський О. І. Проблеми тлумачення понять «привласнення», «розтрата» та «заволодіння шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем» у статтях 191, 262, 308, 312, 313, 410 Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). С. 149–154.

198. Цивінський О. І. Відповідальність за заволодіння чужим майном, вчинене службовою особою, за кримінальним правом України: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 310 с.

199. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2019/42.pdf

200. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

201. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монографія. Дніпро : ДДУВС: Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

202. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 240 с.

203. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2012. 548 с.

204. Шаповалова В. С. Поняття, співвідношення та класифікація кримінальної зброї (криміналістичний аспект): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2015. 19 с.

205. Шевчук В. М. Завдання криміналістики в умовах воєнного стану. *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 6 груд. 2022 р.). Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 221–223.

206. Шевчук В. М. Розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17495/1/Shevchuk_R-38.pdf.

207. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підруч для студ. вищ. навч. закл. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2010. 496 с.

208. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика: системно-структурний аналіз: монографія. Х.: Харків юридичний, 2007. 431 с.

209. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: «Ін. Юре», 2004. 728 с.

210. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. К.: ІнЮре, 2016. 640 с.

211. Шумейко Т. А. Загальні та особливі ознаки дозвільних процедур реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 155–163.

212. Шумило М. Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 2. С. 40–48.

213. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Х., 2015. 560 с.

214. Щербаковський М. Г., Андрєєв Д. В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.

215. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Х.: «Харків юридичний». 2010. 320 с.

216. Юхно А. А. Тактика допиту в кримінальному провадженні: навч. посіб. Х.: Право, 2018. 145 с.

217. Якимович М. О., Криленко Д. І. Цифрові інструменти в криміналістиці: потенціал 3D-технологій у розслідуванні злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. № 28. С. 54–61.

218. Ahmed M. Al-Samman, Tawfik Al-Hadhrami, Ahmad Al Shami, Fuad Alnajjar. Research Challenges and Opportunities in Drone Forensics Models. *MDPI Journal*. 2021. № 10 (1519). URL: https://doi.org/10.3390/electronics10131519

219. Andrii Antoshchuk, Olha Dobrova, Olena Volobuieva, Vladas Tumalavičius, Oksana Bryskovska Forensic approaches to verifying the evidence reliability in the process of collecting and evaluating information during pre-trial investigations" (2026) *Cadernos de Dereito Actual*, (31), pp. 176–195. Available at: URL: https://www.cadernosdedereitoactual.es/index.php/cadernos/article/view/1435

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України, у період 2021–2025 років

Роки	Обліковано кримінальних правопорушень (ст. 262 КК України)	Повідомлено про підозру	Направлено до суду	Питома вага підозр, %	Питома вага до суду, %	Темп приросту, %
2021	41	11	11	26,8	26,8	–
2022	126	29	27	23,0	21,4	+207,3
2023	50	18	16	36,0	32,0	-60,3
2024	50	29	18	58,0	36,0	0
2025	43	17	13	39,5	30,2	-14,0
Загалом	**310**	**104**	**85**	**36,6**	**29,2**	**33,2**

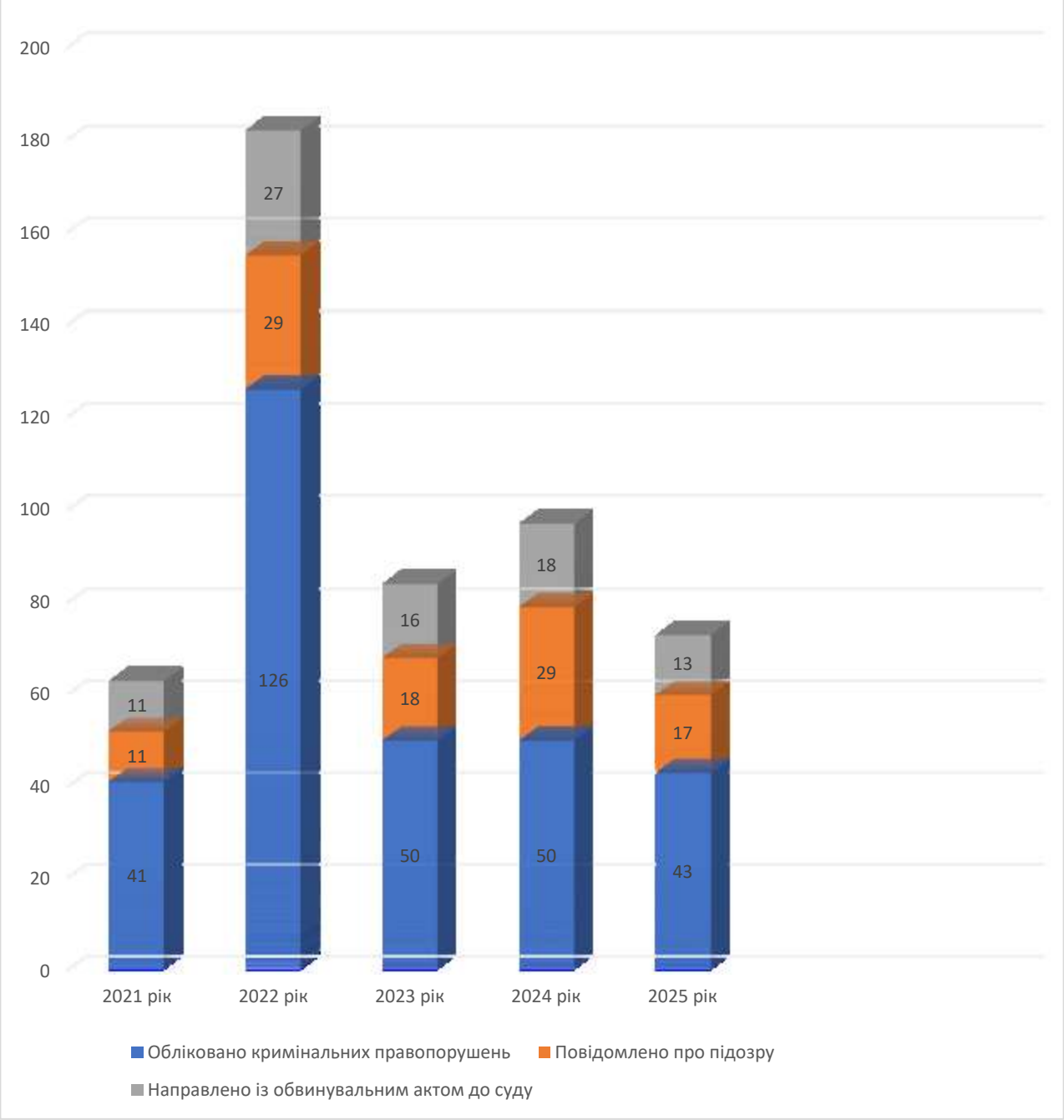
Відповідно до офіційної статистичної інформації Офісу Генерального прокурора, кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України, становила: 2021 року було обліковано 41 кримінальне правопорушення, повідомлено про підозру 11 і питома вага направлених до суду із обвинувальним актом 26,8 %, у 2022 році – 126/29/21,4%, у 2023 році – 50/18/36%, у 2024 році – 50/18/36%, у 2025 році – 43/17/29,5%.

Питома вага цих кримінальних правопорушень у середньому за період з 2021 р. по 2025 р. становить 29,2 %.

Темпи росту цих кримінальних правопорушень у середньому за період з 2021 р. по 2025 р. становить 33,2 %.

Додаток А-1

Співвідношення зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України, повідомлень про підозру та направлення обвинувального акту до суду у період 2021–2025 років

Додаток Б

Зведені результати опитувань 287 респондентів щодо особливостей проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, передбачених ст. 262 КК України

1.	**Ваша посада:**	
	начальник відділу	9,8 %
	начальник відділення (сектору)	14,6 %
	старший слідчий	25,1 %
	слідчий НПУ	34,8 %
	працівник оперативних підрозділів	15,7 %
2.	**Ваша освіта:**	
	середня спеціальна	19,7%
	неповна вища («бакалавр»)	24,8%
	повна вища («спеціаліст», «магістр»)	50,6%
	власний варіант	4,9%
3.	**Загальний стаж роботи:**	
	до 1 року	8,9 %
	від 1 до 3 років	14,7 %
	від 3 до 5 років	16,8 %
	від 5 до 10 років	22,6 %
	від 10 до 20 років	24,3 %
	понад 20 років	10,5 %
	власний варіант	2,2 %
4.	**Стаж роботи на займаній посаді:**	
	до 1 року	11,4 %
	від 1 до 3 років	18,9 %
	від 3 до 5 років	17,2 %
	від 5 до 10 років	21,8 %
	від 10 до 20 років	19,6 %
	понад 20 років	8,1 %
	власний варіант	3, 0%
5.	**Чи здійснювали Ви досудове розслідування або брали безпосередню участь у розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами?**	
	так	64,2 %
	ні	35,8 %
	власний варіант	0%

6.	**На Вашу думку, чи є потреба в розробленні методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами?**	
	так	88,6 %
	ні	9,7 %
	власний варіант	1,7 %
7.	**Які елементи криміналістичної характеристики є найбільш інформативними в розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами?**	
	відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення	65,5 %
	спосіб вчинення кримінального правопорушення	77,6 %
	обстановка кримінального правопорушення	73,9 %
	типова слідова картина кримінального правопорушення	82,9 %
	власний варіант	15,8 %
8.	**Які складності виникають при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами?**	
	встановлення фактів незаконного заволодіння зброєю, що обумовлено специфікою джерел її походження, можливістю прихованого переміщення, використанням службових повноважень або доступу до об’єктів зберігання зброї	89,4 %
	характеризуються значною кількістю криміналістично значущих ознак, що ускладнює розслідування та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності	73,6 %
	наявність активної протидії розслідуванню, що може проявлятися у приховуванні або знищенні доказів, узгодженні показань між причетними особами, використанні службових можливостей для впливу на перебіг кримінального провадження, а також у створенні штучних перешкод для проведення слідчих (розшукових) дій	68,2 %
8.	**З якими підрозділами є найбільш ефективною взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами**	
	оперативно-розшукові підрозділи Національної поліції України	60 %

	працівники Державної прикордонної служби України	48 %
	діяльність у складі СОГ	100 %
9.	**Типові тактичні і методичні помилки, що допускаються під час проведення огляду місця події**	
	несвоєчасне прибуття слідчо-оперативної групи до місця події, що призводить до втрати слідової інформації	52 %
	недостатня ізоляція місця події та порушення режиму доступу до нього	44 %
	недотримання правил безпеки при роботі з вибухонебезпечними предметами	32 %
	формальний підхід до фіксації обстановки	25 %
	неповне використання спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів	22 %
	порушення послідовності огляду	14 %

Додаток Б-1

Аналітична довідка
за результатами опитування 287 респондентів щодо особливостей проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України

За результатами узагальнення матеріалів анкетування 287 працівників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів встановлено, що отримані результати дають змогу визначити рівень професійної підготовки респондентів, їх практичний досвід розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України, основні проблеми криміналістичного характеру, ефективність міжвідомчої взаємодії, а також найбільш поширені тактичні та методичні помилки під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

За посадовим складом опитані представлені переважно безпосередніми учасниками досудового розслідування: 34,8 % (100 осіб) становили слідчі Національної поліції України, 25,1 % (72 особи) – старші слідчі, 15,7 % (45 осіб) – працівники оперативних підрозділів, 14,6 % (42 особи) – начальники відділень (секторів), а 9,8 % (28 осіб) – начальники відділів. Такий розподіл свідчить про достатню репрезентативність вибірки з огляду на те, що переважна більшість респондентів безпосередньо залучена до організації або проведення досудового розслідування.

За рівнем освіти 50,6 % (145 осіб) респондентів мають повну вищу освіту за рівнем спеціаліста або магістра, 24,8 % (71 особа) – неповну вищу освіту (бакалавр), 19,7 % (57 осіб) – середню спеціальну освіту, ще 4,9 % (14 осіб) зазначили власний варіант. Отже, переважна частина опитаних має вищу освіту, що створює належне підґрунтя для оцінювання практичних проблем розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Аналіз загального стажу роботи показав, що найбільшу частку становлять респонденти зі стажем від 10 до 20 років – 24,3 % (70 осіб) та від 5 до 10 років –

22,6 % (65 осіб). Стаж від 3 до 5 років мають 16,8 % (48 осіб), від 1 до 3 років – 14,7 % (42 особи), понад 20 років – 10,5 % (30 осіб), до одного року – 8,9 % (26 осіб). Ще 2,2 % (6 осіб) надали власний варіант відповіді. Таким чином, значна частина вибірки має достатній практичний досвід, що підвищує цінність отриманих оцінок щодо проблематики розслідування.

Водночас 64,2 % (184 особи) респондентів безпосередньо здійснювали досудове розслідування або брали участь у розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами. Не мали такого практичного досвіду 35,8 % (103 особи). Отже, майже дві третини опитаних мають безпосередній досвід роботи з відповідною категорією кримінальних проваджень, що дозволяє розглядати результати анкетування як такі, що ґрунтуються переважно на практичному знанні проблеми.

Особливо показовим є те, що 88,6 % (254 особи) респондентів вважають необхідним розроблення окремої методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Протилежну позицію висловили 9,7 % (28 осіб), а 1,7 % (5 осіб) зазначили власний варіант. Отримані результати переконливо свідчать про наявність практичного запиту на систематизовані криміналістичні рекомендації, які б ураховували специфіку виявлення, документування та доказування відповідних кримінальних правопорушень.

Щодо криміналістичної характеристики, найбільш інформативним її елементом 82,9 % (238 осіб) респондентів назвали типову слідову картину кримінального правопорушення. На спосіб його вчинення вказали 77,6 % (223 особи), на обстановку – 73,9 % (212 осіб), відомості про особу правопорушника – 65,5 % (188 осіб). Власний варіант відповіді запропонували 15,8 % (45 осіб). Таким чином, у практичній діяльності особливого значення набувають саме слідова картина та спосіб вчинення кримінального правопорушення, що зумовлює необхідність їх детального опрацювання в структурі криміналістичної методики.

Аналіз відповідей щодо основних складностей розслідування показав, що найбільш проблемним є встановлення фактів незаконного заволодіння зброєю – 89,4 % (257 осіб). Респонденти пов'язують це зі специфікою джерел походження зброї, можливістю її прихованого переміщення, а також використанням службових повноважень або доступу до об'єктів її зберігання. 73,6 % (211 осіб) вказали на значну кількість криміналістично значущих ознак, які необхідно встановити та належно оцінити під час розслідування. Ще 68,2 % (196 осіб) наголосили на активній протидії розслідуванню, зокрема приховуванні чи знищенні доказів, узгодженні показань, використанні службових можливостей та створенні штучних перешкод для проведення слідчих (розшукових) дій.

Отримані дані свідчать, що специфіка цієї категорії проваджень обумовлена не лише необхідністю встановлення факту незаконного заволодіння предметами озброєння, а й потребою одночасного встановлення їх походження, способу заволодіння, каналів переміщення, місця приховування, можливого використання службового становища та кола осіб, причетних до кримінально протиправної діяльності.

Важливе значення для результативності розслідування має взаємодія між слідчими та іншими суб'єктами кримінального провадження. 100 % (287 осіб) респондентів зазначили ефективність роботи у складі слідчо-оперативної групи. Взаємодію з оперативно-розшуковими підрозділами Національної поліції України позитивно оцінюють 60 % (172 особи), із працівниками Державної прикордонної служби України – 48 % (138 осіб). Це свідчить про особливе значення колективної організації розслідування, оскільки незаконне заволодіння зброєю нерідко пов'язане з її подальшим переміщенням, приховуванням або передачею іншим особам.

Окремий блок анкетування стосувався типових тактичних і методичних помилок під час огляду місця події. Найбільш поширеною проблемою 52 % (149 осіб) назвали несвоєчасне прибуття слідчо-оперативної групи, що створює ризик втрати або зміни слідової інформації. 44 % (126 осіб) вказали на недостатню ізоляцію місця події та порушення режиму доступу до нього. 32 % (92 особи)

відзначили недотримання правил безпеки під час роботи з вибухонебезпечними предметами. Формальний підхід до фіксації обстановки зазначили 25 % (72 особи), неповне використання спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів – 22 % (63 особи), а порушення послідовності огляду – 14 % (40 осіб).

У сукупності наведені результати дозволяють зробити висновок, що ключовими чинниками, які знижують ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 262 КК України, є несвоєчасність першочергових процесуальних дій, складність встановлення походження та механізму незаконного заволодіння зброєю, можливість її швидкого приховування або переміщення, активна протидія розслідуванню, а також недостатнє використання криміналістичних засобів і спеціальних знань.

Таким чином, результати опитування 287 респондентів підтверджують доцільність формування самостійної криміналістичної методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Така методика має охоплювати положення щодо криміналістичної характеристики відповідних правопорушень, особливостей їх виявлення та документування, типових слідчих ситуацій і версій, алгоритмів дій слідчого на початковому етапі, організації взаємодії з оперативними та іншими підрозділами, а також тактики проведення огляду місця події з обов'язковим урахуванням вимог безпеки під час поводження з вибухонебезпечними предметами.

Отже, висока частка респондентів, які мають практичний досвід розслідування (64,2 %) та підтримують необхідність розроблення відповідної методики (88,6 %), у поєднанні з виявленими практичними проблемами, свідчить про наявність об'єктивної потреби в удосконаленні криміналістичного забезпечення досудового розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Додаток В

Аналітична довідка за результатами вивчення 53 кримінальних проваджень за фактами незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами

№	ПИТАННЯ	%
1.	**Види зброї та бойових припасів найчастіше вилучаються у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї?**	
		72,1 %
	патрони різних калібрів	61,5 %
	патрони калібру 6,35 мм	0,6 %
	мисливські патрони (12, 16, 20, 24 мм)	1,5 %
	крупнокаліберні патрони (14,5 мм БЗТ)	0,9 %
	саморобні вибухові речовини	36,3 %
2.	**Способи незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями:**	
	шахрайство	27%
	зловживання службовим становищем	73 %
3.	**Місцем заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями:**	
	службові приміщення установ чи організацій, де зберігається зброя або здійснюється контроль за її обігом	42 %
	склади чи місця зберігання озброєння	31 %
	житло потерпілого або інших осіб	15 %
	відкриті громадські місця – вулиці, парки, автостоянки чи транспортні засоби	12 %
4.	**Стать особи, яка заволодіває вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями:**	
	чоловік	95 %
	жінка	5 %
5.	**Вікові характеристики осіб, які найчастіше кримінальні правопорушення цієї категорії:**	
	25–45 років	60 %
	18–25 років	25 %
	понад 45 років	20%
6.	**Рівень освіти осіб, які найчастіше кримінальні правопорушення цієї категорії:**	
	середня або середня спеціальна освіта	52 %
	вища освіта	35 %

	неповня середня освіта	15 %
7.	**Соціальний статус особи яка заволодіває вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями**	
	військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, охоронних структур або інші особи, діяльність яких пов'язана з доступом до зброї чи боєприпасів	40 %
	цивільні особи, які незаконно заволодівають зброєю шляхом обману, зловживання довірою або використання сприятливих обставин	45 %
	особи, які мають попередній досвід поводження зі зброєю (мисливці, колишні військові, учасники бойових дій тощо)	15 %
8.	**Мотиви незаконного заволодіння зброєю:**	
	корисливі мотиви – подальший збут зброї, боєприпасів або вибухових речовин;	45 %
	мотиви самозабезпечення зброєю – використання для особистої безпеки, участі у злочинній діяльності або зберігання;	30 %
	службово-корисливі мотиви– використання службового доступу до зброї для її незаконного привласнення;	20 %
	інші мотиви – конфлікти, особисті потреби, використання зброї для інших кримінальних правопорушень	15 %
9.	**Типові слідчі ситуації залежно від встановлення особи правопорушника**	
	у розпорядженні слідчого наявні відомості про особу, яка шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем незаконно заволоділа вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами	43%
	у розпорядженні слідчого відсутні відомості про конкретну особу правопорушника, однак встановлено факт незаконного вилучення зброї, бойових припасів або вибухових речовин із законного обігу	34 %
	особу правопорушника встановлено частково, однак її роль у незаконному заволодінні предметами озброєння остаточно не визначена	23 %
10.	**Типові слідчі ситуації залежно від способу вчинення кримінального правопорушення:**	
	заволодіння зброєю або бойовими припасами шляхом шахрайства, зокрема шляхом обману чи зловживання довірою	29 %
	заволодіння предметами озброєння шляхом зловживання службовим становищем	38 %
	заволодіння предметами озброєння за попередньою змовою групою осіб	21 %
	заволодіння зброєю під виглядом законного отримання	12 %

11.	**Типові слідчі ситуації залежно від джерела інформації про кримінальне правопорушення:**	
	обставини незаконного заволодіння встановлено під час проведення ревізій, інвентаризацій або службових перевірок	36 %
	обставини кримінального правопорушення встановлено на підставі заяви посадових осіб або працівників установи, відповідальної за зберігання чи облік предметів озброєння	24 %
	обставини заволодіння встановлено у процесі розслідування інших кримінальних правопорушень	18 %
	обставини кримінального правопорушення встановлено з оперативно-розшукових матеріалів, а також із матеріалів підрозділів внутрішньої безпеки або інших правоохоронних органів	22 %
12.	**Типова слідча ситуація, пов'язана з причетністю працівника правоохоронного органу або військовослужбовця:**	
	у розпорядженні слідчого є відомості про те, що незаконне заволодіння зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами вчинено працівником правоохоронного органу чи військовослужбовцем, який мав службовий доступ до відповідних предметів	61 %
	наявні відомості про незаконне вилучення предметів озброєння з підрозділу або складу, однак конкретну службову особу, причетну до цього, не встановлено	39 %
13.	**Типові помилки тактики проведення допиту у кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами**	
	невстановлення під час першочергових допитів ключових обставин механізму незаконного заволодіння, переміщення та приховування озброєння	57 %
	поверхневе опрацювання отриманої інформації без належної деталізації, що унеможливлює своєчасне виявлення суперечностей або неправдивих показань	41 %
	недостатнє розуміння слідчим специфіки функціонування військових підрозділів, складів озброєння і порядку обліку зброї, що ускладнює правильну інтерпретацію дій службових осіб	38 %
	невпевнене володіння спеціальною військовою та технічною термінологією, що призводить до помилок у формулюванні запитань і фіксації показань	21 %

Аналітична довідка

за результатами вивчення 53 кримінальних проваджень за фактами незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями

За результатами вивчення 53 кримінальних проваджень щодо незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями встановлено комплекс закономірностей, що характеризують предмет посягання, способи та обстановку вчинення кримінальних правопорушень, особу правопорушника, мотиви його поведінки, типові слідчі ситуації, а також основні помилки проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Аналіз предмета кримінально протиправного посягання свідчить про значне поширення незаконного заволодіння боєприпасами та вибуховими речовинами. Найчастіше у вивчених провадженнях вилучалися патрони різних калібрів – 61,5 % (33 провадження). Саморобні вибухові речовини фігурували у 36,3 % (19 проваджень). Патрони калібру 6,35 мм становили 0,6 % (1 провадження), мисливські патрони – 1,5 % (1 провадження), крупнокаліберні патрони 14,5 мм БЗТ – 0,9 % (1 провадження). При цьому показник 72,1 % (38 проваджень), наведений у матеріалах дослідження як загальна характеристика вилучених видів зброї та бойових припасів, свідчить про переважання відповідної категорії предметів у структурі досліджуваних кримінальних проваджень.

Встановлено, що домінуючим способом незаконного заволодіння предметами озброєння є зловживання службовим становищем – 73 % (39 проваджень). Шахрайський спосіб мав місце у 27 % (14 проваджень). Така пропорція свідчить про особливе криміналістичне значення службового доступу до зброї, боєприпасів та вибухових речовин. Відповідно, під час розслідування необхідно встановлювати не лише факт вибуття відповідних предметів із законного обігу, а й порядок їх обліку, зберігання, доступу до них, коло

службових осіб, які мали відповідні повноваження, а також можливі порушення встановлених процедур.

Щодо місця незаконного заволодіння, найбільша частка випадків припадає на службові приміщення установ чи організацій, де зберігається зброя або здійснюється контроль за її обігом – 42 % (22 провадження). На склади чи інші місця зберігання озброєння припадає 31 % (16 проваджень). У 15 % (8 проваджень) предмети озброєння вилучалися з житла потерпілих або інших осіб, а у 12 % (6 проваджень) – із відкритих громадських місць, зокрема вулиць, парків, автостоянок або транспортних засобів. Отже, переважання службових приміщень і складів як місць заволодіння підтверджує необхідність ретельного дослідження режиму охорони, системи обліку, доступу та фактичного стану зберігання зброї.

За статевою ознакою переважна більшість осіб, які вчиняли досліджувані кримінальні правопорушення, – чоловіки, 95 % (50 осіб), тоді як жінки становили 5 % (3 особи).

За віком найбільшу групу становили особи віком 25–45 років – 60 % (32 особи). Особи віком 18–25 років становили 25 % (13 осіб), а особи віком понад 45 років – 20 % (11 осіб). Сума показників перевищує 100 %, що може бути наслідком округлення або особливостей первинного масиву даних; тому наведені вікові категорії доцільно розглядати як окремі статистичні показники, а не як взаємовиключні групи.

За рівнем освіти 52 % (28 осіб) мали середню або середню спеціальну освіту, 35 % (19 осіб) – вищу освіту, 15 % (8 осіб) – неповну середню освіту. Отримані дані дають підстави зазначити, що рівень освіти сам по собі не є визначальним чинником кримінальної поведінки, однак у частині випадків він може бути пов'язаний із характером доступу до зброї, службовими функціями та можливістю використання спеціальних знань.

За соціальним статусом 45 % (24 особи) становили цивільні особи, які незаконно заволодівали зброєю шляхом обману, зловживання довірою або використання сприятливих обставин. 40 % (21 особа) – військовослужбовці,

працівники правоохоронних, охоронних структур або інші особи, професійна діяльність яких пов'язана з доступом до зброї чи боєприпасів. Ще 15 % (8 осіб) мали попередній досвід поводження зі зброєю – зокрема мисливці, колишні військовослужбовці та учасники бойових дій.

Таким чином, 55 % досліджених випадків (29 проваджень) пов'язані з особами, які мали або безпосередній професійний, або попередній практичний досвід поводження зі зброєю. Це є важливою криміналістичною закономірністю, оскільки такі особи можуть краще орієнтуватися в системі зберігання, обліку, транспортування та контролю за зброєю, а також використовувати відповідні знання для приховування слідів кримінального правопорушення.

Основним мотивом незаконного заволодіння зброєю у 45 % (24 провадження) визначено корисливу зацікавленість, пов'язану з подальшим збутом зброї, боєприпасів або вибухових речовин. У 30 % (16 проваджень) встановлено мотив самозабезпечення зброєю – для особистої безпеки, участі у злочинній діяльності або незаконного зберігання. Службово-корисливі мотиви встановлено у 20 % (11 проваджень), інші мотиви – у 15 % (8 проваджень). Як і в інших показниках, сукупність перевищує 100 %, що слід враховувати під час статистичної інтерпретації.

Вивчення кримінальних проваджень дозволило встановити, що за ступенем обізнаності про особу правопорушника найбільш поширеною є ситуація, коли у розпорядженні слідчого вже наявні відомості про особу, яка шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем незаконно заволоділа предметами озброєння – 43 % (23 провадження). Водночас у 34 % (18 проваджень) конкретна особа правопорушника встановлена не була, хоча сам факт незаконного вилучення зброї з законного обігу підтверджувався. У 23 % (12 проваджень) особу встановлено частково, однак її конкретна роль у незаконному заволодінні предметами озброєння залишалася невизначеною.

За способом учинення найбільш поширеною є ситуація незаконного заволодіння шляхом зловживання службовим становищем – 38 % (20 проваджень). Шахрайські дії становили 29 % (15 проваджень), заволодіння за

попередньою змовою групою осіб – 21 % (11 проваджень), а заволодіння під виглядом законного отримання – 12 % (6 проваджень).

За джерелом первинної інформації у 36 % (19 проваджень) обставини незаконного заволодіння були виявлені під час ревізій, інвентаризацій або службових перевірок. У 24 % (13 проваджень) підставою для початку розслідування стала заява посадових осіб або працівників установи, відповідальної за зберігання чи облік предметів озброєння. У 22 % (12 проваджень) інформацію отримано з оперативно-розшукових матеріалів, матеріалів підрозділів внутрішньої безпеки або інших правоохоронних органів. Ще у 18 % (10 проваджень) відповідні обставини встановлено під час розслідування інших кримінальних правопорушень.

Отже, переважання ревізій, інвентаризацій та службових перевірок як джерел первинної інформації (36 %) свідчить про значну роль документального контролю у виявленні незаконного заволодіння зброєю. Це, своєю чергою, зумовлює необхідність оперативного вилучення та дослідження документів щодо обліку, руху, видачі, приймання, списання та зберігання зброї й боєприпасів.

Особливого значення набувають провадження, у яких можливим суб'єктом правопорушення є працівник правоохоронного органу або військовослужбовець. У 61 % (32 провадження) таких випадків слідчий уже мав інформацію про вчинення незаконного заволодіння особою, яка мала службовий доступ до відповідних предметів. У 39 % (21 провадження) встановлено факт незаконного вилучення зброї з підрозділу або складу, однак конкретну службову особу, причетну до цього, на початковому етапі встановити не вдалося.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень засвідчило наявність низки типових помилок під час проведення допиту.

Найчастіше – у 57 % (30 проваджень) – під час першочергових допитів не встановлювалися ключові обставини механізму незаконного заволодіння, переміщення та приховування зброї. Це може призводити до втрати доказово значущої інформації та ускладнювати формування слідчих версій.

У 41 % (22 провадження) мало місце поверхневе опрацювання отриманої інформації без належної деталізації, що ускладнювало своєчасне виявлення суперечностей або неправдивих показань. У 38 % (20 проваджень) виявлено недостатнє розуміння слідчими специфіки функціонування військових підрозділів, складів озброєння та порядку обліку зброї. Ще у 21 % (11 проваджень) встановлено недостатньо впевнене володіння спеціальною військовою та технічною термінологією.

Зазначені недоліки мають безпосередній вплив на якість доказування, оскільки особливості незаконного заволодіння зброєю нерідко можуть бути встановлені лише шляхом детального зіставлення показань осіб із документами обліку, даними про рух озброєння, журналами видачі та приймання, відомостями про доступ до місць зберігання та іншими джерелами доказової інформації.

Узагальнення результатів вивчення 53 кримінальних проваджень дає підстави стверджувати, що незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями характеризується значною роллю службового доступу до предметів озброєння, переважанням випадків заволодіння у службових приміщеннях і місцях зберігання зброї, корисливою мотивацією, а також залученням до кримінально протиправної діяльності осіб, які мають професійний або практичний досвід поводження зі зброєю.

Криміналістично значущими є також установлені закономірності щодо джерел первинної інформації: значна частина фактів незаконного заволодіння виявляється не безпосередньо в момент його вчинення, а після проведення ревізій, інвентаризацій та службових перевірок. Це обумовлює необхідність розроблення спеціальних алгоритмів дій слідчого при отриманні інформації про нестачу, невідповідність облікових даних або інші порушення порядку зберігання та обліку зброї.

Отримані результати також свідчать про необхідність диференціації методики розслідування залежно від способу незаконного заволодіння, статусу правопорушника, джерела первинної інформації та ступеня його встановлення.

Особливу увагу слід приділяти провадженням, у яких фігурують військовослужбовці або працівники правоохоронних органів, оскільки наявність службового доступу істотно змінює типову слідчу ситуацію та механізм доказування.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтверджують доцільність формування окремої криміналістичної методики розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, яка повинна містити криміналістичну характеристику відповідних правопорушень, типологію слідчих ситуацій, алгоритми дій слідчого на початковому та наступному етапах розслідування, рекомендації щодо перевірки документального обліку озброєння, особливостей допиту, взаємодії з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами, а також тактики проведення огляду, обшуку, вилучення та експертного дослідження зброї, боєприпасів і вибухових речовин.

Додаток Г

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

10.04 2026 року

АКТ

10.04 2026 м. Київ №9574

Впровадження результатів дисертації Шевченка М.О. на тему «Розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» в наукову діяльність НАВС

Уклала комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в складі:

– т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Ольги Антіпової;

– начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Олени Тихонової;

– завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента майора поліції Андрія Антощука;

– завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України майора поліції Андрія Вознюка;

– завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Шевченка Михайла Олександровича на тему «Розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» та на

основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і практичних рекомендацій спрямованих на удосконалення процесу розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, а також формулювання на їх основі пропозицій щодо оптимізації законодавства та правозастосовної практики, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Шевченка М.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Шевченко М. О. Предмет кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. *Право.ua.* № 1. 2026. С. 285–290. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.38

2. Шевченко М. О. Організація взаємодії слідчого з підрозділами національної поліції України та іншими органами в умовах воєнного стану при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Наукові інновації та передові технології.* 2026. № 3(55). С. 103–109. DOI: https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.12.

3. Шевченко М. О. Типові слідчі ситуації та версії, що виникають під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Актуальні питання у сучасній науці.* № 3(45). 2026. С. 455–461. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.62.

4. Шевченко М. О. Тактичні та організаційні особливості огляду при розслідуванні незаконного заволодіння зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами. *Національні інтереси України.* № 3(20) (2026). С. 32–41. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-1(55)-32-41

5. Шевченко М. О., Кашпуренко А. В. Вплив незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв на зростання злочинності в умовах воєнного стану. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : матеріали XII Міжн. наук.-практ. конф. (Харків 27 жовт. 2023 р.). Харків. Нац. акад. нац. гвар. України. 2024.С. 358–360;

6. Шевченко М. О. Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв та вплив на протиправну діяльність. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 224–227.

7. Шевченко М. О. Типова слідова картина незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами: *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали XIV Міжвідом. наук.-практ. конференції присвяченій Захисникам України (Київ, 28 листоп. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 577–580.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку про те, що зазначені вище матеріали дисертаційного дослідження Шевченка М. О. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії: **Ольга АНТІПОВА**

Олена ТИХОНОВА

Андрій АНТОЩУК

Андрій ВОЗНЮК

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

10.04. 2026 року

АКТ

10.04. 2026 м. Київ № 94-01

Впровадження результатів дисертації Шевченка М.О. на тему «Розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу, старшого лейтенанта поліції Вікторії Бойчук;
- начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Олени Тихонової;
- завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента майора поліції Андрія Антощука;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Шевченка Михайла Олександровича на тему: «Розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами».

Проаналізовано основні результати дослідження Шевченка М.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Шевченко М.О. Предмет кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. *Право.ua.* № 1. 2026. С. 285–290. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.38

2. Шевченко М.О. Організація взаємодії слідчого з підрозділами національної поліції України та іншими органами в умовах воєнного стану при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Наукові інновації та передові технології.* 2026. № 3(55). С. 103–109. DOI : https://doi.org/10.32782/In.2025.27.12.

3. Шевченко М.О. Типові слідчі ситуації та версії, що виникають під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Актуальні питання у сучасній науці.* № 3(45). 2026. С. 455–461. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.62.

4. Шевченко М.О. Тактичні та організаційні особливості огляду при розслідуванні незаконного заволодіння зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами. *Національні інтереси України.* № 3(20) (2026). С. 32–41. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-1(55)-32-41

5. Шевченко М.О., Кашпуренко А.В. Вплив незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв на зростання злочинності в умовах воєнного стану. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : матеріали XII міжн. наук.-практ. конф. (Харків 27 жовт. 2023 р.). Харків. Нац. акад. нац. гвар. України. 2024.С. 358–360;

6. Шевченко М.О. Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв та вплив на протиправну діяльність. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану:* матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 224–227.

7. Шевченко М.О. Типова слідова картина незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами: *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали XIV міжвідом. наук.-практ. конференції присвяченій Захисникам України (Київ, 28 листоп. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 577–580.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Шевченка М.О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Досудове розслідування», «Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Міжнародні стандарти застосування заходів забезпечення кримінального провадження», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Взаємодія органів досудового розслідування з

оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами під час протидії кримінальним правопорушенням» під час навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії: **Вікторія БОЙЧУК**

Олена ТИХОНОВА

Андрій АНТОЩУК

Людмила ГАЙДАР

Додаток Д

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевченко М.О. Предмет кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. *Право.ua.* № 1. 2026. С. 285–290. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.38

2. Шевченко М.О. Організація взаємодії слідчого з підрозділами національної поліції України та іншими органами в умовах воєнного стану при розслідуванні незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 4(46). С. 103–109. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-2317-2328

3. Шевченко М.О. Типові слідчі ситуації та версії, що виникають під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами. *Актуальні питання у сучасній науці.* № 4(70) 2026. С. 1402–1416. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4(70)-1402-1416

4. Шевченко М.О. Тактичні та організаційні особливості огляду при розслідуванні незаконного заволодіння зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами. *Національні інтереси України*. № 4(21) (2026). С. 922–935. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-4(21)-922-935

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шевченко М.О., Кашпуренко А.В. Вплив незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв на зростання злочинності в умовах воєнного стану. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : матеріали XII Міжн. наук.-

практ. конф. (Харків 27 жовт. 2023 р.). Харків. Нац. акад. нац. гвар. України. 2024.С. 358–360;

6. Шевченко М.О. Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв та вплив на протиправну діяльність. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 224–227.

7. Шевченко М.О. Обстановка вчинення незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями. *Кримінологія і війна: екзистенційні виклики для України* : матеріали Міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 6 листоп. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 272–274.

8. Шевченко М.О. Типова слідова картина незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами: *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали XIV міжвідом. наук.-практ. конференції присвяченій Захисникам України (Київ, 28 листоп. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 577–580.